T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

AHMED b. HANBEL'den GELEN ÇOKLU RİVÂYETLER (el-Muğnî Örneği)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Prof. Dr. Orhan ÇEKER

Hazırlayan
İsa ATCI

KONYA–2007

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMED b. HANBEL'DEN GELEN DÖRT'LÜ RİVÂYETLER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AHMED b. HANBEL'DEN GELEN BEŞ'Lİ RİVÂYETLER

ÖNSÖZ

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s) vefâtından bu güne kadar Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu hükümleri doğru anlama ve insanlara aktarma istek ve gayreti ile sayısız ilmî çalışmalar yapılmıştır. Zamanla İslâmi ilimler çeşitli dallara ayrılmış ve her bir ilim dalında ihtisaslaşan âlimler olmuştur. Fıkıh alanında da içinde yaşamış oldukları topluma ve günümüz toplumuna görüş ve ilmi çalışmaları ile ışık tutan birçok fakih yetişmiştir. İslam ümmeti arasında özellikle Ebu Hanife (v.150/767) , Mâlik (v.179/795), Şâfii (v.204/820) ve Ahmed b. Hanbel'in (v.241/855) fıkhî meseleler hakkında ki görüş ve ictihadları çokça rağbet görmüş ve zamanla bu fakihlerin ortaya koydukları din anlayışları sistemleşerek mezhepler teşekkül etmiştir.

Mezhep İmamlarının fıkhî görüşleri, kendi yazdıkları ve talebelerinin vefatlarından sonra derleyip topladığı eserler vasıtasıyla sonraki nesillere aktarılmıştır. Muayyen bir mezhebi anlatan eserler yazıldığı gibi birden fazla mezhep imamının ve mezhep sahibi olmayan müctehidlerin görüşlerini konu edinen "hilâf" türünde eserler de yazılmıştır. Çalışmamıza mesned teşkil eden İbn Kudâme'ye (v.620/1223) ait "el-Muğnî" isimli eser de bu türün en güzel örneklerindendir.

Fıkhî meselelerin pek çoğunda Hanbelî Mezhebi'nin kurucu imamı Ahmed b. Hanbel'den aynı meselede iki, üç, dört hatta beş farklı görüş nakledilmiştir. Söz konusu rivayetler, müteâhhir Hanbelî fukahası tarafından tespit edilmiş olmakla birlikte Hanbelî kaynaklarda dağınık olarak bulunmaktadır. Dirayetli bir Hanbelî fakihi olan İbn Kudâme el-Makdîsî "el-Muğnî" isimli eserinde, fıkhi meseleler hakkında Hanbelî mezhebi haricindeki diğer üç mezhep ve birçok müctehid İmam'ın görüşlerini nakletmesinin yanı sıra Ahmed b. Hanbel'in mezhep ve ictihadlarına da genişçe yer vermiştir. Biz de çalışmamızda Hanbelî Mezhebin'in en kapsamlı kitaplarından biri olarak kabul edilen bu eserden faydalanarak, Ahmed b. Hanbel'den nakledilen çoklu rivayetleri tespit etmeyi hedefliyoruz. Böylece Ahmed b. Hanbel'den aynı mesele hakkında gelen farklı rivayetleri bir araya toplamış ve bilimsel çalışma yapan araştırmacılara bu konuda kolaylık sağlamış olacağız.

Elimizde 1994 Beyrut baskısı bulunan 9 cilt, giriş ve fihrist bölümleri haricinde 4184 sayfa olan el-Muğnî'de öncelikle Ahmed b. Hanbel'den gelen rivayetleri tespit ettik. Daha sonra tespit ettiğimiz bu rivayetleri tek tek inceleyerek aynı mesele hakkında 2 veya daha fazla farklı rivâyet varsa onları kaydetmeye gayret ettik.

İçerisinde çoklu rivayet bulunmayan konuları (kitab) çalışmamızda zikretmedik. Örneğin: Kitâbu'l-Müflis, Kitâbu'l-Musâbaka vb.

Eser genel manada klasik fıkıh eserlerinin sistematiğine göre tertip edilmiş olmakla birlikte bazı konularda el-Muhtasar'ın metnine sadık kalan İbn Kudâme tertibe uymamıştır. Örneğin: İbâdat'ın konularından olan Kitâbu'l-Cihâd, Kitâbu'l-Cizye, Kitâbu's-Sayd, Kitâbu'l-Edâhî, Kitâbu'l-Eymân ve Kitâbu'l-Keffâret'i ukûbât konuları arasında zikretmiştir. Çalışmamızda ibâdât, muamelât, münâkehât-müfârakât ve ukûbât ile ilgili konuları dâhil oldukları üst başlıkları altında zikrettik. Örneğin: İbn Kudâme'nin ukubatla ilgili konular arasında zikrettiği Kitâbu'l-Cihâd'ı İbâdât konusunda ele aldık.

Çalışmamız, bir giriş, dört ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşacaktır. **Giriş** bölümünde Ahmed b. Hanbel ve İbn Kudâme'nin hayatları ve ilmî kişilikleri ve çalışmamızı kendisi ile sınırlı tuttuğumuz İbn Kudâme'ye ait "el-Muğnî" isimli eser hakkında bilgi verilecektir. **Birinci** bölümde Ahmed b. Hanbel'den nakledilen iki'li rivayetleri, **ikinci** bölümde Ahmed b. Hanbel'den nakledilen üç'lü rivayetleri **üçüncü** bölümde Ahmed b. Hanbel'den nakledilen dört'lü rivayetleri ve **dördüncü** bölümde Ahmed b. Hanbel'den nakledilen beş'li rivayetleri konularına (kitab) göre vermeye çalışacağız. Daha sâde ve kolay anlaşılır olabilmesi için bâb, mesele ve fasıl ayırımı yapmayacağız. İsmi geçen şahısların vefat tarihlerini isimlerinin ilk geçtiği yerde vereceğiz.

Yoğun bir emeğin ürünü olarak ortaya koyduğumuz bu çalışmada konu seçiminden çalışmanın nihayete erdiği ana kadar yardımlarını esirgemeyen ve bana yön veren değerli tez danışmanı hocam Prof. Dr. Orhan ÇEKER'e teşekkürü bir borç bilirim.

İsa ATCI

KISALTMALAR

b.	Bin
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	Hicrî
hz.	Hazreti
ibn	İbn
m.	Milâdî
neşr.	Neşreden
s.	Sayfa
s.a.s	Sallallâhu Aleyhi ve Selem
thk.	Tahkik
ts.	Tarihsiz
v.	Vefât
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

A. AHMED b. HANBEL

1. Hayâtı

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Ebu Abdillah eş-Şeybânî, Arap soyundandır. Horasan ve Irak'ın fethinde büyük rol oynayan Benû Şeyban kabilesine mensuptur. Önceleri Basra'da oturan ailesi daha sonra Ahmed'in dedesi Hanbel b. Hilal ile birlikte Merv'e gitmiştir. Hanbel b. Hilal Emeviler devrinde Serahs valisi idi ve Abbasiler lehinde propaganda yapanların en başında gelenlerdendi. Ahmed b. Hanbel Hicri 20 Rebiu'l-Evvel (164/780) tarihinde Horasan ordusuna mensup olan babası Muhammed b. Hanbel'in Bağdad'a yerleşip orada üç yıl ikametinden ve ölümünden birkaç ay sonra dünya'ya gelmiştir.[1] İmam Ahmed'in oğlu Salih (v.266/879) babasının Rebiu'l-Evvel ayının başlarında h.164 yılında doğduğunu söylediğini kendisinden nakletmiştir.[2] Soyu Nezâr İbn Mead'da Peygamber efendimize (s.a.s) ulaşıp Hz. İsmail'e kadar uzanmaktadır.[3]

Kur'ân-ı Kerimi ezberledikten ve Bağdatlı âlimlerden bir müddet gramer ve fıkıh okuduktan sonra hadis öğrenmeye başladı. İlk hocalarından biri, kendisinden pek çok hadis yazdığı tanınmış muhaddis Huşeym b. Beşir (v.183/799) olup, diğer hocaları arasında Sufyan b. Uyeyne (v.198/813), Yahya b. Said el-Kattan(v.198/813), Abdurrahman b. Mehdi(v.198/813), İmam Şafii ve Abdurrezzak b. Hemmam (v.211/857) gibi âlimler bulunmaktadır. Talebeleri arasında; Buhâri (v.256/869), Müslim (v.261/875), Ebu Davud (v.275/889), Tirmizî (v.279/892), Nesâî (v.303/915), akranlarından Yahya b. Main (v.233/848), Ali b. Medînî (v.234/849), iki oğlu Salih ve Abdullah (v.290/903) bulunmaktadır. Hocaları İmam Şafii, Abdurrezzak es-San'ânî (v.211/827) ve Abdurrahman b. Mehdî de kendisinden hadis dinlemişlerdir. Yalnız İmam Şafii onun adını açıkça söylemek yerine "güvenilir kimse bana rivayet etti" demeyi tercih etmiştir.[4]

---

[1] İshak b. Mansur, "*Mesâilu'l-İmam Ahmed İbn Hanbel*" , 17; Mevsûatu A'lâmu'l- Fikri'l-İslâmî, "*el-İmam Ahmed b. Hanbel*" , 48.
[2] el-Mizzî, "*Tehzîbu'l-Kemâl*" , 1/445 ; İbn Hacer el-Askalânî, "*Tehzîbu't-Tehzîb*" , 73.
[3] Ebu Ya'lâ, "*Tabakâtu'l-Hanâbile*" , 1/8; Ebu'l-Ayneyn, Bedrân, "*Târihu'l-Fıkhi'l-İslâmi*" , 144.
[4] Kandemir, M. Yaşar, "Ahmed b. Hanbel" *DİA*, 2/75.

İmam Şafii, Iraklılarla yaptığı bir münakaşada ele aldığı konuya dair hiçbir hadis hatırlayamadığını söyleyince, O'na aynı konuda üç hadis okuyan talebesi İbn Hanbel'e sahih hadisleri kendisinden daha iyi bildiğini itiraf etmiş ve kendi kanaat ve fetvalarının aksine sahih bir hadise rastlarsa haber vermesini istemiştir.[5]

Ahmed b. Hanbel Bağdatlı muhaddislerden faydalandıktan sonra hadis tahsilini tamamlamak üzere önce Kûfe'ye ardından dört defa Basra'ya, ayrıca Mekke, Medine, Dımaşk, Halep ve Cezire'ye seyahatler yaptı.[6]

Ahmed b. Hanbel'in şahsi ve ilmî hayatının gelişmesinde "mihne olayı"nın önemli etkisi olmuştur. Abbasi halifesi Me'mûn (v.218/833) hilâfetinin sonuna doğru Mu'tezile imamlarından Bişr b. Gıyâs el-Merîsî (v.218/833) ve baş kadı Ahmed b. Ebû Duâd'ın (v.240/854) etkisiyle Kur'ânın mahlûk olduğu iddiasını kabul etmeleri için bütün bilginleri zorlamaya başlamıştı. Bu arada söz konusu iddiayı kabul etmeyen Ahmed b. Hanbel çeşitli sorgulardan sonra Muhammed b. Nuh ile birlikte Tarsus'ta bulunan Me'mûn'un huzuruna zincire bağlı olarak götürülmüş, Rakka'da Me'mûn'un ölüm haberi üzerine tekrar Bağdat'a gönderilmiş ve Yâsiriyye, Dâru Umâre ve Dârü'l-Mevsılî'de hapsedilmiştir. Mu'tasım'ın hilâfeti sırasında da (218–227/833–842) devam eden iki yıllık zindan hayatından sonra bir köşeye çekilen İbn Hanbel hadis dersi vermekten alıkonulmuş, Vâsik'ın (v.227/842) hilâfeti döneminde (227–232/842–847) ise bazı dersler vermekle beraber yine de münzevi hayatına devam etmiştir.

Mütevekkil'in (232–247/847–861) Sünnîliğe eski itibarını vermesinden sonra eğitim ve öğretim faaliyetlerine tekrar başlayan Ahmed, Halîfe Mütevekkil'in kendisine karşı yumuşak tavırlarına ve çeşitli ihsanlarda bulunma arzusuna rağmen, idarecilerden uzak durmaya ve mütevâzi şartlar içerisinde yaşamaya devam etmiştir.

Yaklaşık yetmişyedi yaşında 12 Rebîu'l-Evvel 241/855 Cuma günü vefat ederek Bağdat'taki şehitler kabristanına defnedilmiştir.[7]

---

[5] Ebu Ya'lâ, "*Tabakâtu'l-Hanâbile*" , 1/12–13.
[6] İshak İbn Mansur, *"Mesâilu'l-İmam Ahmed İbn Hanbel*" , 17.

İbn Hanbel'in her iki hanımından da Abdullah (v.290/902) ve Salih (v.266/879) isimlerinde birer oğlu olmuştur. Ayrıca bir cariyesinden de bizce tanınmayan altı çocuğu olmuştur.[8]

2. İlmî Kişiliği

Ahmed b. Hanbel İslâmi ilimlerin birçok dalında ilim sahibi olmasının yanında özellikle hadis ve fıkıh alanında çalışmalar yapmış ve yaşadığı dönemdeki insanları etkilediği gibi ölümünden sonra da yüz yıllar boyunca ilim ehli üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Akranları ve kendisinden sonra yaşamış olan ilim ehli ondan övgüyle bahsetmişlerdir. Veki' b. Cerrâh (v.197/812–3)), "Kûfe'ye Ahmed b. Hanbel gibi biri gelmemiştir" demiştir. Abdurrezzâk es-San'ânî, Ahmed b. Hanbel'den daha fâkih birini görmedim demiştir. Ebu Sevr (v.161/778) , "Ahmed bizim imamımızdır" demiştir.[9] Biz çalışmamızda İmam Ahmed'in hadis ve fıkıh alanındaki çalışmaları hakkında bazı bilgiler vereceğiz.

2.1. Hadisçiliği: Ahmed b. Hanbel, hayatını hadise göre tanzim etmiş, yazdığı her hadis ile mutlaka amel ettiğini söylemiş, kendisinden istenen fetvaları da hadise dayanarak vermiştir. Örnek davranışlarıyla İbn Hanbel'in takdirini kazanmış olan muhaddis ve zahid Abdulvahhab b. Abdulhakem el- Verrak ona 60.000 fetva sorulduğunu ve hepsini de "haddesena" ve " ahberena" diyerek hadislerle cevaplandırdığını söylemiştir. Ebu Zur'a er- Razi'nin (v.264/878) birlikte yaptıkları müzakerelerde tesbit ettiğine göre Ahmed b. Hanbel mükerrerleriyle birlikte 700.000 (veya 1 milyon) rivayeti ezbere bilmekteydi. Oğlu Abdullah da Onun 1 milyon rivayet derlediğini ve yazdığı her rivayeti ezberlemeyi prensip edindiğini söylemektedir.[10]

İmam Ahmed'e göre, fakih sayılabilmek için iyi bir muhaddis olmak ve en az 400.000 rivayeti bilmek ve sıhhatinden emin olunmayan rivayetlerle fetva vermekten sakınmak gerekir. O'nun sahih hadisleri iyi bilmesine rağmen "el-

---

[7] el-Mizzî, "*Tehzîbu'l-Kemâl*" , 1/465; Koca, Ferhat, *"İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbelî Mezhebi"* , 38–39.
[8] Laoust, H., "*el-İmam Ahmed b. Hanbel"* , 21.
[9] İbn Hacer el-Askalânî, "*Tehzîbu't-Tehzîb"* , 73–74.
[10] Kandemir, M. Yaşar, "Ahmed b. Hanbel" *DİA*, 2/79.

Müsned"inde bazı zayıf hadislerin bulunması, söz konusu bu eserine malzeme toplarken ortaya koyduğu kabul şartlarından kaynaklanmaktadır.[11]

Ahmed b Hanbel kendisiyle şöhret bulduğu "el-Müsned" isimli eserini 36 yaşındayken oluşturmaya başlamıştır. Tasnif etmeyi kerih gördüğü için bir araya toplamamış ve derlememiştir. Oğlu Abdullah'a rivayet etmiş ve O' da babasının ölümünden sonra kendi hocalarından duyduğu sahih hadisleri de ekleyerek tasnif etmiştir.[12]

Müsnedde kendi ifadesiyle sahih olarak kabul edilebilen hadisler mevcuttur. Tirmizi'nin ifadesiyle, sahih hadislerle hasen hadislerdir. Ancak çok daha sonraları hadis kritiği en son sertliğine ulaştığı zaman, İbn Hanbel mevzû hadislere yer vermekle itham edildi. İbn Teymiyye (v.728/1327), İbn Hacer el-Askalânî (v.852/1448) gibi birçok hadisçiler bu ithama karşı çıktılar. Hâkim olan fikre göre, Müsnedde "sahih" hadislerin yanı sıra, kabul edilemez denilemeyecek "hasen" ve ya "garib" hadisler de mevcuttur.[13]

O, yalancı kişilerden hadis almamakla beraber, doğru sözlülüğü ve dindarlığı ile bilinen kişilerin rivayetlerini almakta bir mahzur görmemiştir. Ayrıca O'nun helal ve harama, sünnet ve ahkâma dair rivayet ederken son derece titiz davrandığı, ancak faziletli amelleri teşvik eden ve Hz. Peygamber'e isnad edilmeyen haberlerde aynı titizliği göstermediği söylenmektedir. Bununla birlikte O'nun zamanında hadisler sadece "sahih" ve "zayıf" olmak üzere iki kısma ayrılmakta ve "zayıf" terimi daha sonra ortaya çıkan "hasen" terimini de içermekteydi. O'nun kıyasa tercih ettiği hadislerde bu tür hasen hadislerdir. Kaldı ki İbn Sa'd (v.230/845), İclî (v.261/875), Ebu Hâtim er-Razî (v.277/890), Nesâî (v.303/915) ve İbn Hıbbân (v.354/965) gibi hadis tenkitçilerinin O'nu hadis tenkidinde otorite ve güvenilir kabul etmeleri de O'nun hadisteki mevkiini gösterir. Ahmed'in hadislerde ki illetleri inceleyen ve bu sahanın ilk eseri sayılan "Kitabu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl" adlı bir eser yazması da hadisteki yüksek derecesini gösteren delillerdendir.[14]

---

[11] Koca, Ferhat, "*İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbelî Mezhebi*" , 40–41.
[12] Mevsuatu'l-Hadârati'l-İslâmiyye, "*Elif maddesi"* , 354.
[13] Laoust, H., *"el-İmam Ahmed b. Hanbel"* , 27.
[14] Koca, Ferhat, "*İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbelî Mezhebi"* , 40–41.

2. 2. Fıkıhçılığı: Ahmed b. Hanbel'in hadis ilmindeki yüksek seviyesi herkes tarafından kabul edildiği halde fakih olup olmadığı, en azından kendisini takip eden birkaç asır boyunca tartışma konusu olmuştur. O'nu fakihler arasında zikretmeyen fıkıh tarihçileri ve mukayeseli fıkıh (hilâf) âlimleri arasında İbn Kuteybe (v.276/889), İbn Cerir et-Taberî (v.310/923), Tahavî (v.321/932), Debûsi (v.430/1039), İbn Abdilber (v.978/1070) Gazali (v.505/1111) gibi isimler yer almaktadır. Hanbelîlerin sert tepkilerine rağmen bu âlimleri zikredilen davranışa sevk eden iki sebep vardır: Bizzat Ahmed b. Hanbel'in bir fakih olarak değil muhaddis olarak bilinmesi için sarf ettiği gayret ve kendisininki de dâhil olmak üzere rey' in ve fıkhın yazılmaması konusunda gösterdiği aşırı titizlik. Bu sebeplere, O'nun fıkıh dalında bizzat kaleme aldığı veya talebelerine yazdırdığı önemli bir eserinin bulunmayışı da eklenince, ilk fıkıh tarihi ve hilaf yazarları O'na fakihler arasında yer vermemişlerdir.[15]

Oysa Ahmed b. Hanbel müstakil bir müctehid olarak kabul edilmelidir. İbn Teymiyye'nin de işaret ettiği gibi O, birçok hadis yığını ve birçok üstattan aldığı fikirler içinde kendi özel doktrinini ortaya koydu. O'nu hukuktan birtakım kaideler çıkaran bir fakih değil de, Taberi gibi bir hadisçi olarak görmek iyi anlamamak olur.[16]

Ahmed b. Hanbel'i meşhur dört fıkıh mezhebinden birinin imamı yapan, O'na bu ölçüde bir fakih payesi veren haklı, tarihi sebepler vardır:

1. Sayıları az da olsa kendisine nispet edilen fıkıh kitapları mevcuttur ("*Kitâbu's-Salât*" bunların en meşhurudur).

2. Oğulları ve bizzat kendisinden ders alan öğrencilerinden başlayarak bunları takip eden nesillerin ondan rivayet ettikleri "mesâil" (Fıkıh problemlerine ait çözümler) onlarca cilde ulaşmaktadır.

3. İmam Ebû Yusuf (v.182/798), İbn Uyeyne ve İmam Şafii'den fıkıh dersleri almış, Şafii onun için "Bağdat'tan ayrıldığımda arkamda Ahmed b. Hanbel'den daha fakih birini bırakmadım " demiştir.

---

[15] Karaman, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel" , *DİA*, 2/80.
[16] Laoust, H., "el-İmam Ahmed b. Hanbel" , 22.

4. Hayatının sonlarına doğru kendisinden fıkıh mesailinin nakledilmesine ve bunların yazılmasına izin vermiştir.

5. Nihayet dört büyük fıkıh mezhebinden birisi O'na nisbet edilmiş bu mezhebin fıkıh ve usul kitaplarında O'nun fıkıh ilmindeki önemli ve müstakil yerini gösteren sayısız rivayete yer verilmiştir.[17]

Bununla birlikte İmam Ahmed'in Fıkıh sahasındaki şöhretinin "mihne" olayından sonra yayıldığı tezi de doğru değildir. Zira O, 198 yılında hacca gitmiş ve burada insanlara fetva vermiştir. Verdiği çok sayıda fetva vardır. Ayrıca O'nun fakih oluşuna büyük imamlardan Veki' İbnu'l-Cerrâh (v.197/812), Şafii ve Abdurrezzak şahit olmuşlardır ki bu zatların hepsi de "mihne"den önce vefat etmişlerdir.[18]

İbn Hanbel, insanların hadisten yüz çevirip fıkha yönelecekleri, bir fakihin çeşitli zamanlarda aynı konuda değişik ictihadlarda bulunabileceği ve bunları bir arada görenlerin zihinlerinin karışacağı, rey'e dayalı fıkhın Kitap ve Sünnet'in yerine geçeceği düşünce ve korkusundan hareket ederek hem kendisinden fıkıh ve fetva nakledilmesine hem de bunların yazılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. [19]

İbn Hanbel, Şafii'den farklı olarak, metodik bir surette bir doktrin halinde eser vermeye çalışmadı. Öğretiminin derin anlamını fıkhın tedvin edilmesine karşı bir tepki olarak açıklamak gerekir. İslâm hukuku, ilk haliyle müşterek bir yapı üzerine dayalı başlıca sözlü olarak nakledilen bir meslek idi. Ferdi görüş ayrılıklarına çok geniş yer verirdi. O'nu sistemli bir şekilde tedvin etmek, temsilcilerinden birisinin düşüncesini empoze ve tesbit etmek suretiyle onu dondurmak, tabiatını değiştirmekten başka bir şey değildi.[20] Kaynaklar bu konuda O'nun en yakın öğrencileri ile tartıştığı, onları fıkıh ve rey yerine bunların aslı olan Kitap ve Sünnete yönelttiğini kaydetmektedir. Ancak bu tutumu sonuna kadar devam etmemiş, kendisine sorulan, hadis ile Sahabe kavlinde açık cevabı bulunmayan binlerce meseleye cevap vermek mecburiyetinde kalmış, bunların emin kişiler tarafından yazılmasına da istemeyerek razı olmuştur.[21]

---

[17] Karaman, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel" , *DİA*, 2/80.
[18] Mevsûatu'l-Arabiyye, "*Ahmed b. Hanbel* " , 1/492.
[19] Koca, Ferhat, "*İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbelî Mezhebi*" , 51.
[20] Laoust, H., "*el-İmam Ahmed b. Hanbel*", 24.
[21] Karaman, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel" , *DİA*, 2/80-81.

Ahmed b. Hanbel İmam Ebu Hanife'nin fıkhını O'nun talebesi Ebu Yusuf'tan Öğrenmiştir. Bir müddet Ebu Yusuf'un ders halkasına katılmış ve rey'e dayalı fıkhı içeren bazı kitapları ondan okumuştur. Rey ile hüküm vermeyi doğru bulmadığı için bir müddet sonra ders halkasından ayrılmış ve bir daha da dönmemiştir. İmam'ın bu tavrında kuşkusuz dînî ilimlerin kitab ve sünnet'ten ibaret olduğunu düşünmesinin etkisi büyüktür.[22]

İmam Ahmed, Sufyan b. Uyeyne'den Hicaz fıkhını ve kendisini çok etkileyen İmam Şafii'den h.185, 195–199 yılları arsında Şafii usul ve fıkhını tahsil etmiştir.[23] Şafii ile sadece bir defa h.195 yılında beraber olduğu rivayet ediliyorsa da [24] yaygın kanaat daha uzun bir süre beraber oldukları yönündedir.

İmam Şafii: "Ahmed b. Hanbel, hadis, fıkıh, lugat, Kur'ân, alçak gönüllülük, zühd, vera' ve sünnette İmamdır" demiştir.[25]

Ahmed b. Hanbel'in fıkhının dayandığı kaynaklar ve kullandığı metodoloji yalnızca kendisinden rivayet edilen çözümlerden çıkarılmamıştır; bunun yanında ondan doğrudan usule ait rivayetler de intikal etmiştir. İbn Hanbel'in birinci kaynağı kitap ve sünnettir. O, fıkhî bir konuda böyle muteber bir nas görünce buna hiçbir re'yi, uygulamayı (ameli), kıyası, sahabe kavlini ve icmayı değişmezdi.[26] O da Şafii gibi senedi sahih olan haber-i vahidle şartsız amel eden hadis ehlinin müctehidlerindendir.[27]

İmam Ahmed fetva verirken şöyle bir usul takip ederdi: meselenin hükmünü önce Kur'an ve Sünnette arardı. Nasslarda bir hüküm bulamadığında Sahabe fetvalarına müracaat ederdi. Sahabeden iki farklı fetva nakledilmişse aralarında kitab ve Sünnete en uygun olanı alırdı. Böyle bir tercih de bulunamazsa her iki görüşü de rivâyet eder, kendi rey'ine baş vurmazdı. Meselenin hükmünü kitabda sahih Sünnette ve Sahabe kavlinde bulamadığı zaman mürsel veya zayıf hadislerle amel ederdi. Böyle bir hadis de bulamadığı durumlarda zorunlu olarak kıyasa başvururdu.[28]

---

[22] Ahmed b. Hanbel, "*Kitabu'l-İlel*" , د-يب.
[23] Mevsûatu'l-Arabiyye, "*Ahmed b. Hanbel* " , 1/492 .
[24] Laoust, H., "*el-İmam Ahmed b. Hanbel*" , 28.
[25] İshak İbn Mansur, Mesâilu'l-İmam Ahmed İbn Hanbel, 17; Ebu Ya'lâ, *Tabakâtu'l-Hanâbile*, 1/10.
[26] Karaman, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel" , *DİA*, 2/81.
[27] Hudârî, Muhammed, "İslam *Hukuk Tarihi*" , 261.
[28] Ebu'l-Ayneyn, Bedrân, "*Târihu'l-Fıkhi'l-İslâmi*" , 145.

Kaynaklarda, Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı konusunda Ahmed b. Hanbel'e şu görüşler nispet edilmektedir: "Kur'an, Allah kelamıdır ve onun hakkında "mahlûktur" demek küfür, "mahlûk değildir" demek ise bid'attir. Kur'anı telaffuzun "mahlûk olduğunu" söyleyen de bid'atçilik yapmış olur. Dolayısıyla sadece "Kur'an Allah kelamı olup mahlûk değildir" demekle yetinmek ve telaffuzun mahlûk olup olmadığı tartışmasına girmemek gerekir" demiştir.[29]

İmam Ahmed'in ikinci hüküm kaynağı sahabe kavlidir. "Sahabeden birisi bir konuda belli bir hükmü açıklamış veya fetva vermiş olur, diğerlerinin de buna karşı bir görüş ileri sürdükleri bilinmezse, bu manadaki sahabe kavline hiçbir re'y, kıyas ve uygulama tercih edilemez. Bir konuda birden çok sahabenin birbirine aykırı hüküm ve fetvaları varsa bunlar arasında kitap ve sünnete en yakın, en uygun olanı tercih edilir. Bu ölçüye göre tercih mümkün olmuyorsa hepsi nakledilir" görüşündedir.[30]

Ona göre icma ancak kitap ve sünnetten delil olduğu zaman meydana gelmiş olur. Bu durumda delil icma değil bizzat Kitap veya sünnettir. Hükmü naslarda zikredilmemiş meselelerde icma, "bu konuda muhalif görüşü olan birisi bilinmemektedir" manasını ifade eder.[31] Ahmed b. Hanbel'e göre icma'nın meydana gelmesi ve bilinmesi Sahabeden sonraki dönemler için imkânsızdır.[32]

Kıyası, meselenin hükmünü kitap, sünnet ve sahabe kavlinde bulamadığı zaman kullanmıştır. Mürsel veya daha sonraları hasen ismiyle anılacak olan zayıf hadisleri de kıyasa tercih etmiştir. Bunlardan başka İmam Ahmed, istishab, istihsan, mesâlih ve sedd-i zerîa delillerini de kullanmıştır.[33]

3. Eserleri

Ahmed b. Hanbel'in bizzat yazdığı tek eseri "el-Müsned"dir. Eserde eski kaynaklarda 40.000'e yakın hadis bulunduğu söylenmekteyse de hadisleri numaraldırarak yapılan günümüz baskılarında 27.647 hadisin yer aldığı görülmektedir. Bu eser müsned türünün elde mevcut en kapsamlı örneğidir. Kitapta

---

[29] Koca, Ferhat, "*İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbelî Mezhebi*" , 47.
[30] Karaman, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel" , *DİA*, 2/81.
[31] Karaman, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel" , *DİA*, 2/81.
[32] Ebu Zehra, Muhammed, "*İbn Hanbel*" , 301.
[33] Karaman, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel" , *DİA*, 2/81.

İslâm’a giriş tarihleri esas alınmak üzere önce Aşere-i Mübeşşerenin, ardından Ehl-i Beyt, Haşimoğulları, Mekkeli, Medineli, Kûfeli, Basralı, Suriyeli Sahabilerin, eserin sonunda da ümmehâtü’l-mü’minin ile diğer kadın sahabilerin rivâyetleri ayrı bölümler halinde sıralanmıştır. el-Müsned günümüze İmam Ahmed’in oğlu Abdullah, O’nun talebesi Ebu Bekir Ahmed b. Cafer el-Katti ve İmam Ahmed’in yiğeni Hanbel b. İshak’ın rivayetleriyle gelmiştir. Abdullah ve el-Kattî esere bazı ilave hadisler eklemişlerdir. Müsnedde bulunduğu iddia edilen zayıf hadislerin bu iki râvinin ekledikleri bölümlerde bulunması güçlü bir ihtimaldir. Abdullah babasının bizzat kaleme aldığı bu değerli eseri derleyip toparlamıştır.[34]

Kendisi bizzat yazmış olmamakla beraber O’na atfedilen eserler, başta oğlu Abdullah olmak üzere Hanbelî imamlar tarafından ölümünden sonra kaleme alınmıştır. Kitâbu’s-Sünne, Kitâbu’z-Zühd, Kitâbu’s-Salat, Kitâbu’l-Vera’, er- Redd ale'l Cehmiyye ve'z-Zenadıka, Kitâbu’l-Eşribe, el-Âkîde, Kitâbu’l-îmân, Kitâbu’t-Tereccül, Kitâbu’l-İrca’, el-Mesail, Kitâbu Fezailu's-Sahabe ve Kitâbu’l-İlel ve Marifetu'r-Rical bunlardandır. Ayrıca günümüze kadar gelip gelmediği bilinmeyen et-Tefsir, kitâbu’l-ferâiz isimli iki kitabının daha olduğu rivayet edilmektedir.[35]

4. Rivâyetlerin Çokluğunun Sebepleri

Onun mezhebini rivayet edenlerin en meşhurlarından birisi “Esrem” lâkabıyla tanınan Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed b. Hanî'dir (v.260/874). Hanbelî Mezhebi fıkhına ait “es-Sünen” ve hadîste “eş-Şevâhid” adlı kitapları biliniyor. Hanbelî Mezhebi ravilerinin diğer bir meşhur siması da “Kitabu’s-Sünen bî Şevâhidi’l-Hadîs” adlı eserin yazan Merûzlu Ahmed b. Muhammed b. el-Haccac'dır. Üçüncü meşhur ravisi de arkadaşlarının ileri gelenlerinden olup, “Kitabu’s-Sünen fi’I-Fıkh” isimli kitabın müellifi Merûzlu olup İbn Rahiveyh künyesiyle bilinen, İshak b. İbrahim'dir(v.285/898) .[36]

Bu kişilerin yanı sıra Ahmed b. Hanbel’in görüşlerini; Oğulları salih ve Abdullah, İshak b. Manasur el-Kevsecü’l-Mervezi (v.251/865), Ebu Davud es-Sicistânî (v.275/889), Ebu İshak İbrahim el-Harbî(v.285/898) , Ebu Bekr el-Mervezi

[34] Kandemir, M. Yaşar, “el-Müsned” *DİA*, 32/104
[35] Kandemir, M. Yaşar, “Ahmed b. Hanbel” *DİA*, 2/77–79.
[36] Hudârî, Muhammed, “*İslam Hukuk Tarihi*” , 261.

(v.275/889), Abdulmelik el-Meymûnî (v.274/887), Muhennâ eş-Şâmî, Harb b. İsmail el-Kirmânî (280/893), Müsennâ İbn Câmiu'l-Enbârî, Ebu Talib b. Humeyd (v.244/858) gibi sayıları yüz'ü geçen bir çok talebesi rivâyet etmiştir.[37]

İmam Ahmed'den ayrılmayan bu talebelerinden sonra Ebu Bekir el-Hallal (v.311/923) gelir. Bu zat İmam Ahmed'in ilimlerini cem etmek için bütün gayretini sarf etmiş, bu maksatla seyahatlere çıkmış ve birçok kitap te'lif etmiştir. Bu yüzden el-Hallal talebelerinden sonra Ahmed b. Hanbelîn fıkhının nâkili sayılmıştır.[38]

Kendisinden önce Hanbelîlik henüz müstakil bir mezheb hüviyetini kazanmamıştı. Bağdattaki Mehdî Camii'nde ders veren Hallal, mezhebin yayılmasına hizmet eden çok sayıda ilim adamı yetiştirmiştir. Ebu Bekir el-Hallal, 2 Rebiu'l-Evvel 311 Cuma günü bağdatta vefat etmiş ve hocası Ebu Bekir el-Merruzi'nin kabrinin yanına İmam Ahmed'in ayak ucuna defnedilmiştir.[39]

Naklettiği rivâyetleri "el-Câmiu'l-Kebir" adlı kitabında toplamıştır. Bu eser Hanbelî mezhebinin ilk temel fıkıh kitabıdır.İbnu'l-cevzi pek çok kaynakta 20 cilt olduğu belirtilen bu eserin 20 cüz olduğunu söyler. Hallal, eserinde zaman zaman kendi görüşlerini belirtirse de eserin büyük bir kısmı İmam ahmed'in sorulan sorulara verdiği cevaplardan meydana gelmiş olup, O'nun görüşleri hadislerle, sahabe ve Tabiinden gelen rivâyetlerle desteklenmekte, yer yer fakihlerin farklı görüşleri aktarılmakta ve İmam Ahmed'den gelen rivâyetler arasında tercihte bulunmaktadır. Hallal eserinin tertibinde fıkıh fıkıh eserlerinin bilinen tertibine riayet etmiştir.[40]

Hanbelî mezhebinde aynı mesele hakkında Ahmed b. Hanbel'den farklı görüşler de rivâyet edilmiştir. Bunun birçok sebebi vardır:

1. Ahmed b. Hanbel, Sahabi ve Tabiinden aynı meselede iki veya daha fazla farklı kavil naklettiği zaman, bunlardan bir veya birkaçını terk etmeyi gerektiren herhangi bir nass bulunmazsa her iki veya daha çok kavli de mezhebinde ayrı ayrı kabul eder, tercih yapmaktan sakınırdı.[41]

---

[37] Ebu Ya'lâ, "*Tabakâtu'l-Hanâbile*" , 1/14–15.
[38] Ebu Zehra, Muhammed , "*İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*" , 428.
[39] Özen, Şükrü, "Hallal, Ebu Bekir" , *DİA*, 15/382.
[40] Özen, Şükrü, "Hallal, Ebu Bekir" , *DİA*, 15/382.
[41] Ebu Zehra, Muhammed , "*İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*" , 430.

2. Bazı durumlarda hüküm verirken iki görüş veya iki vecih arasında tereddüde düşer ve her ikisini de herhangi bir tercihe tabii tutmaksızın açıklardı.[42]

3. Bazen sorulan soruya cevap verdikten sonra, konu hakkında bir hadisle karşılaşır ve ona göre amel ederek ilk görüşünden vazgeçtiği olurdu.[43]

4. Bazı meselelere ait görüşleri değişik şekillerde rivayet edilmiştir. Birinin doğruluğunu diğerine tercih edecek bir şey bulunmadığı müddetçe, her rivayet mezhepte ayrı bir kavil olarak kabul edilmiştir.[44]

5. İmam Ahmed, herhangi bir durumda muayyen bir mesele hakkında fetva verirdi. Fakat kendisine aynı mesele tekrar sorulduğunda, meseleyi soran kimsenin önceki durumu ile sonraki durumu arasındaki değişikliğe dikkat eder ve onun durumuna göre fetva verirdi. Hâlbuki bu fetvaları nakleden râvi, aynı mesele üzerinde Ahmed b. Hanbel'în iki görüşe sahip olduğunu zanneder. Lâkin hakikatte, durum değiştiği için hüküm (fetva) de değişmiştir.[45]

6. Maslahat veya kıyasa dayanan rey'e göre çok az fetva verirdi. Bu durumda değişik görüşler ortaya çıkarsa herhangi bir tercih yapmaksızın onları olduğu gibi bırakırdı.[46]

7. Ahmed b. Hanbel görüşlerinin yazılmasına izin vermemiştir. Görüşleri yazılı olarak kayda alınmadığı için rucû ettiği görüşler tam olarak tesbit edilememiştir.

8. Bazen İmam Ahmed'in bir fetvasına şahit olan bazı raviler İmam fetvasından rucu ettiğinde sohbet meclisinde bulunmadıkları için bundan habersiz olarak ilk fetvasını nakletmişlerdir.

Yukarıda zikrettiğimiz hususlardan da anlaşılabileceği gibi aslında Ahmed b. Hanbel'in birçok meselede farklı görüşleri yoktur. O, kendisine göre çoğu meselede tek görüşe sahiptir. Asıl problem O'nun rucu ettiği görüşünün hangisi olduğunun tesbit edilememesidir. Kuşkusuz bunda İmam Ahmed'in kendi fıkhının kayda alınmasına hoş bakmamasının etkisi büyüktür. Zira sağlığında yazılı bir şekilde kayda alınmayan görüşlerinin tespiti zorlaşmış ve birçok rivayet ortaya çıkmıştır.

---

[42] Ebu Zehra, Muhammed , "*İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*" , 430.
[43] Ebu Zehra, Muhammed, "*İbn Hanbel*" , 219.
[44] Ebu Zehra, Muhammed , "*İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*" , 430.
[45] Ebu Zehra, Muhammed , "*İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*" , 430.
[46] Ebu Zehra, Muhammed , "*İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*" , 430.

Ahmed b. Hanbel'den gelen aynı mesele hakkında ki farklı görüşlerden tarihi bakımdan son belirttiği görüşe uyulmuştur. Eğer hangi rivâyetin en son görüşü olduğu bilinmiyorsa aralarında cem yapma imkânı varsa cem yapılarak tek görüş haline getirilmiştir. Rivâyetlerin birleştirilemediği durumlarda ise senedi en kuvvetli olanı tercih edilmiştir. Bazı Hanbeli fakihler, ihtiyaç durumunda her bir görüşle ayrı ayrı amel etmeyi kolaylık sağlaması açısından uygun bulurken diğer bazı fakihler, rivâyetleri tekbir rivâyete indirmeye çalışmışlardır.[47]

B. İBN KUDÂME

1. Hayâtı

Asıl ismi Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame b. Mikdâm b. Nasr b. Abdullah el-Makdisidir.[48] Kudüs yakınlarında Nablus'a bağlı Cemmâîl köyünde 541 Şa'banında (Ocak 1147) doğdu. Birçok âlim yetiştiren Kudâme ailesinin tanınmış şahsiyet-lerindendir. Bölgeye hâkim olan Frenkler'in kötü muamelesi yüzünden Kudâme ailesi 551 yılında Dımaşk'a göç etti, İbn Kudâme, ilk eğitimini babası tarafından 556'da kurulan Sâlihiyye Medresesi'nde babasından, Ebü'l-Mekârim İbn Hilâl_ve diğer bazı hocalardan aldı. Başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere Hıraki'nin (v.334/945–946) *el-Muhtasar'ını* ve mezhep fıkhıyla ilgili çeşitli metinleri ezberledi. Babasının vefatından sonra ağabeyi Ebû Ömer Muhammed'in (v.607/1210) himayesinde yetişti ve ondan ders aldı. Yazdığı bir şiirde kullandığı "muvaffak" redifinden dolayı halk arasında Muvaffakuddin lakabı ile meşhur oldu. 561/1166' da teyzesinin oğlu Abdülganî b. Abdülvâhid el-Makdisî (v.600/1203) ile birlikte tahsil için Bağdat'a gitti. Burada Abdülkâdir-i Geylânî'den (v.561/1165) ders almaya baş-ladıysa da hocası kırk gün sonra vefat etti. Bu arada Abdülkâdir-i Geylânî'den tasavvuf hırkası giydi. Hayatının ileri safhasında onun tasavvuf anlayışını devam ettirdiği görülür. Bağdat'ta kaldığı dört yıl boyunca başta Ebü'l-Feth İbnü'l-Mennî (v.583/1187) olmak üzere bölgenin ileri gelen âlimlerinden ders aldı. 565'te Musul'a geçti; bir süre kaldığı bu şehirde Ebü'l-Fazl Abdullah b. Ahmed b. Muhammed et-Tûsî'nin_derslerini takip etti. Ardından Dımaşk'a döndüyse de yaklaşık bir buçuk yıl sonra 576 yılında ikinci

---

[47] Ebu Zehra, Muhammed, "*İbn Hanbel*" , 222.
[48] Mâdî, Mahmûd, "*Şeyhu'l-İslâm el-Hâfiz İbn Kudâme el-*Makdîsî" , Âlemu'l-Kütüb, 17/39.

defa Bağdat'a giderek öğrenimini sürdürdü. 574 yılında hacca gitti ve Mekke'de Hanbelî âlimlerinden Mübarek b. Ali b. Hüseyin et-Tabbâh'tan ders aldı. Hac dönüşü Bağdat'ta yaklaşık bir yıl daha kalarak tahsiline devam etti.[49]

İbn Kudâme 575 yılında Bağdat'tan ayrılarak Dımaşk'a yerleşti, eğitim ve te'lif çalışmalarını burada sürdürdü.[50] Hırakî'nin "*el-Muhtasar*" isimli eserini "*el-Muğnî fî Şerhi'l-Hıraki*" adıyla bu dönemde şerh etti.[51] Kudüs'ün işgaline son vermek için Selâhaddin-i Eyyûbî'nin 583'te Franklar'a karşı düzenlediği sefere katılması dışında şehirden pek ayrılmadı. İbn Kudâme, Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Muazzam Şerefeddin ile de iyi ilişkiler içinde oldu ve muhtemelen bu sebeple 617 yılında Dımaşk Emeviyye Camii'nde Hanbelîler için de bir kürsü kuruldu. İbn Kudâme Dımaşk'a yerleştikten sonra uzun müddet Emeviyye ve Kâsiyûn camilerinde ders verdi; ayrıca ağabeyi Ebû Ömer'in ölümünün ardından el-Câmiu'l-Muzafferî'de imamlık ve hatiplik görevini üstlendi. Özellikle cuma günleri namazdan sonra aralarında birçok fakihin de bulunduğu çeşitli kişilerle münazaralar yaptı. İbn Kudâme'den birçok kişi ders aldı. Öğrencileri arasında kızı tarafından torunu Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Muhammed el-Makdisî (v.638/1240), Ebû Muhammed Safiyyüddin İshak b. İbrahim eş-Şakrâvî, Ebû Muhammed Şerefeddin Hasan b. Abdullah el-Makdisî, Ebü's-Safâ Halîl b. Ebû Bekir el-Merâgi, Zıyâeddin el-Makdisî, Ebû Muhammed Bahâeddin Abdurrahman b. İbrahim el-Makdisî, Ebû Şâme el-Makdisî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Rezîn el-Havrânî (v.656/1258), Ebû Süleyman Abdurrahman b. Abdülganî el-Makdisî (v.600/1203), Ebû Zekeriyyâ İbnü's-Sayrafî, kardeşinin oğlu ve *el-Mukni'* ile *el-Muğnî'*nin şârihi Ebü'l-Ferec İbn Kudâme (v.682/1283), Ebü'I-Hasan Ali b. Ahmed es-Sa'dî ve Ebû Bekir İbnü'l-İmâd el-Makdisî gibi âlimler bulunmaktadır. 1 Şevval 620'de (m. 28 Ekim 1223) Dımaşk'ta vefat eden İbn Kudâme, el-Câmiu'l-Muzafferî'nin arkasındaki Kâsiyûn Kabristanı'na defnedildi. İbn Kudâme'nin hayatına dair öğrencilerinden Zıyâeddin el-Makdisî bir eser yazmış, birçok tarihçi onun şahsiyeti hakkındaki bilgileri bu eserden nakletmiştir.[52]

---

[49] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/139.
[50] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/139.
[51] Mâdî, Mahmûd, "*Şeyhu'l-İslâm el-Hâfız İbn Kudâme el-*Makdîsî" , Âlemu'l-Kütüb, 17/39.
[52] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme , Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/139.

2. İlmî Kişiliği

İbn Kudâme'nin ahlâkî faziletleri ve kerametlerine dair tabakat kitaplarında birçok rivayet bulunmaktadır. Takva ve zühdü yanında sünnete sıkı sıkıya bağlılığı, her türlü bid'at ve hurafeye karşı mücadelesiyle de tanınmıştır. Bir taraftan Selef akidesini savunurken diğer taraftan Hanbelî mezhebinin hukukî mirasını kendisinden sonraki nesillere aktarmak için eser telif etmeye ve öğrenci yetiştirmeye çalışmış, ders halkalarında ilmî meseleleri tartışıp Hanbelî fıkıh kültürü ve doktrininin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Böylece Ebû Muhammed el-Berbehârî, Şerif Ebû Ca'fer el-Hâşimî, Hâce Abdullah-ı Herevî (v.481/1088) ve Abdülkâdir-i Geylânî gibi ferdî hayatlarında zühdleri, içtimaî hayatlarında ise mücadeleleriyle tanınan Selefî Hanbelî geleneğinin VII. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. İbn Kudâme geniş fıkıh kültürü, zühd hayatı ve bid'atlarla mücadelesi gibi özellikleriyle sadece yaşadığı dönemin bir müellifi olarak kalmamış, aynı zamanda öğrencileri ve eserleriyle bu değerlerin daha sonraki nesillere ulaştırılmasını da sağlamıştır. Bu bakımdan VIII. yüzyılın İslâm dünyasında ismi ve görüşleri etrafında büyük tartışmalar meydana gelen Takıyyüddin İbn Teymiyye ile Muvaffakuddin İbn Kudâme arasında, tasavvuf konusundaki derin görüş farklılıkları bir tarafa bırakılırsa fıkhî anlayış ve mücadele geleneği yönüyle bazı benzerliklerin kurulması mümkündür.[53]

Güçlü bir münazara yeteneğine sahip olan İbn Kudâme fıkıh, kelâm, hadis, hilaf, ferâiz, ensâb, Arap dili ve edebiyatı, hesap ve astronomi gibi dallarda yetkin bir âlim olmasına rağmen özellikle kelâm ve fıkıh sahalarında daha çok meşhur olmuştur. İbn Kudâme, Hanbelî mezhebi literatürüne en büyük katkıyı yapan müelliflerden biri olup döneminin âlimlerinden Ebû Bekir Muhammed b. Meâlî b. Ganîme, "Zamanımızda Muvaffak'tan başka ictihad derecesine ulaşan bir kişi bilmiyorum" demiş, Takıyyüddin İbn Teymiyye de Dımaşk'a Evzâi'den (v.157/774) sonra İbn Kudâme'den daha fakih birinin gelmediğini belirtmiştir. Onun hakkında dönemin birçok âliminin benzer övgüleri bulunmaktadır.[54]

---

[53] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/139–140.
[54] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/139–140.

İbn Kudâme, Ahmed b. Hanbel'e bağlı olmakla birlikte fıkıhla ilgili eserlerinde mezhep taassubundan kaçınmaya çalışmış, kendi görüşüyle mezhepte yerleşik görüşün birbirine uymadığı durumlarda kendi görüşünü esas almıştır. Ancak kendi görüşleri de mezhep içi bir tercih niteliğindedir. Müteahir dönemde yaşamış olmasına rağmen İbn Kudâme İslâm dünyasında meydana gelen fikrî gelişmelerle pek ilgilenmemiş, genel anlamda düşünce ve akaid sahasında aşırı denebilecek bir muhafazakârlık ortaya koymuştur. Bundan dolayı akaid konularını anlamak ve gerektiğinde te'vile başvurmak amacıyla akla önem veren kelâmcıları İbn Teymiyye gibi etraflıca inceleyerek değil bütünüyle ve suçlayıcı bir üslûpla eleştirmiştir. İbn Kudâme'nin itikadî konularda Selefiyye'nin görüşlerini temellendirmeye çalışırken üzerinde en çok durduğu hususlar aklın ilâhî sıfatları ve onların mahiyetlerini bilmekten âciz kalması, Allah'ın zâtıyla arşın üzerinde olması, harf ve sesle (lafız) konuşması gibi meselelerdir. Ona göre İlâhî sıfatları kanıtlamak için "kıyâsü'l-gâib ale'ş-şâhid" adı verilen istidlal tarzına başvurmak Allah'ı yaratıklarına benzetmeyi gerekli kılar. Kelâmcıların teşbihten kurtulmak amacıyla geliştirdikleri bu istidlal tarzı onları teşbihe düşürmüştür. Yaratıklara nisbet edilen isim ve sıfatların Allah'a nisbet edildiği takdirde farklı anlamlar taşıdığının bilinmesi teşbihi ortadan kaldırmak için yeterli olup bazı sıfatları te'vil etmeye gerek yoktur.[55]

3. Eserleri

3. 1. Fıkıh ve Usulü

1. el-Muğni 2. el-Umde fi'l-Fıkhi'l-Hanbelî (Umdetü'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed 3. el-Mukni’ 4. el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel. 5. Umdetü'l-azîm fî telhîsi’l-mesâili'l-hâriciyye an Muhtasari Ebi'l-Kâsım (Umdetü'l-hâzim fi'l-mesâili’z-Zevâid an Muhtasarı Ebi'l-Kâsım) 6. Zevâidu’l-Kâfi ale’l-Hırâki. 7. Ravzatu’n-Nâzır ve Cünnetü'l-Menâzır fi Usûli'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed.[56]

---

[55] Koca, Ferhat, “İbn Kudâme, Muvaffaku’d-din” , *DİA*, 20/139–140.
[56] Koca, Ferhat, “İbn Kudâme, Muvaffaku’d-din” , *DİA*, 20/140–142.

3. 2. Kelâm

1. Lüm'atü'l-İ'tikâdi'l-Hâdî ilâ sebîli'r-reşâd. (Akidetü'l-İmâm Muvaffakuddin) 2. İsbât-ü sıfati'l-ulüvv. 3. Münazara fi'l-Kur'âni'l-'azîm (Hikâyetü'l-münâzara fî'l-Kur'âni ma'a ba'zı ehli'l-bîd'a). 4. el-Burhân fî beyâni'l-Kur'an 5. Zemmü't-te'vîl. 6. Tahrimü'n-nazar fî kütübi ehli'l-kelâm(er-Red alâ îbn Akîl). 7. el-Akide fî ilmi't-tevhid. 8. Risaletu't-tenzîh. 9. Risale ile'ş-Şeyh Fahruddîn İbn Teymiyye fî tahlîdi ehli'l-bid'a fi'n-nâr. 10. es-Sırâtü'l-müstakîm fî isbâti'l-harfi'l-kadîm.[57]

3. 3. Hadis

1. Kun'atü'l-erib fî tefsîri'l-ğarîb min hadîsi Resûlillâh ve's-sahâbe ve't-labiîn (el-Muhtasar fî Garibi'l-hadis). 2. Muhtasaru 'İleli'l-hadîs.[58]

3. 4. Diğer Eserleri

1. et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşiyyîn. 2. el-İstibsâr fî nesebi's-Sahabe mine'l-ensâr. 3. Kitâbü't-Tevvâbîn (Kitâbü't-Tevbe). 4. Zemmü'l-müvesvisîn ve't-tahzîr mine'l-vesvese. 5. Kitâbu'l-Mütehâbbîn. 6. er-Rikka ve'l-bükâ'. (Kitâbü'r-Rikka') 7. Minhâcü'l-kasıdîn fi fazli'l-hulefâi'r-râşidîn (Fezâilü'l-huleiâi'l-erbaa ve tertîbühüm fi'l-fazl ve fazlü hâzihi'l-ümme ala ğayrihâ) 8. el-Vasıyye 9. Zemmü mâ aleyhi mu'âni't-tasavvuf mine'l-ğınâ ve'r-raks (Fütya fî zemmi'ş-şebbabe ve'r-raks ve's-semâ) (Zemmu ma aleyhi müddeu't-tasavvuf). 10. Tuhfetü'l-ahbâb fî beyâni hükmi'l-eznâb. 11. el-Fevâid.

Kaynaklarda İbn Kudâme'ye nisbet edilen eserler arasında; Mukaddime fi'l-Feraiz, Kitâbü'l-Kader, Cevâbü mes'ele veredet min Sarhad fî'l-Kur'ân, Bülğatü't-tâlibî'l-hasîs min sahihi avâli'l-hadis, ez-Zühd, eş-Şâfî, Fetâvâ ve mesailu'l-mensûre, Menâsikü'l-hac, Kadâyâ Ali, Fezâilü Aşûrâ, Fezailü'l-aşr, Sıfatü'l-felâk ve Meşyaha sayılabilir. [59]

---

[57] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/140–142.
[58] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/140–142.
[59] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/140–142.

C. el-MUĞNÎ ALÂ MUHTASARİ'L-HIRAKÎ

1. Eserin İçeriği

el-Muğni, Hanbelî doktrininin oluşumuna en büyük katkıyı yapanlardan biri olan Ebu'l-Kasım el-Hırakî'nin Hanbelî fıkhına dair en önemli eseri ve mezhebin ilk el kitabı olma özelliğine sahip "el-Muhtasar"[60] isimli eseri üzerine yapılmış bir şerh çalışmasıdır.

Hırakî, İmam Ahmed'in oğulları Abdullah ve Salih'ten ders almış, fıkıhta kuvvetli bir âlimdir. Ebu Bekir el-Hallal'ın "Kitâbu'l-Cami'" 'ini özetlediği "el-Muhtasar" da 2300 meseleye yer vermiştir.[61]

İbn Kudâme 67 bölüm başlığı (kitab) altında eserini yazmıştır.

2. Eserin Metodu ve Türü

Muayyen bir mezhebin galebesini temin maksadıyla değil de gerçeğin, en uygun hükmün -Kitab, Sünnet, Kıyas gibi delillere göre- tesbitini ve te'yidini temin için yazılan kitaplardandır.[62]

İbn Kudame, Hanbelî tarihinde en çok tutulan ve şöhret bulan bu şerhte, Hanbelî mezhebindeki farklı görüşler yanında, diğer mezhep imam ve müctehidlerinin de görüş ve delillerine genişçe yer vermiş ve aralarında tercihlerde bulunmuştur.[63]

İbn Kudâme, eserinde konuları genel manada ibadat, muamelat, münakehat ve ukubat sıralamasına uygun olarak ele almıştır. Yer yer bazı konuları yerlerinde zikretmediği de olmuştur. Eserinde istifadeyi kolaylaştırmak açısından olsa gerek konuları kitab, bab, mes'ele ve fasıllara ayırarak ele almış fakat düzenli bir sıralama takip etmemiştir.

Hırakînin muhtasarına ait olan cümleleri "mes'ele" başlığı altında aynen naklettikten sonra kendi izahatlarına geçmiş ve "fasıl" başlıkları altında Hırakî'nin zikrettiği konuyla ilintili tâlî konuları izah etmiştir.[64] Konuyla ilgili görüş ve delilleri zikretmeye genellikle Ahmed b Hanbel'in görüşünden başlamış daha sonra

---

[60] Koca, Ferhat, "*İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem Hanbelî Mezhebi*" , .58.
[61] Keskioğlu, Osman, "*Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*" , 157.
[62] Karaman Hayrettin, "*İslam Hukuk Tarihi*" , 245.
[63] Koca Ferhat, "*İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem Hanbelî Mezhebi*" , 225.
[64] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/38.

sıralama gözetmeksizin, yaşadığı dönem ve daha öncesinde yaşamış olan Hz. Ömer (v.23/644), Hz. Ali (v.40/661), Hz. Ebu Bekir, İbn Abbas (v.68/687), İbn Mesûd (v.32/652), İbn Ömer (v.73/692) , Nehâî (v.96/714), Hammad (v.120/738), Şafii, Ebu Hanife, Mâlik, Ebu Sevr (v.161/778), İbnu'l-Munzir (v.310/923) gibi konu hakkında görüş ifade etmiş olan müctehidlerin görüşlerini zikretmiştir.[65]

Bazı mevzularda ulemanın görüş ve delillerini zikrettikten sonra "ve lenâ" [66] diyerek hanbeli mezhebinin müftâ bih görüşünü delilleriyle açıklamış, nâdirende olsa "indî"[67] diyerek bazı yerlerde de kendi görüşünü ifade etmiştir.

Yine bazı konularda Ahmed b. Hanbel'den gelen rivayetler arasında tercihlerde bulunmuş,[68] Hanbelî mezhebinin önde gelen Ebu'l-Hattâb (v.510/1116), Hallâl, Hırakî ve Ebu Bekir el-Esrem gibi âlimlerinin rivayetler arasındaki tercihlerini zikretmiştir.[69]

el-Muğnî'de "bu görüşü "cemaat" rivâyet etti" derken; Ebu Tâlib b. İbn Kudâme Humeyd (v.244/858) , Hanbel b. İshak b. Hanbel (v.263/876) , Salih b. Ahmed b. Hanbel, Abdülmelik b. Abdulhamid b. Meymûn (v.274/887), Harb b. İsmâil (v.280/893), İbrahim b. İshak el-Harbî (v.285/898) ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'den meydana gelen grup kastedilmiştir.[70]

Bir çok nakilde bulunmuş olan ve rivayetleri hamletme hususunda kitapta çokça bahsi geçen, "tabakâtu'l-Hanâbile" isimli eserin müellifi Ebu Ya'lâ el-Ferrâ'dan (v.458/1066) "Kâdı" lakabıyla bahsetmektedir.[71]

Bazı konularda İmam Ahmed'in rucu' ettiği görüşü belirtmiş,[72] Mezhebin nâkili dirâyet sahibi müctehidlerin farklı rivâyetleri cem' etme şekillerini zikretmiştir.[73]

İbn Kudâme, mezhepler arası ve mezhep içi ihtilafları konu edindiği bu kapsamlı eserinde kendi mezhebinin delillerinin daha kuvvetli oluşunu taassuba

[65] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/9, 10.
[66] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/62.
[67] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/133.
[68] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/415.
[69] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/359, 370.
[70] Koca Ferhat, "*İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem Hanbelî Mezhebi*" , 217.
[71] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/32.
[72] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/422.
[73] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/340.

kaçmadan isbât etmeye çalışırken kırıcı ve hakâretvâri bir uslûp yerine nezâket çerçevesinde ilmî bir uslûp kullanır.[74]

3. Eserin Kaynakları

el-Muğnî'nin ana mesnedi Hırâkî'nin "el-Muhtasar" isimli eseridir. İbn Kudâme Hırâkî'nin bu nadide eserini şerh ederek insanların istifadesine sunmak için eserini kaleme almıştır.

İbn Kudâme, Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini tesbit ederken İmam Ahmed'in "el-Müsned" 'inden, İshak'ın "el-Mücerred" isimli eserinden ve Kadı Ebu Ya'lâ el-Ferrâ'nın "Tabakâtu'l-Hanâbile" isimli eserinden zaman zaman nakillerde bulunmuştur. Diğer mezheb imamlarının ve Ebu Sevr, Ebu Leys, Süfyan es-Sevri gibi müctehidlerin görüşlerini kaynak belirtmeden zikretmiştir.

İbn Kudâme fasl başlıkları altında meseleleri açıklarken delil olarak kullandığı hadisleri Buhari ve Müslim'in "Sahih" lerinden Ahmed b. Hanbel'in "Müsned" inden, İmam Malik'in "Muvadda" sından, Tirmîzî, Nesâî, Ebu Davud ve İbn Mace'nin "Sünen" lerinden nakleder. Bazen kaynak belirtmeden direk Sahabenin veya Esrem ve Hallal gibi Mezhebin ravilerinin rivayeti ile hadis naklettiği de olur.

Abdullah Ömer el-Bârûdî "el-Berku'l-Lemmâ fî'l-Muğnî min İttifâk ve'l-İftirâk ve'l-İcmâ' " adlı eserinde (Beyrut, 1406/1986) el-Muğnî'de zikredilen ve genel olarak İslâm hukukçuları tarafından benimsenen görüşleri; kitap, bâb ve fasl sistematiğine göre bir araya getirmiştir.[75]

4. el-Muğnî'nin Fıkıh Alanında ki Önemi

Sadece Hanbelî mezhebinin değil, Sahabe ve tabiin'in ve diğer diğer mezhep imam ve müctehidlerinin görüş ve delillerini zikretmesi Onu diğer eserlerden farklı kılan bir özellik olmuştur.

[74] Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/9.
[75] Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffaku'd-din" , *DİA*, 20/140.

el-Muğni'yi Hanbelî mezhebinin günümüze ulaşan en kapsamlı eserleri arasında sayabiliriz. Bu eser, Hanbelî mezhebini ta'lim eden öğrenci ve öğretmenlerin temel başvuru kaynağı olmuştur.

İzzu'd-din b Abdi's-Selâm (v.660/1262) , "İslâmi ilimler alanında Muhallâ, Mücellâ ve Muğnî gibi kitap görmedim. Yanımda Muğnî'den bir nüsha olmadıkça gönül rahatlığı ile fetva veremem" demiştir.[76]

[76] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/10.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. AHMED b. HANBEL'DEN GELEN İKİ'Lİ RİVAYETLER

Aşağıda zikrettiğimiz hususlarda Ahmed b. Hanbel'den aynı meselede iki farklı görüş rivâyet edilmiştir.

İBÂDÂT

1. SULAR

Kendisinden sakınılması mümkün olan bakla suyu, nohut suyu, za'feran gibi sıvıların, içine karışarak tat, renk ve kokusunu değiştirdiği suyla temizlik hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "böyle bir su ile temizlik yapılmaz" derken başka bir rivâyette "abdest alınması câizdir" demiştir.[77]

Mâ-i müsta'mel ile abdest alınması hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "temizdir ama temizleyici değildir" derken başka bir rivâyette "hem temiz hem de temizleyicidir" demiştir.[78]

Kulleteyn miktarı su ile dolu olup boşaltılması mümkün olan kuyu veya su birikintilerinin insan bevli veya kan karışması sebebiyle kirlenmiş olup olmayacakları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "su kirlenmiş olur" derken başka bir rivâyette "tadı, rengi veya kokusu değişmedikçe kirlenmiş olmaz" demiştir.[79]

2. KAPLAR

Domuz kılı ile dikiş dikmenin hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mekruhtur" derken başka bir rivâyette "câizdir" demiştir.[80]

Saçı kazıtmanın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mekruhtur" derken başka bir rivâyette "câizdir ama terki eftaldir" demiştir.[81]

---

[77] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/39.
[78] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/43.
[79] İbn Kudâme, *el-Muğ*nî, 1/55.
[80] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/82.
[81] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/86.

3. ABDEST

Abdest ve gusülde Mazmaza ve istinşâk'ın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hem abdest hem de gusülde sadece istinşak vâcibtir" derken başka bir rivâyette "istinşak ve Mazmaza gusülde vâcib, abdestte sünnettir" demiştir.[82]

Abdest alırken tertibe uymanın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vâcibtir" derken başka bir rivâyette "vâcib değildir" demiştir.[83]

Abdestte muvalât'ın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vâcibtir" derken başka bir rivâyette "vâcib değildir" demiştir.[84]

Abdest tazelemenin hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "müstehaptır" derken başka bir rivâyette "bunda bir fazilet yoktur" demiştir.[85]

Büyük ve üç kenarlı bir taş ile taharetlenme hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câizdir, üç taş yerine geçer " derken başka bir rivâyette "üç taştan daha azı ile câiz olmaz" demiştir.[86]

İstinca yaparken kaç defa su ile yıkanmanın gerektiği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "7 defa yıkanmak gerekir" derken başka bir rivayette "3 defa yeterlidir" demiştir.[87]

Kıyamda, rukû ve secdede uyuyanın abdestinin bozulup bozulmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "abdesti bozulur" derken başka bir rivâyette "uzun süre geçmedikçe bozulmaz" demiştir.[88]

Oturup bir yere yaslanarak veya ayaklarını elbisesinin içine toplayarak uyuyan kimsenin abdestinin bozulup bozulmayacağı hususunda:

---

[82] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/106.
[83] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/117.
[84] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/118.
[85] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/121.
[86] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/131.
[87] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/133.
[88] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/142.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “uzun bir süre uyumadıysa abdesti bozulmaz” derken başka bir rivâyette “her halükârda bozulur” demiştir.[89]

Kişinin kendi erkeklik organına dokunması durumunda abdestinin bozulup bozulmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “abdesti bozulur” derken başka bir rivâyette “kasden olmadıkça abdesti bozulmaz” demiştir.[90]

Kişinin kendi dübürüne dokunması durumunda abdestinin bozulup bozulmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “abdesti bozulur” derken başka bir rivâyette “bozulmaz” demiştir.[91]

Kadının kendi fercine dokunması durumunda abdestinin bozulup bozulmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “abdesti bozulur” derken başka bir rivâyette “bozulmaz” demiştir.[92]

Karının kocasına şehvetle dokunması durumunda abdestlerinin bozulup bozulmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “karının abdesti bozulur. Eğer erkek te şehvet duyarsa onun abdesti de bozulur” derken başka bir rivâyette “her ikisinin de abdesti bozulmaz” demiştir.[93]

Şehvet sırasında erkeğin menisinin geleceğini hissedip, zekerini tutarak meniyi dışarı salmaması durumunda gusül gerekip gerekmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “gusül gerekmez” derken başka bir rivâyette “gusül gerekir” demiştir.[94]

Ölü yıkayanın yıkama işlemi bittikten sonra gusletmesinin gerekip gerekmediği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “gusletmesi gerekir” derken başka bir rivâyette “bu hüküm kâfir olan bir ölüyü yıkayana hastır” demiştir.[95]

---

[89] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/142.
[90] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/144–145.
[91] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/146.
[92] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/146.
[93] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/155–156.
[94] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/159.
[95] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/165.

Erkeğin karısından arta kalan mâ-i müsta'melin kendisine karıştığı su ile gusl edip edemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "gusletmesi câiz değildir" derken başka bir rivâyette "câizdir" demiştir.[96]

4. GUSÜL

Gusl eden kişinin aynı zamanda abdest te almış olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "guslün başında hem gusle hem de abdeste niyet ederse iki abdesti de almış olur" derken başka bir rivâyette "gusülden önce veya sonra abdest almadıkça gusl etmekle abdest almış olmaz" demiştir.[97]

5. TEYEMMÜM

Kişinin suyu kullanmasının mümkün olduğu bir yerde unutmuş olması sebebiyle teyemmümle kıldığı namazın hükmü konusunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bu konuda susmuştur. Başka bir rivâyette "namaz câiz olur" demiştir.[98]

Teyemmümün ne ile yapılabileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "teyemmüm sadece ele yapışan tozlu toprak ile yapılabilir" derken başka bir rivâyette "çorak ve kum ile de teyemmüm yapılabilir" demiştir.[99]

Suyu kullanmaktan alıkoyup teyemmüm yapmayı mübah kılan korku halleri hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sadece ölüm korkusu teyemmümü mübah kılar" derken başka bir rivâyette "hastalığın artmasından korkmak, bir şeyden aşırı korkmak, doğal olmayan bir acıdan korkmak, malının zayi olmasından korkmak veya suyun emsalinden pahalı olması gibi durumlar teyemmümü mübah kılar" demiştir.[100]

---

[96] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/167–168.
[97] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/171.
[98] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/185.
[99] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/189–190.
[100] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/195.

Teyemmümle namaz kılarken suyun kullanılma imkânının doğması hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "namazına devam eder" derken başka bir rivâyette "namazı bozulur. Suyla abdest alması gerekir" demiştir.[101]

Hem elbisesi necis hem de abdestsiz olduğu halde bunlardan sadece bir tanesini giderecek miktarda suya sahip olan kişinin ne yapacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "suyla necaseti temizler, ibadet için ise teyemmüm yapar" derken başka bir rivâyette "suyla abdest alır ve elbiseyi bırakır" demiştir.[102]

6. MESHETME

Mûkim kişi için mesh müddetinin ne kadar olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 gün 1 gece süresi vardır" derken başka bir rivâyette "bu konuda süre sınırlandırması yoktur" demiştir.[103]

Mûkim veya misâfirin mesh müddetleri içinde mestlerini çıkarmaları durumunda abdestlerinin bozulup bozulmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "abdestleri bozulur" derken başka bir rivâyette "sadece ayaklarını yıkamaları yeterlidir" demiştir.[104]

Mûkim iken abdestini bozduktan sonra sefere çıkan misâfirin seferi için öngörülen 3 gün 3 gecelik mesh müddetinin ne zaman başlayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mestlerini giydikten sonra abdestini ilk defa bozduğu anda başlar" derken başka bir rivâyette "abdestini bozduktan sonra tekrar abdest alarak mesh ettiği anda başlar" demiştir.[105]

Mûkim iken abdest alıp mesh ettikten sonra sefere çıkan misâfirin seferi için öngörülen 3 gün 3 gecelik mesh müddetinin ne zaman başlayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mûkim'in hükmü üzere mesh müddetini tamamlar" derken başka bir rivâyette "misâfirin hükmü üzere mesh müddetini tamamlar" demiştir.[106]

---

[101] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/203.
[102] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/206.
[103] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/214.
[104] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/215.
[105] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/217.
[106] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/217.

Şapka üzerine mesh etmenin hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câizdir" derken başka bir rivâyette "câiz değildir" demiştir.[107]

7. HAYZ

Hayızlı kadın ile fercden ilişkiye girmenin cezası hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "günah olmasının yanı sıra kefarette gerekir" derken başka bir rivâyette "günah olmakla birlikte kefaret gerekmez" demiştir.[108]

İstihaze kanı gören kadınla ilişkiye girme hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "erkeğin sabredemediği için başka bir kadın ile gayr-ı meşru bir ilişkiye girme korkusu olmadıkça, istihâze kanı gören karısıyla ilişkiye girmesi câiz değildir" derken başka bir rivâyette "kayıtsız ve şartsız olarak câizdir" demiştir.[109]

Hayız kanını her ayki tarihten daha erken bir tarihte gören kadının ibadetlerdeki durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "2 ay aynı tarihte hayzı başlamadıkça eski adet tarihine göre ibadet etmeye devam eder" derken başka bir rivâyette "3 ay aynı tarihte hayzı başlamadıkça eski adet tarihine göre ibadet etmeye devam eder" demiştir.[110]

8. NAMAZ

Mürted'in tekrar Müslüman olduktan sonra terk ettiği ibadetlerini kaza etmesinin gerekip gerekmediği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kaza etmesi gerekir" derken başka bir rivâyette "gerekmez" demiştir.[111]

Müezzin'in ezan okurken el parmaklarını kulaklarına koyma şekli hususunda:

---

[107] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/226.
[108] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/245.
[109] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/247.
[110] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/255.
[111] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/286.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “parmağını kulağına sokması müstehaptır” derken başka bir rivâyette “parmaklarını kulağının üzerine koyması müstehaptır” demiştir.[112]

Düşman kovalayan veya düşmandan kaçan atlı veya yaya askerlerin nasıl namaz kılacakları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “olduğu hal üzere kılarlar. Yerine getiremedikleri rükünleri ima ederler. Bunu da yapamazlarsa o rükünler sakıt olur” derken başka bir rivâyette “düşmanı kovalayanların namazlarını tam kılmaları gerektiğini ifade etmiştir.[113]

Koşan kişinin nasıl namaz kılacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “koşarak namaz kılmak câiz değildir” derken başka bir rivâyette “koşan kişi kıbleye doğru namazına başlamak kaydıyla istediği yöne doğru koşmasına devam edebilir” demiştir.[114]

Kıble yönünde ihtilaf eden iki müctehidden -vakit dar olduğu için-birinin diğerini taklit etmesinin cevazı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vakit dar olduğu için câizdir” derken başka bir rivâyette “vakit dar olsa da müctehid’in müctehid’i taklit etmesi câiz değildir” demiştir.[115]

Kadınların iftitah tekbiri esnasında ellerini kaldırıp kaldırmayacakları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “biraz kaldırırlar” derken başka bir rivâyette “kadınlar iftitah tekbirinde ellerini kaldırmazlar” demiştir.[116]

Namazda fatiha suresini okumanın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “namazda fatiha okumak vâcib olu namazın rükünlerindendir” derken başka bir rivâyette “fatiha yerine kur’an’ın herhangi bir yerinden kıraatta okunabilir” demiştir.[117]

Besmele’nin fatiha suresinin bir ayeti olup olmadığı hususunda:

---

[112] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/306.
[113] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/309.
[114] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/311–312.
[115] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/317.
[116] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/334.
[117] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/337.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “besmele fatihadan bir ayettir” derken başka bir rivâyette “besmele fatihadan bir ayet değildir” demiştir.[118]

Namazda kıraat olarak surenin ortasından veya sonundan okumanın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Peygamber efendimiz (s.a.s) kraat olarak namazda surenin başından veya ortasından okuduğu gerekçesiyle mekruhtur” derken başka bir rivâyette “Kur’andan kolayınıza geleni okuyun hadisini delil alarak câizdir” demiştir.[119]

Rekâtlarda sureleri okuma tertibi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “namazın 1. rekâtından başlayıp kur’an’ın başından sonuna doğru bir tertiple okumak bana daha hoş geliyor” derken başka bir rivâyette “rekâtlarda kur’andaki diziliş sıralamasının tersine okumakta bir beis yoktur” demiştir.[120]

Namazda ki tekbirlerin, rükû ve secdelerdeki tekbirlerin, rukûdan doğrulurken “semiallahu li men hamideh” ve ardından “Rabbenâ ve leke’l-hamd” cümlelerini söylemenin ve ilk teşehhüdün vâcib olup olmadığı hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vâcibtir” derken başka bir rivâyette “vâcib değildir” demiştir.[121]

İmam’ın rukû’dan doğrulunca “Rabbenâ ve leke’l-hamd” deyip demeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “cemaatle kılınan namazlarda sadece cemaat söyler” derken başka bir rivâyette “hem cemaatle hem de tek başına kılınan namazlarda herkesin söylemesi gerekir” demiştir.[122]

“Rabbenâ ve leke’l-hamd” cümlesinde “vâv” ‘ın zikredilip zikredilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “zikredilir” derken başka bir rivâyette “zikredilmez” demiştir.[123]

---

[118] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/338–339.
[119] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/347–348.
[120] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/348–349.
[121] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/353.
[122] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/357.
[123] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/358.

“Rabbenâ ve leke’l-hamd” cümlesine “mil’es-semâi” zarfının eklenilip eklenmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “eklenmesi sünnettir” derken başka bir rivâyette “eklenmesi sünnet değildir” demiştir.[124]

Secdelerden sonra 2. veya 4. rekata kalkmadan istirahat maksadıyla bir müddet oturulup oturulmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “oturulmaz” derken başka bir rivâyette “oturulabilir” demiştir.[125]

Son teşehhütte “salli ve bârik” dualarını okumanın vâcib olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vâcibtir” derken başka bir rivâyette “vâcib değildir” demiştir.[126]

Erkeklerin namaz kılarken örtmeleri gereken avret mahallinin nereler olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “göbek ile diz kapağı arasında kalan bölgedir” derken başka bir rivâyette “erkeklik organı ve dübürdür” demiştir.[127]

Avret mahallini örtmekten aciz kaldığı için namazını çıplak kılan kişinin secde yapıp yapmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “secde yapmaz, ima eder” derken başka bir rivâyette “normalde yaptığı gibi secde yapar”“ demiştir[128]

Yağmur yağması sebebiyle yerlerin çamur olması durumunda secdenin nasıl yapılacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ima ile yapar” derken başka bir rivâyette “suyun üzerine secde eder” demiştir.[129]

Kerahet vakitlerinde okunan secde ayetlerinden dolayı tilavet secdesi yapmanın vâcib olup olmayacağı hususunda:

---

124 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/359.
125 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/370.
126 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/378–379.
127 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/401.
128 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/414.
129 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/415.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vâcib olmaz” derken başka bir rivâyette “vâcib olur” demiştir.[130]

Namazda: a) İftitah tekbiri dışındaki bir tekbiri terk etmek. b) Rukûda tesbihat yapmak. c) Secdelerde tesbihat yapmak. d) Rukudan doğrulunca “semiallahu limen hamideh” demek. e) Semiallahu limen hamideh dedikten sonra “Rabbena leke’l-hamd” demek. f) “Rabbiğfirli” demek. g) İlk teşehhütte bulunmak. h) Son teşehhütte Hz. Peygambere salât-u selam okumanın vâcib olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vâcibtir” derken başka bir rivâyette “vâcib değildir” demiştir.[131]

İmam veya münferit olarak namaz kılarken namazı kaç rekat kıldığını şaşıran kişinin durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “namazını galib-i zanna göre tamamlar” derken başka bir rivâyette “namazını yakine göre tamamlar ve sehiv secdesi yapar” demiştir.[132]

Namazı eksik ve ya fazla kılanın sehiv secdesini ne zaman yapacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tüm sehiv secdeleri selam verilmeden önce yapılır” derken başka bir rivâyette “namaz eksik kılındıysa namazdan önce fazla kılındıysa namazdan sonra yapılır” demiştir.[133]

Namazda kasten veya sehven, kıraati açıktan okuması gerekirken gizli okuyanın ve ya gizli okuması gerekirken açıktan okuyan kişinin sehiv secdesi yapıp yapmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “böyle bir kişinin sehiv secdesi yapması gerekir” derken başka bir rivâyette “sehiv secdesi yapması gerekmez” demiştir.[134]

Sehiv secdesi yapması gerekirken bunu unutan ve selam verdikten sonra hatırlayan kişinin durumu hususunda:

---

130 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/430.
131 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/5.
132 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/13.
133 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/17.
134 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/23.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “mescitte olduğu sürece sehiv secdesi yapabilir. Mescitten çıktıktan sonra yapamaz” derken başka bir rivâyette “mescitten çıkıp uzaklaşsa da yapabilir” demiştir.[135]

Her 4 rekatta da secdeleri unutan ve teşehhüde hatırlayan kişinin durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bir secde yapar ve böylece 1 rekat kılmış olur. Daha sonra 3 rekat daha kılar namazın sonunda da sehiv secdesi yapar” derken başka bir rivâyette “namazı yeniden kılar” demiştir.[136]

Namazda unutarak konuşan kişinin namazının bozulup bozulmayacağı ile ilgili olarak:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “çok konuşursa namazını iade etmesi gerekir” derken başka bir rivâyette “konuşmanın az veya çok olması arasında fark yoktur. Namaz bozulmaz” demiştir. [137]

Namaz kılarken üflemenin namazı bozup bozmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette üflemenin namazı bozacağını söylerken başka bir rivâyette namazı bozmamakla birlikte mekruh olacağını ifade etmiştir.[138]

Namaz kılarken boğazı temizlemeye çalışmak (nahnaha) hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette kendisi de namazda nahnaha yapmıştır. Başka bir rivâyette ise namazda nahnaha yapmaktan sakındırmıştır.[139]

Namazda iken bir insanı uyarmak için ayet okumak hakkında. Mesela: izin verdiğini bildirmek için; ادخلوها بسلام امنين demek gibi.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “namaz bozulur” derken başka bir rivâyette “namaz bozulmaz” demiştir.[140]

Namazda kasten ve bilerek bir şeyler yiyip içmek hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “namaz bozulur” derken başka bir rivâyette “namaz bozulmaz” demiştir.[141]

Mezi’nin deydiği beden veya elbisenin nasıl temizleneceği hususunda:

---

[135] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/25.
[136] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/26.
[137] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/34–35.
[138] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/36.
[139] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/37.
[140] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/40.
[141] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/42.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "su serpmek yeterlidir" derken başka bir rivâyette "yıkamak gerekir" demiştir.[142]

Sakınılması mümkün olan köpek ve domuz haricinde ki eti yenmeyen yırtıcı hayvanlar, yırtıcı kuşlar, katır ve eşek gibi hayvanların pislikleri hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bu tür hayvanların bedenleri ve artıklarının pis olup, pisliklerinin az olmasının mazur görüleceğini söylerken başka bir rivâyette temiz olduklarını ifade etmiştir.[143]

Elbiseye ve ya bedene deyen meninin temiz sayılacak miktarının ne kadar olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "azı affedilmiştir" derken başka bir rivâyette "azı da çoğu da birdir, necistir" demiştir.[144]

Namaz kıldırırken İmam'ın abdestinin bozulması hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "İmam'ın kendisinin ve ya Cemaatin abdestin bozulduğunu fark etmeleri halinde hepsinin namazlarını tekrar kılmaları gerekir" derken başka bir rivâyette "sadece Cemaatin fark etmesi halinde abdestin bozulmasına kadar kıldıkları namaz sahih olup kalan rekatları bunun üzerine bina ederler" demiştir.[145]

Abdesti bozulan İmam'ın cemaatten birisini imamlığa geçirmesi (istihlaf) meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "İmam'ın abdesti bozulunca hem İmam'ın hem de cemaatin namazları bozulmuş olur" derken başka bir rivâyette istihlafın câiz olacağını söylemiştir.[146]

Biri diğerine namaz kıldıran iki arkadaşın bir koku duyup veya ses işitip te her ikisinin de "benden değil her halde arkadaşımın abdesti bozuldu" diye kanaat getirmesi hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ikisi de yeniden abdest alıp namazlarını iade ederler" derken başka bir rivâyette "ikisi de münferiden kılmaya niyet ederek namazlarını tamamlarlar" demiştir.[147]

---

[142] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/59.
[143] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/61.
[144] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/62.
[145] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/67.
[146] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/68.

Cenâze namazının hangi vakitlerde kılınamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "güneş doğup yükselmedikçe, güneş öğlen tam tepede olup batıya doğru meyletmedikçe ve batmaya yakın ışığı zayıflayıp batmadıkça cenâze namazı kılınabilir" derken başka bir rivâyette cenâze namazının nehy edilmiş vakitlerde de kılınabileceğini ifade etmiştir.[148]

Fecr vaktinden sonra namaz kılınmanın yasak oluşunun sebebi:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette güneşin doğması olduğunu söylerken başka bir rivâyette "ikindi namazında olduğu gibi sabah namazının kılınmış olmasıdır" demiştir.[149]

Vitir namazının vakti konusunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette kendisi vitir namazını sabah namazından hemen önce kılmış başka bir rivâyette kendisine sorulan bir soru üzerine fecr'den sonra da vitir namazının kılınabileceğini ifade etmiştir.[150]

Namaz kılarken ruku ve secdeleri yapmaya gücü yetmeyen kimsenin secde ve rukuyu nasıl yapacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ima ile kılar ve ya secde için başına doğru sert bir cisim kaldırıp ona secde eder" derken başka bir rivâyette "başına doğru bir cisim kaldırıp ona secde etmesi de câiz olmakla birlikte ima etmesi bana daha sevimli geliyor" demiştir.[151]

Kur'anı kaç günde bir hatmetmenin gerekli olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "haftada bir hatmetmek müstehaptır" derken başka bir rivâyette "40 günde bir hatmetmek gerekir" demiştir.[152]

Fâsık imam'ın arkasında namaz kılınması meselesinde:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette Fâsık'ın arkasında namaz kılınabileceğini söylerken başka bir rivâyette kılınamayacağını ifade etmiştir.[153]

Misâfirin mûkim'e imam olarak, namazı tam kıldırması hakkında:

---

[147] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/71.
[148] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/71–74.
[149] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/78.
[150] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/79.
[151] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/97.
[152] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/ 112.
[153] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/122.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “misâfir imamın namazı tam kıldırması durumunda cemaatin de namazı kabul olmuş olur” derken başka bir rivâyette bunun câiz olmayacağını çünkü İmam’ın kıldırdığı son iki rekât’ın nafile yerine geçeceğini ve böylece cemaatin namazının eksik kalacağını ifade etmiştir.[154]

Nafile namaz kılan imam’a farz namaz kılan cemaatin uyması meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “uyabilir” derken başka bir rivâyette “uyamaz” demiştir.[155]

Münferit olarak namaz kılan birisine cemaat olarak uyulup uyulamayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Uyulabilir” derken başka bir rivâyette “uyulamaz” demiştir.[156]

Uyuyan kişiye karşı namaz kılma meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Farz namazları kılmak mekruh olup nafileleri kılmakta bir beis yoktur” derken başka bir rivâyette “hem farz hem de nafileleri kılmak mekruhtur” demiştir.[157]

Namaz kılanın önünden geçtiği takdirde namaz kılanın namazını bozacak şeyler hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sadece lekesiz simsiyah köpek önünden geçtiği kişinin namazını bozar” derken başka bir rivâyette “siyah köpek, kadın ve eşek önünden geçtiği kişinin namazını bozar” demiştir.[158]

Ailesinin ve ya malı-mülkünün bulunduğu beldenin yolundan geçen yolcunun namazı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “namazını tam kılar” derken başka bir rivâyette “sadece oradan geçiyorsa kısaltabilir” demiştir.[159]

Cuma hutbesinin oturarak okunması hakkında:

---

[154] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/133.
[155] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/145.
[156] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/148.
[157] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/154.
[158] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/159.
[159] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/184.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette Cuma hutbesinin oturarak okunmasını câiz olduğunu söylerken başka bir rivâyette ayakta okunması gerektiğini özürsüz olarak oturarak okunmasının câiz olmadığını ifade etmiştir.[160]

Cuma namazına İmam'ın tekbiri ile başladığı halde aşırı izdiham yüzünden selam verilene kadar rukû ve secdeleri yapamayan kişinin durumu hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bu kişinin müdrik sayılacağını ve namazını iki rekat kılacağını söylerken başka bir rivâyette müdrik sayılmayacağını ve namazını dört rekat kılacağını ifade etmiştir.[161] Zira "Cuma namazının kazası dört rekat olarak kılınır" demiştir.[162]

Cuma hutbesi dinleyen kişinin selam alıp almayacağı ve hapşırana "yerhamukellah" deyip demeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hem selam almalı hem de hapşırana yerhamukellah demelidir. Çünkü bu vâcibtir" derken başka bir rivâyette "eğer hutbeyi duymuyorsa karşılık vermeli, duyuyorsa hutbeyi dinlemelidir" demiştir.[163]

Cuma namazının en az kaç kişi ile kılınacağı meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "en az 50 kişi olmalı" derken başka bir rivâyette "3 kişi yeterlidir" demiştir.[164]

Cuma namazını köleye vâcib olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vâcibtir" derken başka bir rivâyette "vâcib değildir" demiştir.[165]

Cuma namazına gidecek kişinin gusül abdesti alması hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vâcibtir" derken başka bir rivâyette "müstehaptır" demiştir.[166]

Camide ön saflara geçmek için oturan cemaatin omuzlarının üstünden atlamak hususunda:

[160] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/192.
[161] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/199.
[162] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/203.
[163] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/205.
[164] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/207–208.
[165] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/213.
[166] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/218.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bunun câiz olduğunu söylerken başka bir rivâyette 1 ve ya 2'den fazla kişinin omuzunun üstünden geçmenin mekruh olduğunu ifade etmiştir.[167]

Bayram namazına giderken tekbir getirmenin müddeti hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mescide varılana kadar tekbir getirilir" derken başka bir rivâyette "İmam hutbeye çıkana kadar tekbir getirilir" demiştir.[168]

Bayram namazında kıraat'in ne zaman okunacağı hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Her iki rekatta da tekbirden sonra okunur" derken başka bir rivâyette "1. rekatta tekbirden sonra 2. rekatta tekbirden önce okunur" demiştir.[169]

Bayram namazları kılınırken istiftah'ın (Allah'a hamd-ü sena ve Rasulüne salavat) zamanı hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "iftitah tekbirinden sonra hamd-ü sena edilir ve salavat getirilir. Bunlardan sonra da zaid tekbirler alınır" derken başka bir rivâyette istiftah'ın vaktinin bayram tekbirlerinden sonra kıraatten önce olduğunu ifade etmiştir.[170]

Bayram namazlarının vucûb şartları hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bayram namazının Cuma namazı gibi olduğunu, mûkim olmanın ve belirli bir sayıya ulaşmış olmanın şart koşulacağını söylerken başka bir rivâyette "kişi münferitte olsa, seferi de olsa, köle veya kadın da olsa her halükarda bayram namazını kılması vâcibtir" demiştir.[171]

Bayram günlerinde teşrik tekbirlerinin ne zaman getirileceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sadece cemaatle kılınan farz namazlardan sonra getirilir" derken başka bir rivâyette "münferit olarak kılınan farz namazlardan sonra da getirilir" demiştir.[172]

Akşam namazının son rekatında İmam'a yetişen kişinin namazını nasıl tamamlayacağı hakkında:

---

[167] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/220–221.
[168] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/236.
[169] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/239.
[170] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/ 240–241.
[171] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/247.
[172] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/249.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "İmam selam verdikten sonra kalkar ve arada oturmaksızın peş peşe 2 rekat kılar. Her rekatta fatiha ve bir sure okur ka'de-i ahire yaparak selam verir" derken başka bir rivâyette "İmam selam verdikten sonra kalkar fatiha ve bir sure okuduktan sonra oturur. Tahiyattan sonra tekrar kalkar ve sadece fatiha okuyarak ka'de-i ahire yaptıktan sonra selam verir" demiştir.[173]

Kusuf namazının namaz kılmanın yasaklandığı bir vakte denk gelmesi durumunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Bu vakitlere denk gelmesi durumunda kûsuf namazı kılınmayarak bunun yerine Allah zikredilir" derken başka bir rivâyette yasaklanan vakitlerde de kûsuf namazının kılınabileceğini ifade etmiştir.[174]

Devlet başkanının (İmam) izni olmaksızın yağmur namazına ve duasına çıkma hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Devlet başkanının izni olmaksızın yağmur namazı ve duasına çıkan kişiler namaz kılmadan ve hutbe okumadan sadece dua ederek geri dönerler" derken başka bir rivâyette "herkes namazını tek başına kılar ve içlerinden biri çıkıp hutbe irâd eder" demiştir.[175]

Namazı terk etmenin hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette özürsüz olarak namazı terk edenin katlinin vâcib olduğunu, terk ettiğinin kesinlik kazanması için bir sonraki namazın vaktinin girişine kadar bekleneceğini söylerken başka bir rivâyette "3 vakit beklenir ve 4. vaktin girişine kadar beklenir" demiştir.[176]

Cenâze'nin kaç defa yıkanacağı hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vâcib olan 1 defa yıkamaktır" derken başka bir rivâyette "1 defa hoşuma gitmiyor. Çünkü Peygamber efendimiz (s.a.v) 3 veya 5 defa yıkanmasını emretmiştir" demiştir.[177]

Kız çocuğunun ne zaman bir kadın gibi kefenleneceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "baliğ olunca" derken başka bir rivâyette "9 yaşını doldurunca" demiştir.[178]

---

[173] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/257.
[174] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/270.
[175] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/277.
[176] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/281.
[177] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/293.

Kadının cenâze namazını kimin kıldırmaya daha layık olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "koca asâbelerden önce gelir" derken başka bir rivâyette "asâbeler kocadan önce gelir" demiştir.[179]

Cenâze namazına "sübhaneke" duasıyla başlama hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kendisine kendisine cenâze namazına "sübhaneke" ile başlanır mı? diye sorulunca, "duymadım" demiştir. Başka bir rivâyette ise diğer namazlarda olduğu gibi cenâze namazına da "sübhaneke" ile başlanacağını söylemiştir.[180]

Cenâze namazının 4. rekatından sonra dua okunup okunmayacağı ile ilgili olarak:
Ahmed b. Hanbel'in dua okumadığı başka bir rivâyette ise dua okuduktan sonra selam verdiği rivâyet edilmiştir.[181]

Cenâze namazının sonunda nasıl selam verileceği hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette " "es-selamu aleyküm ve rahmedullah" demek gerekir" derken başka bir rivâyette "es-selamu aleyküm" demek yeterlidir" demiştir.[182]

Kabirde medfûn olan kişinin üzerine diğer kabirler arasında durarak, cenâze namazı kılınıp kılınamayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kılınabilir" derken başka bir rivâyette "mekruhtur" demiştir.[183]

Cenâze namazına iki tekbir arasında İmam dua okurken yetişen kişinin durumu hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bekler ve İmam'ın tekbiriyle beraber tekbir alarak ona uyar" derken başka bir rivâyette "İmam'ın tekbirini beklemeden ona uyar" demiştir.[184]

Erkek ve kadın cenazelerin namazları bir arada kılınırken cesetlerin nasıl dizileceği hakkında:

---

178 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/298.
179 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/305.
180 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/307.
181 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/309.
182 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/311.
183 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/312.
184 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/313.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "her ikisinin de başları ve ayakları birbirine eşitlenerek namazları kılınır" derken başka bir rivâyette "erkekler saf olarak dizilir ve kadın cesetlerin her birinin başı erkek cenâzenin dizine, göbeği ise erkek cenâzenin göğsüne gelecek şekilde dizilirler" demiştir.[185]

Erkeğin karısının cenazesini yıkayıp-yıkayamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yıkayabilir" derken başka bir rivâyette "yıkayamaz" demiştir.[186]

Vurulduğu yerde ölen şehit'in üzerine namaz kılınıp kılınamayacağı hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette namaz kılınmasının vâcib olduğunu söylerken başka bir rivâyette vâcib olmayıp müstehap olduğunu ifade etmiştir.[187]

İhramlı olarak ölen kişinin ihramının onun kefeni sayılması hasebiyle ihramıyla gömülmesine mukabil yüzünün örtülüp örtülmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yüzü örtülmez" derken başka bir rivâyette "örtülmesinde beis yoktur" demiştir.[188]

Cesedin tam olmayıp sadece bazı azalarının mevcut olması halinde cenâze namazı kılınıp kılınmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kılınır" derken başka bir rivâyette "kılınmaz" demiştir.[189]

Ölünün tırnaklarının kesilmesi hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ölünün tırnakları kesilmez" derken başka bir rivâyette "uzunsa kesilir" demiştir.[190]

Ehl-i zimmet'e ta'ziye ziyareti hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette ziyaret edilmeyeceğini söylerken başka bir rivâyette ziyaret edilebileceğini ifade etmiştir.[191]

Kabir başında Kur'an okumak hakkında:

---

[185] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/326.
[186] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/329–330.
[187] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/332–333.
[188] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/338.
[189] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/339.
[190] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/340.
[191] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/342.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “okunabilir” derken başka bir rivâyette “bunun bid’at olduğunu ifade etmiştir.[192]

Kadınların kabirleri ziyaretleri hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “câizdir” derken başka bir rivâyette “mekruhtur” demiştir.[193]

9. ZEKÂT

Koyun sayısına göre ne kadar zekât verileceği hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “100 koyunda 1 koyun verilir. 101’den 200’e kadar koyunda 2 koyun verilir ve bu durum 399’a kadar devam eder. 400 olunca her 100 koyundan 1 koyun verilir” derken başka bir rivâyette “100 koyunda 1 koyun, 101’den 200’e kadar koyunda 2 koyun, 201’den 300’e kadar koyunda 3 koyun, 301’den 499’a kadar koyunda 4 koyun, 500 koyunda her 100 koyun için 1 koyun verilir” demiştir.[194]

Deve sayısına göre zekât miktarı hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “her 4o deve de 1 deve verilir. Deve sayısı 121’e ulaşınca 1 tane binti lebun[195] verilir” derken başka bir rivâyette “deve sayısı 130 olana dek her 40 devede 1 deve verilir. 130 devede 1 tane 4 yaşına girmiş deve ve 2 tane binti lebun verilir” demiştir.[196]

Efendinin kölesinin elinde bulunan malın zekâtını verip vermeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “efendi kölesinin malının zekâtını verir” derken başka bir rivâyette “bu malın zekâtını ne efendi ne de köle verir” demiştir.[197]

Zekâtın küçük çocuklara verilip-verilmeyeceği hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “süt içiyor olsa bile fakir ise çocuğa da zekât verilebilir” derken başka bir rivâyette “yemek yiyecek yaşta olması durumunda çocuğa zekât verilebilir” demiştir.[198]

---

[192] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/355.
[193] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/357.
[194] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/376.
[195] Binti lebun: *İki yaşını d*oldurmuş veya 3 yaşına girmiş deve yavrusudur.
[196] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/366.
[197] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/ 391.
[198] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/406.

Yakın akrabaya sadaka verilip-verilmeyeceği hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kendilerine zekât verilmesi haram olan akrabalara sadaka verilebilir” derken başka bir rivâyette “ne zekât ne de sadaka verilebilir, ikisi de verilmez” demiştir.[199]

Fakir sanılıp zekât verilen kişinin zengin olduğunun anlaşılması durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “zekâtı geçerlidir” derken başka bir rivâyette “geçersizdir” demiştir.[200]

Zekâtın zimmette ki malda mı yoksa aynda mı tahakkuk edeceği hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “zimmetteki malda vâcib olur” derken başka bir rivâyette “aynda vâcib olur” demiştir.[201]

Malın telef olmasıyla zekât yükümlülüğünün kalkıp-kalkmayacağı meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “yükümlülük kalkmaz” derken başka bir rivâyette “nisab zekâtı eda imkanı doğmadan önce telef olduysa zekât sakıt olur ama eda imkanından sonra telef olduysa zekât sakıt olmaz” demiştir.[202]

Pamuk ve za’feranda zekâtın tahakkuk edip etmeyeceği hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bu ürünlerde zekât tahakkuk eder” derken başka bir rivâyette “tahakkuk etmez” demiştir.[203]

Zekâtın hangi mallarda tahakkuk edeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “zekât sadece buğday, arpa, hurma ve kuru üzümde tahakkuk eder” derken başka bir rivâyette “depolanabilen tüm ürünlerde zekât tahakkuk eder” demiştir.[204]

Pamuk za’feran ve bunlara benzeyen ürünlerin zekât nisabları hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bu gibi mevzunatların nisab miktarı 1600 Irak rıtlıdır” derken başka bir rivâyette “toprak ürünlerinden nisabı en düşük olan ürünün nisabına kıymet olarak ulaştıklarında zekâtlarının verilmesi gerekir” demiştir.[205]

1 sa’ buğdayın kaç rıtl olduğu hususunda:

---

[199] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/413.
[200] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/419.
[201] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/426.
[202] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/428.
[203] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/436.
[204] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/436.
[205] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/437; Sa’: 5.33 veya 5.66 rıtl’a denk ağırlık ölçü birimidir.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 sa' buğday 5.33 rıtl buğday eder" derken başka bir rivâyette "5.66 rıtl buğday eder" demiştir.[206]

Buğday ile arpanın; mercimek, pirinç, nohut susamın vb. hububatların ve altın ile gümüşün karıştırılarak nisablarının elde edilip edilemeyeceği hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu toprak ürünleri karıştırılıp birbirilerine ilave edildiklerinde 5 vesk'i buluyorlarsa zekâtları verilir" derken başka bir rivâyette "hiçbir ürün bir başkasıyla karıştırılmaz. Her ürünün kendi başına nisab miktarına ulaşıp ulaşmadığına bakılır" demiştir.[207]

Altın ve gümüşün birbirlerine kâtılarak beraberce hesaplandıklarında nisaba ulaşmış sayılıp sayılmayacakları hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu hususta susmuş başka bir rivâyette "her biri kendi başına nisaba ulaşmadıkça zekât gerekmez" demiştir.[208]

Kılıç üzerinde bulunan altın işlemenin hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette buna ruhsat verirken başka bir rivâyette altın işlemenin haram olduğunu ifade etmiştir.[209]

Semer, gem, üzengi, sürme kaleminin baş kısmı, divitlerdeki işlemeler vb. malzemelerdeki altın ve gümüş süslemelerin hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "haramdır" derken başka bir rivâyette "mekruhtur" demiştir.[210]

Bir Müslüman veya zimmî 'nin mülkünde olup, yeraltından bulunup çıkarılan definenin hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kimin mülkünde çıktıysa define onun olur" derken başka bir rivâyette "define bulanın olur" demiştir.[211]

Evini kiraya veren kişinin aldığı kiranın zekâtını nasıl vereceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "üzerinden 1 yıl geçmese de ondan istifade ettiği için zekâtını verir" derken başka bir rivâyette "İmam Ahmed'in bu görüşünü, kiranın yıl sonunda toptan alındığı zaman için söylediği ifade edilmiştir.[212]

---

[206] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/440; Rıtl: 480 dirhem ağırlıkölçü birimidir.
[207] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/457; Vesk: 60 sa' miktarında bir ölçek birimidir.
[208] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/4.
[209] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/12.
[210] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/13.
[211] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/15.
[212] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/22.

Saime[213] hayvan, hububat ve meyveler gibi zahir mallar üzerinde ki borçların, o mallardan zekâtı düşürüp düşürmeyeceği hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "borç zekâtı düşürür" derken başka bir rivâyette borcun, ziraî ürünler ve meyveler haricinde ki zahir mallardan zekâtı düşürmeyeceğini ifade etmiştir.[214]

Kişinin gasb edilmiş olan malının zekâtını ne zaman vereceği hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mal sahibi malını kabzettiği zaman zekâtını verir" derken başka bir rivâyette "malını kabzetme zamanını beklemeden zekâtını vermelidir" demiştir.[215]

10. FITIR SADAKASI

Fıtır sadakası olarak verilmesi câiz olan hububat ve meyvelerin kıymetlerinin fıtır sadakası olarak verilip verilemeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette kıymetlerinin verilemeyeceğini söylerken başka bir rivâyette "kıymetleri de verilebilir" demiştir.[216]

Kişinin sadaka veya zekât olarak verdiği bir malı miras vb. bir sebeple geri alıp alamayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette kendi malının kendisine helal olacağını söylerken başka bir rivâyette helal olmayacağını ifade etmiştir.[217]

11. ORUÇ

Oruca, hangi oruç olduğunu belirterek niyet etmenin gerekip gerekmediği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kişinin yarın hangi orucû tutacağını bilmesi ve niyetlenmesi vâcibtir" derken başka bir rivâyette "niyette ta'yine gerek yoktur" demiştir.[218]

Sefere çıkan kişinin gün içinde orucunu iftar edip etmeyeceği hususunda:

---

[213] Saime: yılın *6 ayından f*azlasını mer'a da otlanan hayvandır.
[214] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/32.
[215] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/36.
[216] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/48.
[217] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/57.
[218] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/69.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "iftar edebilir" derken başka bir rivâyette "iftar edemez" demiştir.[219]

Göze sürülen sürmenin orucu bozup bozmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sürmenin tadı boğazda hissedilirse oruç bozulur" derken başka bir rivâyette "göz ulaştırıcı değildir" sözünün yanlış olduğunu dolayısıyla göze sürülen sürmenin boğazda hissedildiği için orucu bozacağını ifade etmiştir.[220]

Balgamı yutmanın orucu bozup bozmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette orucun bozacağını söylerken başka bir rivâyette "bozmayacağını ifade etmiştir.[221]

Abartılı bir Mazmaza yaptığından dolayı kişinin boğazına su kaçması sebebiyle orucunun bozulup bozulmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette orucun bozulacağını söylerken başka bir rivâyette bozulmayacağını ifade etmiştir.[222]

Tat vermeyen bir maddenin çiğnenmesi durumunda orucun bozulup bozulmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette orucun bozulacağını söylerken başka bir rivâyette bozulmayacağını ifade etmiştir.[223]

Unutarak cima yapmanın oruca etkisi hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kasten yapmak gibidir. Kaza ve kefaret gerekir" derken başka bir rivâyette "ne ikrahta ne de nisyanda kaza ve kefaret gerekmez" demiştir.[224]

Kendisiyle zorla cima yapılan kadının orucû hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sadece kaza gerekir" derken başka bir rivâyette "ne kaza ne de kefaret gerekir" demiştir.[225]

Oruç bozmanın kefaretinin ne olduğu hususunda:

---

[219] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/73.
[220] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/76–77.
[221] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/77.
[222] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/78.
[223] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/79.
[224] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/87.
[225] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/89.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Tertibe uyarak; önce köle âzâd eder. Buna gücü yetmezse, 60 gün peş peşe oruç tutar. Buna da gücü yetmezse, 60 fakiri doyurur”.derken başka bir rivâyette “kişi tertibe uymaksızın bu üç keffâretten dilediğini yerine getirmekte serbesttir” demiştir.[226]

Köle âzâdı, keffâret orucu ve miskin doyurmaktan aciz kalan kişiden kefaretin düşüp düşmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “keffâret ondan düşer “derken başka bir rivâyette “keffâret düşmez” demiştir.[227]

Üzerinde ramazan orucû borcu olan kişinin nafile oruç tutup tutamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tutamaz” derken başka bir rivâyette “tutabilir” demiştir.[228]

Ramazan hilaline şahit olan kişi sayısı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “adil 1 kişi yeterlidir” derken başka bir rivâyette “2 kişi bana daha sevimli geliyor” demiştir.[229]

12. İ’TİKÂF

İ’tikâfta olan kişinin hasta ziyaret edip, cenâze merasimine katılıp kâtilamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “her iki fiili de yapabilir” derken başka bir rivâyette “her iki fiili de yapamaz” demiştir.[230]

13. HAC

Kadının yanında mahremi olmadan hacca gidip gidemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “yanında mahreminin bulunması şarttır” derken başka bir rivâyette mahreminin bulunmasının şart olmadığını ifade etmiştir.[231]

---

[226] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/91.
[227] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/94.
[228] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/104.
[229] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/112.
[230] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/138.
[231] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/168.

Terekesinden kendisi adına hacca gidilmesini vasiyet eden kişinin vasiyetinin yerine getirilip getirilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "terekesi bulunduğu diyardan Mekke'ye hac için gitmeye yetiyorsa vasiyeti yerine getirilir. Eğer terekesi buna yetmiyorsa hac kendisinden düşmüş sayılır" derken başka bir rivâyette "terekesi bulunduğu yerden hacca gitmeye yetmediği halde başka bir diyardan gitmeye yetiyorsa bu şekilde vasiyeti yerine getirilir" demiştir.[232]

Kendisi adına hacca gitmemiş olan bir kişinin başkası adına hacca gidip gidemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "gidebilir" derken başka bir rivâyette "gidemez" demiştir.[233]

Adak haccı ile farz olan haccın beraber yapılıp yapılamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "üzerinde adak haccı olan kişi bu haccı farz olan hac zamanı yaparsa bu hac hem farz olan hac hem de adak haccı yerine geçmiş olur" derken başka bir rivâyette "bu durumda farz olan haccı yapmış olur, adak haccı sakıt olmaz" demiştir.[234]

İhramlının haşerat öldürmesinin hükmü hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "haşeratı öldürmesi haramdır" derken başka bir rivâyette "eza veren cinsten haşeratı öldürmesi mübahtır" demiştir.[235]

İhramlının na'leyn[236] bulamadığı için huffeyn[237] giymesinden dolayı fidye verip vermeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "fidye gerekmemesi için huffeyn'in etrafını ayağının aşık kemiğinin altına gelecek kadar kesmesi gerekir" derken başka bir rivâyette "huffeyn'i kesmesine gerek yoktur, fidye de gerekmez" demiştir.[238]

İhramlı iken gönüllü olarak cima yapan karı-koca'nın cezaları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "her ikisinin de ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir" derken başka bir rivâyette "her ikisi için 1 kurban yeterli olur" demiştir.[239]

---

232 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/173.
233 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/174.
234 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/175.
235 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/211–212.
236 Na'leyn: etrafı açık olan ayakkabı, terlik.
237 Huffeyn: etrafı kapalı olan ayakkabıdır.
238 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/214.

Köpeğini haram bölgede ava saldığı halde köpeği helal bölgede av yakalayan kişi hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "av helaldir, bir şey gerekmez" derken başka bir rivâyette "tazmin etmesi gerekir" demiştir.[240]

Köpeğini helal bölgede ava saldığı halde, avın haram bölgeye kaçması sebebiyle köpeği haram bölgede avlanmış olan kişi hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "tazmin gerekir" derken başka bir rivâyette "tazmin gerekmez" demiştir.[241]

Muhsar hacıların kurban kesme ve ihramdan çıkma vakitleri hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kurban kesme vaktini beklemeden hemen kurbanlarını keser ve ihramdan çıkarlar" derken başka bir rivâyette "kurban kesme vaktini bekleyerek kurbanlarını kesmeleri ve ihramdan çıkmaları gerekir" demiştir.[242]

Muhsar oldukları için kurbanlık hayvan bulamayan veya kesme imkânları olmayan hacıların ne zaman ihramdan çıkacakları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "10 gün oruç tutar ve oruçlarının bitiminde ihramdan çıkarlar" derken başka bir rivâyette "oruçları bitmeden de ihramdan çıkabilirler" demiştir.[243]

Taharet'in tavafın sıhhat şartlarından olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "temizlik tavafın sıhhat şartlarındandır" derken başka bir rivâyette "sıhhat şartlarından değildir" demiştir.[244]

Sa'y'in haccın rüknü olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sa'y haccın rüknüdür" derken başka bir rivâyette "rükün değil sünnettir" demiştir.[245]

Sa'y'in vakti hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "tavaftan sonradır" derken başka bir rivâyette "unutarak tavaftan önce yaptıysa câiz olur" demiştir.[246]

---

[239] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/239.
[240] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/247.
[241] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/247–248.
[242] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/256.
[243] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/257.
[244] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/268.
[245] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/276.

Kadınların hayızdan temizlenmelerinin sa'y için şart olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sa'y'da taharet müstehaptır" derken başka bir rivâyette "tavafta olduğu gibi vâcibtir" demiştir.[247]

Tavafta 7 şavtın peş peşe yapılması hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "3 veya 4 şavt yapıpta arada abdest alan kişi, ister üstüne bina eder ister baştan başlayabilir" derken başka bir rivâyette "arada abdest harici işler yaptıysa baştan başlaması gerekir" demiştir.[248]

Hacının kendisi ile şeytan taşlayacağı taşları yıkamasının müstehap olup olmadı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "müstehaptır" derken başka bir rivâyette "müstehap değildir" demiştir.[249]

Şeytan taşlamanın müstehap olduğu vakit hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "fecr'in girişi ile güneşin doğuşuna kadar olan süredir" derken başka bir rivâyette "kurban gecesi fecr'den önceki vakte kadar olan süredir" demiştir.[250]

İhramdan çıkarken saçı kazıtma veya kısaltmanın hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hac ve umrenin menasikindendir" derken başka bir rivâyette "menasik değil sadece ihramdan çıkma ameliyesidir, yapılmasa da ihramdan çıkılmış olur ve yapmayana bir şey gerekmez" demiştir.[251]

Şeytan taşlamadan sonra hangi yasakların mübah olacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kadını öpmek, şehvetle dokunmak, cima yapmak vb. kadınlarla ilgili yasaklar dışında ki tüm yasaklar kalkar" derken başka bir rivâyette "kadın ile ferc yoluyla ilişki dışında ki tüm yasaklar kalkar" demiştir.[252]

İhramdan hangi fiiller ile çıkılacağı hususunda:

---

[246] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/276–277.
[247] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/280.
[248] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/281.
[249] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/302.
[250] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/304.
[251] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/309.
[252] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/310.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "şeytan taşlama ve tıraş ile ihramdan çıkılır " derken başka bir rivâyette "şeytan taşlama ile ihramdan çıkılmış olur" deyip traşı zikretmemiştir.[253]

Minada gecelemenin hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vâcibtir" derken başka bir rivâyette "vâcib değildir" demiştir.[254]

Hac ve umreyi birleştiren kişinin kaç tavaf ve sa'y yapacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 tavaf ve 1 sa'y yeterlidir" derken başka bir rivâyette "2 tavaf ve 2 sa'y gerekir" demiştir.[255]

Kurban bulamayan veya kesmeye gücü yetmeyen kişinin tutması gereken orucû ne zaman tutacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kurban gününden önce tutamazsa mina'da tutar" derken başka bir rivâyette "minada tutmaz, daha sonra 10 gün tutar" demiştir.[256]

İhramlı iken cerad[257] öldürmekten dolayı ceza gerekip gerekmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ceza gerekmez" derken başka bir rivâyette "gerekir" demiştir.[258]

Hacda kesilen hayvanın etinden sahibinin yemesinin câiz olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hacc-ı kıran ve hacc-ı temettu kurbanlarının etlerinden yiyebilir ama nezr, avlanma cezası vb. sebeplerden dolayı kestiği hayvanların etlerinden yemesi câiz olmaz" derken başka bir rivâyette "nezr ve ceza olarak kestikleri haricinde kestiği bütün hayvanların etlerinden yiyebilir" demiştir.[259]

---

[253] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/311.
[254] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/318.
[255] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/329–330.
[256] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/338.
[257] Cerâd: çekir*ge veya ker*evit.
[258] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/361.
[259] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/384.

14. CİHÂD

Savaşta binilen veya binilmeyip kendisinden başka türlü istifade edilen atın ganimetten sayılıp sayılmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ganimetten sayılır" derken başka bir rivâyette "ganimetten sayılmaz" demiştir.[260]

Savaş sonucu elde edilen ganimetlerin nasıl paylaştırılacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mücahitlerin savaştan sonra kendi topraklarına atlı olarak dönenlerine atlı hissesi, yaya olarak dönenlerine ise yaya hissesi verilir" derken başka bir rivâyette "mücahitlerin savaşırken atlı olup olmamalarına göre atlı ve yaya hisseleri verilir" demiştir.[261]

Savaş sonrası deve için ganimetten pay verilip verilmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sahibinin savaşa at ile kâtılma gücü olduğu halde deve ile kâtıldıysa deve için ganimetten pay verilmez" derken başka bir rivâyette "sahibinin başka bir hayvana gücünün yetip yetmediğine bakılmaksızın deve için 1 pay verilir" demiştir.[262]

Ticâret için câriye ve hayvanları ile rum diyarına giden kişinin rum diyarında onları doyurup doyuramayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bunda bir beis yoktur" derken başka bir rivâyette "eğer ticâret için gitmediyse doyurabilir" demiştir.[263]

Düşmanla 10 yıldan fazla bir süreliğine ateşkes yapmanın câiz olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câizdir" derken başka bir rivâyette "10 yıldan fazla bir süre için ateşkes câiz değildir" demiştir.[264]

15. CİZYE

Yahudi, Nasrani ve Mecusilerin dışında ki din mensuplarından cizye alınıp alınmayacağı hususunda:

---

[260] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/272.
[261] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/278.
[262] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/281.
[263] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/304.
[264] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/316.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ya Müslüman olurlar ya da öldürülürler” derken başka bir rivâyette “arap olup puta tapanlar dışındaki tüm kâfirlerden cizye alınabilir” demiştir.[265]

Ehl-i kitâb’ın kestiğinin yenilmesi ve kadınlarının nikâhlanması hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ehl-i kitâb’ın kestiği yenir, kadınları da nikâhlanır” derken başka bir rivâyette “kestikleri yenmez, kadınları da nikâhlanmaz” demiştir.[266]

Zimmilerden öşür alınması hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Zimmilerin ticâret harici mallarından öşür alınmaz. Ticâret mallarından ise; 20/1 dinar öşür alınır. Mal 20 dinardan aza düştüğünde öşür alınmaz” derken başka bir rivâyette “10 dinara kadar 10/1 dinar öşür alınır. 10’dan aza düştüğünde öşür alınmaz” demiştir.[267]

Zimmînin -elinde ki malı öşür nisabına ulaştığında- nisabı düşürmek için câriyesinin, kızı veya kız kardeşi olduğunu iddia etmesi durumunda sözüne itibar edilip edilmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sözüne itibar edilir” derken başka bir rivâyette “delil getirmedikçe sözüne itibar edilmez” demiştir.[268]

16. SAYD

Avcının ava canlı olarak yetiştiği halde avı kesecek bir aletinin olmaması sebebi ile köpeğine parçalatarak öldürtmesi durumunda avın etinin helal olup olmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “avın etini yiyebilir” derken başka bir rivâyette “bundan tüylerim ürperdi” demiştir.[269]

Kesilecek hayvan üzerine besmele çekilmesinin hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Kesilecek hayvan üzerine besmele çekmek şarttır. Ancak hata durumunda hüküm düşer” derken başka bir rivâyette “besmele müstehaptır. Hata ve kasıt arasında fark yoktur” demiştir.[270]

---

[265] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/344.
[266] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/355–356.
[267] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/357.
[268] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/358.
[269] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/377.

Hayvanın kemikle kesilmesinin mübah olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mübahtır" derken başka bir rivâyette "mübah değildir" demiştir.[271]

Tilki'ni, toprak kedisi'nin, hüdhüd'ün ve göçmen kuşunun etini yemenin hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "haramdır" derken başka bir rivâyette "helaldir" demiştir.[272]

Başkasına ait tarlada bulunan zirâî mahsullerin yenilip yenilemeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "zirâî mahsuller yenilmez" derken başka bir rivâyette "buğdayın yaş başağı, bakla ve nohut gibi âdeten yenilmeleri doğal olan ürünler yenilebilir fakat arpa gibi âdeten yenilmeyen mahsuller yenilemez" demiştir.[273]

Başkasına ait olan hayvan sürüsünden sahibinin izni olmadan süt sağılıp sağılamayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "izinsiz süt sağılıp içilemez" derken başka bir rivâyette "hayvan sahibi 3 defa çağırılır eğer yoksa başka yere taşımamak şartıyla süt sağılıp içilebilir" demiştir.[274]

Misâfirin ev sahibinin izni olmadan onun malından faydalanma yetkisinin olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ev sahibinin izni olmadan misâfir onun ekininden, sütünden vb. taamından yeteri miktarda alabilir" derken başka bir rivâyette "ev sahibinin izni olmadan misâfir onun malından hiç bir şey alamaz" demiştir.[275]

17. KURBAN

Yetimin malından velisinin onun adına kurban kesmesinin gerekip gerekmediği hususunda:

---

[270] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/389.
[271] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/395.
[272] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/405–408.
[273] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/312.
[274] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/312–312.
[275] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/422.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “velinin yetim adına onun malından kurban kesmesi vâcibtir” derken başka bir rivâyette “bu câiz değildir” demiştir.[276]

Kurban kesmenin câiz olduğu vakitler hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kurban sadece gündüz kesilebilir” derken başka bir rivâyette “geceleyin de kurban kesmek câizdir” demiştir.[277]

18. YEMİNLER

Yemin-i gâmus’u bozmada keffâret gerekip gerekmediği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “keffâret gerekir” derken başka bir rivâyette “gerekmez” demiştir.[278]

Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi olmaya, İslam’dan, Kur’an’dan berî olmaya yemin eden kişi için kefaret gerekip gerekmediği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “yeminini bozması durumunda kefaret gerekir” derken başka bir rivâyette “Allah’ın ismi ve sıfatlarıyla yemin etmediği için kefaret gerekmez” demiştir.[279]

“Vallahi yemeyeceğim, vallahi içmeyeceğim ve vallahi giymeyeceğim” diyerek 3 defa ayrı ayrı yemin eden kişinin yeminini bozması durumunda kaç kefaret vereceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “her bir yemini bozduğunda 1 keffâret gerekir” derken başka bir rivâyette “hepsi için 1 keffâret yeterlidir” demiştir.[280]

Kur’ana yemin edip yeminini bozan kişinin kaç kefaret vereceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sadece 1 keffâret gerekir” derken başka bir rivâyette “her bir ayet için 1 keffâret gerekir” demiştir.[281]

---

276 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/435.
277 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/439.
278 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/473.
279 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/482.
280 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/487.
281 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/488.

Kendisini, çocuğunu veya bir başka insanı kesmeye yemin edip yeminini yerine getirmeyenin ne yapacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yemin kefareti verir" derken başka bir rivâyette "1 koç keser" demiştir.[282]

"Şöyle yaparsam falanın kölesi hür olsun" diyerek yemin edip yeminini bozan kişinin cezası hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kefaret gerekir" derken başka bir rivâyette "hiçbir şey gerekmez" demiştir.[283]

Yeminde istisna'nın geçerli olmasının şartları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "istisna yemine bitişik olmalı. Yemin eden sustuğu anda artık istisnaya itibar edilmez" derken başka bir rivâyette "sustuktan sonra uzun bir süre geçmedikçe istisnaya itibar olunur" demiştir.[284]

Talak ve köle âzâdına yemin ederken istisnada bulunmanın geçerli olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivayette bu hususta susmuş, başka bir rivâyette "talak ve köle âzâdında istisnaya itibar edilmez" demiştir.[285]

Kişinin "falan kadınla evlenirsem boştur" veya "falan köleyi alırsam hürdür" demesi durumunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hem evlendiği kadın boş olur hem de aldığı köle hür olur" derken başka bir rivâyette "köle hür olur ama kadın boş olmaz" demiştir.[286]

19. KEFFÂRETLER

Henüz süt emdiği için yeyip içemeyecek kadar küçük olan çocukların yemin kefaretine konu olan 10 fakir sınıfından sayılıp sayılamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yemek yiyemeyen bebeklere kefaret taamı verilemez" derken başka bir rivâyette "verilebilir. Velisi onlar için muhafaza eder" demiştir.[287]

---

[282] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/489–490.
[283] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/491.
[284] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/494.
[285] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/495–496.
[286] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/496.

Un ve ekmeğin kefaret taamı olarak verilip verilemeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "verilebilir" derken başka bir rivâyette "verilemez" demiştir.[288]

Kefaret olarak tutulacak 3 günlük orucûn peş peşe tutulmasının şart olup olmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "peş peşe olmalıdır" derken başka bir rivâyette "peş peşe tutulma şartı yoktur" demiştir.[289]

Bir şeyi yememeye yemin edip onu içenin veya içmemeye yemin edip onu yiyenin yemininin bozulup bozulmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yemini bozulmuş olur" derken başka bir rivâyette "bozulmuş olmaz" demiştir. [290]

20. NEZİR

İlk hac mevsiminde hacca gitmeyi nezreden kişinin farz olan haccı da henüz yapmamış olması durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu hac hem farz olan hac hem de nezrettiği hac yerine geçer" derken başka bir rivâyette "bu farz olan hac yerine geçer nezrettiği haccı daha sonra kazaen yapar" demiştir.[291]

Kişinin bayram günü oruç tutmayı nezretmesi durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "oruç tutmaz ama yemin kefareti gerekir" derken başka bir rivâyette "kazaen başka bir gün oruç tutar ve hem de yemin kefareti gerekir" demiştir.[292]

Kişinin teşrik günü oruç tutmayı nezretmesi durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "oruç tutar" derken başka bir rivâyette "orucû kazaen başka bir gün tutar hem de yemin kefareti ile yükümlü olur" demiştir.[293]

---

[287] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/507.
[288] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/508.
[289] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/519.
[290] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/565.
[291] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/17.
[292] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/19.
[293] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/19.

MUÂMELÂT

1. BUYÛ’

Akit yapan iki kişiden birisinin yaptığı akitten razı olduğu için karşı tarafın akdi feshedeceğinden korkarak hemen meclisi terk etmesinin hükmü hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “haramdır” derken başka bir rivâyette “câizdir” demiştir.[294]

Muhayyerliğin akdin iptal etmedeki rolü hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “muhayyerlik akit meclisinden ayrılana dek akdi iptal edebilir” derken başka bir rivâyette “akit lazım olup meclis dağıldıktan sonra da muhayyerlik akdi iptal edebilir” demiştir.[295]

Hurma çekirdeğinin çekirdekli hurma karşılığında satılması hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ister eşit olsun ister fazlasıyla olsun câizdir” derken, başka bir rivâyette “ister eşit olsun ister fazlasıyla olsun câiz değildir” demiştir.[296]

Un’un buğday karşılığında satılması konusunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “câizdir” derken diğer bir rivâyette “câiz değildir” demiştir.[297]

Farklı hayvanlardan elde edilen etlerin bir cins mi yoksa ayrı ayrı cinsler mi olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tüm etler bir cinstir” derken başka bir rivâyette her hayvanın etinin ayrı bir cins olduğunu ifade etmiştir.[298]

Cinsleri ve sınıfları bir olup, kıymetleri farklı olan şeylerin birbirleriyle alınıp satılmaları durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “alışveriş, hem metal paralarda hem de diğer eşyalarda sahih olur” derken başka bir rivâyette “metal paralarda sahih olmaz” demiştir.[299]

Saf halde olmayıp, içinde başka bir maden karışımı bulunan metal paralarla alışveriş yapma konusunda:

---

[294] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/402.
[295] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/402.
[296] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/18.
[297] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/20.
[298] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/22.
[299] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/28.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “câizdir” derken diğer bir rivâyette “haramdır” demiştir.[300]

Müşterinin ham iken satın aldığı meyveyi olgunlaşana kadar bayiin elinde bırakmasının bey'e etkisi konusunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “akit bâtıl olur” derken başka bir rivâyette akdin sahih olacağını söylemiştir.[301]

Bir araziye ve arazide bulunan kuyuya sahip olan kişinin kuyuda ki suyun da sahibi sayılıp sayılmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette Onun malının neması olduğu için o suya da sahip olacağını söylerken başka bir rivâyette “suya sahip olamaz” demiştir.[302]

Hayvanın yağını satıştan istisna etmek konusunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette böyle bir alış verişin sahih olacağını söylerken başka bir rivâyette sahih olmayacağını ifade etmiştir.[303]

Satışa konu olan; vezni, keylî, adedi maddeler ve akar dışında ki malların(mebii) müşterinin kabz etmesinden önce telef olmaları durumunda
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “müşterinin kesesinden gitmiş olur” derken başka bir rivâyette “baiin kesesinden gitmiş olur “ demiştir.[304]

Mebi’in ne şekilde kabzedilmiş olacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette her şeyin kabzının kendine göre değişeceğini söylerken başka bir rivâyette “mebi’i alınıp götürülmekle kabzedilmiş olur” demiştir.[305]

Satın alırken bizzat kabzedilmesi gereken mebi’ilerin kabzedilmemeleri durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bey’ câiz olur” derken başka bir rivâyette “câiz olmaz” demiştir.[306]

İkâlenin fesh mi yoksa yeni bir akit mi olduğu hususunda:

[300] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/38.
[301] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/47.
[302] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/59.
[303] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/76.
[304] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/81.
[305] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/82.
[306] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/83.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette ikâlenin fesh olduğunu ifade ederken başka bir rivâyette yeni bir akit olduğunu söylemiştir.[307]

Yığın halinde bulunan mebi'in ölçülüp tartılmaksızın kabala olarak alınıp satılması hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "müşteri mebii aldığı yerden nakledip götürmedikçe onu başkasına satamaz" derken başka bir rivâyette "müşteri mebi'i aldığı yerden nakledip götürmeden önce de başkasına satabilir" demiştir.[308]

Mebi'in câriye olup, müşterinin cimadan sonra bakire olmadığını anlaması durumunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "baiye iade eder ve başka bir şey de vermesi gerekmez" derken başka bir rivâyette "iade etmez" demiştir.[309]

Müşterinin satın aldığı bakire câriye ile cima ettikten sonra bir ayıbının olduğunu fark edip iade etmek istemesi meselesinde:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "iade edemez fakat ayıbın değerini baiye verdiği semenden düşer" derken başka bir rivâyette "iade edebilir ama bu durumda yanında baiye bir bedel daha öder" demiştir.[310]

Mebi' ayıplı olup, müşteri daha bu ayıbın farkına varmadan kendi elinde ikinci bir ayıbın vaki olması durumunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "müşteri bu mebi'i iade edemez ancak bainin elinde daha önce meydana gelmiş olan ayıbın bedelini semenden düşer" derken başka bir rivâyette "kendi elinde sonradan meydana gelmiş olan ayıbın değerini baiye ödemek şartıyla iade edebilir" demiştir.[311]

Müşterinin ayıplı bir mebii satın aldıktan sonra ayıba mukabil baiden semende indirim yapmasını istemesi durumunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "eğer ayıplı olduğunu bilerek aldıysa indirim yaptıramaz ama ayıplı olduğunu bilmeden aldıysa indirim yaptırabilir" derken başka

[307] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/88.
[308] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/90.
[309] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/106.
[310] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/107.
[311] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/108.

bir rivâyette "ayıplı olduğunu bilerek veya bilmeyerek almış olması arasında fark yoktur. Aldığı bedelden indirim yaptıramaz" demiştir.[312]

Müşterinin satın aldığı köleyi bir müddet çalıştırdıktan sonra ayıplı olduğunu fark etmesi neticesinde ayıptan doğan noksan kıymeti satıcıdan talep etmesi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette satıcının şart muhayyerliği olduğunu ve bu sebeple ayıptan doğan noksana mukabil kıymeti satıcıdan talep edebileceğini söylerken başka bir rivâyette müşterinin muhayyerliğinin köleyi kullanmasıyla düşeceğini ifade etmiştir.[313]

Bir köle satın alıp onu âzâd ettikten sonra ayıplı olduğunu anlayan kişinin ayıptan doğan noksan kıymeti satıcıdan talep edip edemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ayıbın noksan bedelini alır ve bu bedel kendisinin olur" derken başka bir rivâyette "noksan bedeli alamaz" demiştir[314]

Bai' ile müşterinin mebi' telef olduktan sonra semen üzerinde ihtilaf etmeleri hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yeminleşir ve ecr-i mislinde karar kılarlar" derken başka bir rivâyette yemin etmesi kaydıyla müşterinin sözüne itibar edileceğini ifade etmiştir.[315]

Şehirde oturanın köyde oturan adına onun malını satması konusunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette böyle bir satışın mekruh olacağını söylerken başka bir rivâyette câiz olacağını ifade etmiştir.[316]

Telakki-i rukban'ın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette böyle bir alışverişin sahih olmakla birlikte her iki tarafın da pazarı görüp fiyatları öğrendiklerinde muhayyer olacaklarını söylerken başka bir rivâyette böyle bir akdin fasit olacağını ifade etmiştir.[317]

Bir akitle hem hür hem de câriye ile evlenmek hususunda:

---

312 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/115.
313 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/119.
314 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/119.
315 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/139–140.
316 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/155.
317 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/156–157.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “nikâh akdi her ikisi için de fasittir” derken başka bir rivâyette “nikâh akdi sadece hür kadın için sahih olur” demiştir.[318]

Bai'nin içinde kuyu bulunan arazisini satması neticesinde ortaya çıkan kuyunun kimin mülkiyetine gireceği meselesi hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kuyu müşterinin olur” derken başka bir rivâyette “eğer bai araziyi satarken kuyuyu da zikrettiyse kuyu müşterinin, sadece araziyi zikrettiyse kuyu bai'nin olur” demiştir.[319]

Keylî olan şeylerin vezn ile veznî olan şeylerin ise keyl ile selemi hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette böyle bir selem akdinin câiz olacağını söylerken başka bir rivâyette câiz olmayacağını ifade etmiştir.[320]

Selem akdinde vaktin hasat zamanı gibi bir vakte tecil edilmesi meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vaktin ihtilafa mahal bırakmayacak kadar kesin ve belirli bir vakit olması lazım. Hasat zamanı gibi bir vakte tecil edilmesi sahih değildir” derken başka bir rivâyette bunda bir beis olmayacağını ifade etmiştir.[321]

Müslim'in müslemun fih yerine başka bir mebi' alıp alamayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ister müslemun fih madum olsun ister mevcut olsun Müslim, müslemun fihin yerine başka bir mebi' alamaz” derken başka bir rivâyette müslemun fih'in mâ'dum olması durumunda muslemun fih'in cinsinden olup kıymetine denk başka bir mebi' alabileceğini ifade etmiştir. [322]

Müslemun fih'in bir kısmı için ikâle yapılması hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bunda bir beis yoktur” derken başka bir rivâyette “câiz değildir” demiştir.[323]

2. REHİN

Râhin'in rehin olarak mürtehine verdiği kölesini mürtehinin elindeyken âzâd etmesi hakkında:

[318] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/169.
[319] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/192.
[320] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/205.
[321] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/207.
[322] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/216.
[323] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/216.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette ”Râhin rehni âzâd edemez. Eğer âzâd ettiyse râhin fakir olsun zengin olsun ıtkı geçerlidir” derken başka bir rivâyette “fakir olan râhinin ıtkı geçerli olmaz zengininki geçerli olur” demiştir.[324]

Râhin ve mürtehinin rehnin telef olduğu zaman hususunda ihtilaf etmeleri ve râhinin, “rehin mürtehinin kabzından sonra telef oldu” derken mürtehinin “hayır rehin râhinin elindeyken telef olmuştu” demeleri durumunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “râhinin sözü geçerlidir” derken başka bir rivâyette “mürtehinin sözü geçerlidir” dermiştir.[325]

Rehinin sağılan veya binilen cinsinden olup mürtehinin ona bakma masrafına mukabil râhinin izni olmaksızın rehinden faydalanması hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “adaleti gözeterek masrafı ölçüsünde faydalanabilir” derken başka bir rivâyette “Mürtehin râhinin izni olmaksızın hiçbir şekilde rehinden faydalanamaz” demiştir.[326]

Rehinin sağılan veya binilenlerin haricinde bir cinsten olup mürtehinin ona bakma masrafına mukabil râhinin izni olmaksızın rehinden faydalanması hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “istihdam edip faydalanabilir” derken başka bir rivâyette “faydalanamaz” demiştir.[327]

3. HACR

Rüşt çağına ermiş bir kadının kendi malını tasarruf etme ehliyeti hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “karşılıklı (ivazlı) veya karşılıksız (ivazsız) olarak tüm malında tasarruf edebilir” derken başka bir rivâyette “kocasının izni olmadan karşılıksız (ivazsız) olarak malının 3/1’inden fazlasını tasarruf edemez” demiştir.[328]

Mahcurun aleyh’in kölesini âzâd etmesi meselesinde:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ıtkı geçerlidir” derken başka bir rivâyette “ıtkı geçersizdir” demiştir.[329]

---

[324] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/259.
[325] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/271.
[326] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/275–276.
[327] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/276.
[328] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/330.
[329] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/336.

4. SULH

Bir kişinin kendi arazisinde bulunan ağacının dallarının başkasının mülkiyetine sarkmış olması sebebiyle meyvelerin bir kısmını veya tamamını o kişiye vererek sulh yapması hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "böyle bir sulhun sahih olması muhtemeldir" derken başka bir rivâyette "sulhun sahih olmaması muhtemeldir. Komşusu ağacın dallarını kesmek veya meyvesini yemek arasında muhayyerdir" demiştir.[330]

Bir kişinin mescidin duvarının üstüne kendi duvarını, mescit duvarına zarar vermeme ve sadece dört duvarın bir tanesini yapma şartıyla inşa etmesi hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câizdir" derken başka bir rivâyette câiz olmayacağını ifade etmiştir.[331]

Kişinin kendi mülkünde komşusuna zarar verecek bir hamam açması veya onun kuyusunun suyunun çekilmesine sebep olacak bir kuyu kazması v.b tasarrufları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette kişinin bundan men edileceğini söylerken başka bir rivâyette herkesin kendi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir.[332]

5. ŞİRKET

Re'sul- mal'ın ticâret malı olması veya başka bir ifade ile ticâret malları ile şirket kurulması hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bunun câiz olacağını söylerken başka bir rivâyette câiz olmayacağını ifade etmiştir.[333]

Mudaribin yetkisi ve izni olmaksızın bir tasarrufta bulunarak kar etmesi durumunda bu karın ne olacağı hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kar mal sahibinindir" derken başka bir rivâyette "karı tasadduk ederler" demiştir.[334]

---

[330] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/347.
[331] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/357–358.
[332] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/368.
[333] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/11–12.
[334] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/34.

Rabbu'l –mal'ın, mudaribe tazmini veya zarardan bir hisseyi karşılamasını şart koşması noktasında akit ve şartın durumu hakkına:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "şart bâtıl, akit sahih olur" derken başka bir rivâyette "şartta akitte fasittir" demiştir.[335]

Akdin muktezasına uymayan şartlar, karın bilinmezliği ile ilgili şartlar ve akdin maslahatına uymayan şartlar dışındaki fasit şartlar koşulması noktasında şart ve akdin durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "akit sahihtir" derken başka bir rivâyette "fasittir" demiştir.[336]

Rabbu'l-mal ve mudarib'in kar oranında ihtilaf etmeleri hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "rabbu'l-mal'ın sözü esas alınır" derken başka bir rivâyette "mudarib ecr-i misl iddia ediyorsa onun sözü esas alınır. Ecr-i misl'den fazlasını iddia ediyorsa ecr-i misle en yakın miktarı iddia edenin sözü esas alınır" demiştir.[337]

Zimmetteki borcu taksim etme hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bundan men ederken başka bir rivâyette bunun câiz olduğunu ifade etmiştir.[338]

6. VEKÂLET

Bir mebii satmaya vekil kılınmış olan vekilin o mebii kendisine satın alması veya vasi'nin vasi'si olduğu yetimin malını kendisi için satın alması meseleleri hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câiz değildir" derken başka bir rivâyette "açık arttırmada en yüksek fiyatı vermesi veya açık arttırmada yerine başkasını veli tain etmesi şartlarıyla câizdir" demiştir.[339]

Vekilin müvekkilin kendisini azlettiğini veya müvekkilin öldüğünü bilmeden yaptığı tasarrufların hükmü hakkında:

---

[335] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/43.
[336] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/44–45.
[337] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/48.
[338] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/52.
[339] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/72.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu tasarruflar bâtıldır" derken başka bir rivâyette "vekilin tasarrufları müvekkilin kendisini azlettiğini veya öldüğünü öğreninceye kadar geçerlidir" demiştir.[340]

Vekilin müvekkilin istediği şeyi değil de başka bir şey satın alması hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu satın alma müşteri (vekil) için lazımdır" derken başka bir rivâyette "müvekkilin icazetine mevkuftur. Müvekkil icazet verirse kendisi için lazım olurken icazet vermemesi durumunda vekil için lazım olur" demiştir.[341]

7. GASB

Telef edilmiş olan mağsubun gasb edildiği gün ile kıymeti ile tazmin edileceği günkü kıymetlerinin farklı olması meselesinde:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "gâsıb telef ettiği günkü kıymetini tazmin eder" derken başka bir rivâyete "gasb ettiği günkü kıymetini tazmin eder" demiştir.[342]

Ücret karşılığı kiralanabilen bir şeyi gasb eden kişinin mağsûbu elinde tuttuğu müddet için ecr-i misl verip vermeyeceği hakkında

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ecr-i misl vermesi gerekir" derken başka bir rivâyette "ecr-i misl vermesi gerekmez" demiştir.[343]

Altın veya gümüşten yapımlaş olan kapları gasbedip telef etmiş olan gâsıbın onları tazmin edip etmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette tazmin edeceğini söylerken başka bir rivâyette tazmin etmeyeceğini ifade etmiştir.[344]

8. ŞUF'A

Şuf'a hakkını iddia etme vakti hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "şefi' mebiin satıldığını duyar duymaz şuf'a talebinde bulunmalıdır" derken başka bir rivâyette "mebiin satıldığını öğrense de

---

[340] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/76.
[341] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/79–80.
[342] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/170.
[343] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/178.
[344] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/183.

satışa rıza gösterdiğine delalet eden bir söz veya fiil kendisinden sadır olmadıkça şuf'a hakkı bâtıl olmaz" demiştir.[345]

Şefin satıştan önce satışa onay veripte satıştan sonra şuf'a talebinde bulunması hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "şuf'a hakkı bâtıl olmuştur" derken başka bir rivâyette "şuf'a hakkını taleb edebilir" demiştir.[346]

9. MUZARAA

Tohum temininin kime ait olacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "muzaraat akdi ancak tohumun toprak sahibinden olmasıyla sahih olur" derken başka bir rivâyette "tohumun toprağı işleyecek kişiden olması da câizdir" demiştir.[347]

Toprağın kendisinden elde edilmeyen bir gıda maddesi karşılığında kiralanması hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bunun câiz olduğunu söylerken başka bir rivâyette bundan sakınılması gerektiğini ifade etmiştir.[348]

10. İCÂRE

Müste'cir'in kiraladığı şeyi kabzettikten sonra kendisinden faydalanmasına fırsat verecek kadar uzun olsun olmasın bir müddet geçtikten sonra icâreden vazgeçmesi durumunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "elinde bulundurduğu müddet için ecr-i misl gerekir" derken başka bir rivâyette "hiçbir şey gerekmez" demiştir.[349]

Yol rehberliği için bir insanı kiralamak hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bunda bir beis yoktur" derken başka bir rivâyette "mekruhtur" demiştir.[350]

---

345 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/197.
346 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/229.
347 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/255.
348 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/259.
349 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/269.
350 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/280.

Müşterinin Terziye “bu elbiseyi bu gün dikersen sana 1 dirhem, yarın dikersen yarım dirhem veririm” demesi meselesinde:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette akdin sahih olacağını söylerken başka bir rivâyette akdin sahih olmayacağını ifade etmiştir.[351]

Ecir-i has’ın kendisi ile iş yaptığı şeyi telef etmesi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kasten olmadıkça tazmin etmesi gerekmez” derken başka bir rivâyette “her halükarda tazminle sorumlu olur” demiştir.[352]

Müslüman’ın zimmîye hizmet etmek maksadıyla ücretle çalışması meselesinde:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Müslüman’ın zimmi için çalışmasında bir beis yoktur” derken başka bir rivâyette “hizmet etme haricinde diğer işlerinde çalışabilir” demiştir.[353]

Kur’an öğretme karşılığında ücret alınması hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette muallimin önceden ücreti şart koşmaksızın verilen ücreti almasının câiz, ücreti şart koşmasının ise mekruh olduğunu söylerken başka bir rivâyette ücreti şart koşmadığı halde verilen ücreti kabul etmesinin bu işi hafife alması anlamına geleceğini ifade etmiştir. [354]

Kiralanan şeyde faydalanmaya engel olan; kölenin kaçması, hayvanın kaçması veya telef olması gibi problemlerin ortaya çıktığını idia eden müste’cir ile mucir arasında ki ihtilaf hakkında:[355]

11. VAKF

Kişinin hastalığında vârislerine vakfettiği mülke vârislerinin sahip olup-olamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette vârislerin böyle bir mülke sahip olacaklarını söylerken başka bir rivâyette sahip olamayacaklarını ifade etmiştir.[356]

Vakfa delalet eden bir fiille vakfın sabit olup olmayacağı meselesinde:

---

[351] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/304.
[352] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/315.
[353] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/330.
[354] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/332.
[355] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/334.
[356] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/358.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette fiil ile vakfın sabit olacağını söylerken başka bir rivâyette sadece söz ile vakfın sabit olacağını ifade etmiştir. [357]

Hastalığında kişinin vârislerinin bir kısmına vakfı hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette 3/1 'ini vakfetmesinin câiz olacağını söylerken başka bir rivâyette câiz olmayacağını, vakfettiyse de diğer vârislerin icazetine mevkuf olacağını ifade etmiştir.[358]

Bir kişinin sahip olduğu arazisi üzerinde bulunan meyve ağacının etrafını çevirerek üzerine mescit yapması ve bu mescidi ağaç ile beraber vakfetmesi halinde meyvelerin durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette meyvelerin komşulara satılarak gelirinin mescidin ihtiyaçları için kullanılacağını söylerken başka bir rivâyette meyvelerin fakirlere dağıtılacağını ifade etmiştir.[359]

Bir mescide ait olup, kullanılmayan ve ya fazla gelen hasır, yağ, tahta vb. şeylerin ne yapılacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ihtiyacı olan başka bir mescide verilir" derken başka bir rivâyette "fakirlere tasadduk edilir" demiştir.[360]

12. HÎBE

Kişinin çocuklarından bir veya birkaçına hibede bulunup diğer çocuklarını mahrum etmesi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette babanın hibesinden vazgeçmesi gerektiğini söylerken başka bir rivâyette hibenin geçerli olacağını ifade etmiştir.[361]

Babanın çocukları arasında sadece kendisine hibede bulunduğu çocuğuna bu hibe dolayısıyla toplumdan ona borç vermeleri veya onu evlendirmeleri gibi bir rağbet olması durumunda babanın hibeden dönüp dönemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette babanın hibesinden dönebileceğini söylerken başka bir rivâyette dönemeyeceğinin ifade etmiştir.[362]

---

[357] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/359.
[358] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/375–376.
[359] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/379.
[360] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/379.
[361] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/398.
[362] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/400.

Babanın diğer çocukları haricinde sadece bir veya birkaç çocuğuna hibe ettiği malda büyüme, sanat öğrenme vb. bitişik ziyadelikler meydana gelmesi durumunda hibeden rucû edip edemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "rucû edebilir" derken başka bir rivâyette "rucû edemez" demiştir.[363]

Babanın diğer çocukları haricinde sadece bir veya birkaç çocuğuna hibe ettiği malda büyüme, sanat öğrenme vb. bitişik ziyadelikler meydana gelmesi halinde hibeden rucû etmeden Babanın ölmesi durumunda diğer vârislerin hibeden rucû edip edemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hibe edilen şey kendilerine babanın hibede bulunduğu çocukların olur. Diğer vârisler hak iddia edemezler" derken başka bir rivâyette "vârisler hibeden rucû ettirebilir" demiştir.[364]

13. VASİYET

Ölünün, ben öldükten sonra falancaya mirasımdan bir pay verin demesi durumunda o kişiye ne kadar pay verileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "6/1 pay verilir" derken başka bir rivâyette "terekenin vârisler arasında kaç paya bölündüğü bulunur ve o kişi içinde 1 pay eklenerek miras tekrar bölüştürülür" demiştir.[365]

Öldüğünde vasiyeti başucunda yazılı bulunan fakat vasiyetine şahidi olmayan kişinin vasiyetine itibar edilip edilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yazının ona ait olduğu tespit edilirse itibar edilir" derken başka bir rivâyette "şahitler vasiyeti kulakları ile duymadıkça ne yazılı vasiyete ne de şahitlerin şahitliğine itibar edilmez" demiştir.[366]

Ashab-ı ferâizi ve asâbesi olmayan kişinin malının tümünü vasiyet etmesinin câiz olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câizdir" derken başka bir rivâyette "3/1 den fazlasını vasiyet etmesi câiz değildir" demiştir.[367]

---

[363] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/400.
[364] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/402.
[365] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/22.
[366] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/48.
[367] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/74.

Kâtile vasiyet etmenin hükmü hakkında:

Mezhebin râvilerinden İbn Hâmid, İmam Ahmed'in "bir kişiyi hata en yaralayan kişiyi yaralı affederse kendisine 3/1 vasiyet edebilir" fetvasından hareketle Ahmed'in kâtile 3/1 oranında vasiyet edilebileceği görüşünde olduğunu belirtmiştir. Ebu Bekir ise İmam Ahmed'in "müdebber köle efendisini öldürürse hür olamaz" fetvasından hareketle O'nun kâtilin miras alamayacağı görüşünde olduğunu ifade etmiştir.[368]

"Akrabalarıma" diyerek vasiyette bulunan kişi için kimlerin "akraba" olarak kabul edileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "oğulları, babasının oğulları, baba tarafından dedesinin oğulları ve babasının dedesinin oğulları akraba olarak kabul edilir" derken başka bir rivâyette "hayatta iken ziyaret etmekte olduğu annesinin akrabaları yani; teyzeleri ve dayıları akraba olarak kabul edilir" demiştir.[369]

Malının 3/1' ini veya bir kısmını birisine vasiyet ettikten sonra hata en veya kasten öldürülen ve bunun için kâtilden diyeti alınan kişinin bu diyet bedelinin de hayatta iken yaptığı bu vasiyetine eklenip eklenmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "diyet te vasiyete dâhil edilir" derken başka bir rivâyette "diyet vasiyete dâhil edilmez" demiştir.[370]

Fâsık'a vasiyet etmenin câiz olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câizdir" derken başka bir rivâyette "câiz değildir" demiştir.[371]

Ölüde alacağı olduğunu iddia edip delil getiren kişinin delilini vârislerin hâkim huzuruna çıkmadan kabul edip edemeyecekleri hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vârisler hâkimin huzuruna çıkmadan alacaklının delilini kabul edebilirler" derken başka bir rivâyette "alacaklının, delilini hâkimin huzurunda sunması gerekir" demiştir.[372]

Ölenin, terekesinden 1 köle âzâd edilmesini vasiyet etmesi ve terekesinin 3/1'inin buna yetmemesi durumunda ne yapılacağı konusunda:

---

[368] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/ 77.
[369] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/82.
[370] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/ 92.
[371] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/95.
[372] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/101.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “terekenin 3/1’i köle âzâdı için harcanır. Kalan borç vârislere hisseleri nispetinde taksim edilir” derken başka bir rivâyette “terekeden önce 1 köle âzâd edilir. Daha sonra terekenin geriye kalanı vârisler arasında hisseleri nispetinde taksim edilir” demiştir.[373]

14. FERÂİZ

Baba tarafından yakın olan annenin anne tarafından yakın olan anneyi mirastan mahrum bırakıp bırakmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “mirastan mahrum bırakır” derken başka bir rivâyette “iki anne 6/1 hisseyi aralarında eşit olarak bölüşürler” demiştir.[374]

Ashâb-ı ferâiz, asâbeler, karı veya kocanın bulunmadığı durumlarda zevi’l-erham’ın nasıl pay alacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “dayı anne gibi, hala da baba gibi pay alır” derken başka bir rivâyette “teyze anne gibi, hala da amca gibi pay alır” demiştir.[375]

Zevi’l-erham’dan olan anne baba bir dayı ve teyzenin mirastan alacakları hisseler hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “eşit pay alırlar” derken başka bir rivâyette “dayı 3/2 teyze ise 3/1 pay alır” demiştir.[376]

Lian ile reddedilmiş çocuğun asâbelerinin kimler olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “onun asâbesi annesinin asâbeleri’dir” derken başka bir rivâyette “annesi onun asâbesi olur” demiştir.[377]

Kız kardeşleri’nin zina yaptıklarına şahitlik edip, toplumla birlikte onu recmeden erkek kardeşlerin ona vâris olup olamayacakları hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vâris olabilirler” derken başka bir rivâyette “nasıl olursa olsun kâtil vâris olamaz” demiştir.[378]

Kâfirlerin birbirlerine vâris olup olamayacakları hususunda:

---

[373] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/109.
[374] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/ 144–145.
[375] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/161–162.
[376] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/166.
[377] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/181.
[378] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/202.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kâfirlerin hepsi tek millettir. Birbirlerine vâris olabilirler” derken başka bir rivâyette “kâfirler farklı milletlerdendir. Birbirlerine vâris olamazlar” demiştir.[379]

Boşanmış olan kadının boşandığı kocasından miras alıp alamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sadece iddet müddetinde miras alabilir” derken başka bir rivâyette “bir başkasıyla evlenene kadar miras alabilir” demiştir.[380]

15. VELÂYET

Köleyi dedenin âzâd etmesi durumunda velayetin câiz olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “velayet câiz olmaz” derken başka bir rivâyette “velayet câiz olur” demiştir.[381]

16. VEDÎA

Kişinin kendisine emanet edilen malı bir başkasına emanet etmesi ve malın bu şahsın elinde helak olması durumunda kimin tazmin edeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sadece birinci şahıs tazmin eder ve ikinci şahsa rucû edemez” derken başka bir rivâyette “ikinci şahıs ta tazmin eder ama daha sonra birinci şahsa rucû edebilir” demiştir.[382]

Kişinin kendi malının zekâtı ile kendi kölesini âzâd edip edemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “âzâd edebilir” derken başka bir rivâyette “âzâd edemez” demiştir.[383]

Malının zekâtı ile kendi kölesini âzâd eden kişinin onun velisi olup olamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “velisi olabilir” derken başka bir rivâyette “velisi olamaz” demiştir.[384]

---

379 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/204.
380 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/227–228.
381 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/250.
382 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/268.
383 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/300.

Zekât'ın borçlunun kendisine değil de borçlu olduğu kişiye borcuna mukabil verilip verilemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "zekât'ın borçlunun kendisine verilmesi gerekir" derken başka bir rivâyette "borçlunun borçlu olduğu kişiye de verilebilir" demiştir.[385]

Zekât'ın hacca gitmek için verilip verilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câiz değildir" derken başka bir rivâyette "ister farz olan hac ister nafile hac için olsun câizdir" demiştir.[386]

17. KADÂ

Hâkimin hükmünün akitlere etkisi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette Hâkimin hükmünün akdin sıfatını gidermeyeceğini söylerken başka bir rivâyette fesihleri, akitleri ve ya talakları gidereceğini ifade etmiştir.[387]

18. KISMET

Anne veya Babadan birinin başka bir beldeye taşınmaları halinde çocuğun kimin yanında kalacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "çocuk Babanın yanında kalır" derken başka bir rivâyette "çocuk annenin yanında kalır" demiştir.[388]

19. ŞEHÂDÂT

Bir kişinin birisinin elindeki Câriyenin kendisinden çocuk doğurduğunu iddi etmesi ve bu iddiasına 1 erkek ve 2 kadın şahit göstermesi ve ya 1 erkek şahit göstererek yemin etmesi halinde Câriye ve Çocuğun kime ait olacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Câriyenin ona ait olduğuna hükmedilir ancak çocuk ona verilmez" derken başka bir rivâyette "hem câriyenin hem de çocuğun ona ait olduğuna hükmedilir" demiştir.[389]

---

[384] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/301.
[385] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/ 303.
[386] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/305.
[387] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/44–45.
[388] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/102.

Kaderiye fırkasına mensup bir kişinin şahitliğinin kabul edilip-edilmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu hoşuma gitmiyor" derken başka bir rivâyette "toplumda kendi fırkasının propagandasını yapmıyorsa kendisinden rivâyet kabul edildiği gibi şahitliği de kabul edilir" demiştir.[390]

20. AKDİYYE

Ölenin vârislerine bıraktığı terikenin üzerinde borç olması meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "terike üzerinde borç olsun olmasın vârislere mülk olarak intikal eder" derken başka bir rivâyette "vârisler borcu ödemeyene kadar terikeye sahip olamazlar" demiştir.[391]

Kölenin efendisinin kendisini âzâd ettiğine dair bir şahit getirip yemin etmesi meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kölenin âzâd edildiğine hükmedilir" derken başka bir rivâyette "iki erkek adil şahit olmadıkça âzâd edildiğine hükmedilmez" demiştir.[392]

21. ITK

Efendinin kölesine "eve girersen hürsün" dedikten sonra evi satması ve kölenin bu evi satın alarak içine girmesi halinde hür olup-olmayacağı meselesinde:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hür olacağını söylerken başka bir rivâyette "hür olmayacağını ifade etmiştir.[393]

22. TEDBİR

Kölesine "ben öldükten sonra müdebbersin" diyen kimsenin öldükten sonra kölesinin durumu hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "terikenin 3/1'inden müdebber olur" derken başka bir rivâyette "terikenin tamamından müdebber olur" demiştir.[394]

---

[389] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/113.
[390] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/121.
[391] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/160.
[392] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/187.
[393] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/268–269.

Efendinin kölesine ben öldükten 1 gün ve ya 1 ay sonra hürsün demesi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ölüm gerçekleşip belirlenen müddet geçince hür olur" derken başka bir rivâyette "hür olmaz" demiştir.[395]

Efendinin kölesini müdebber kıldıktan sonra cayması meselesinde:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "müdebberlik bâtıl olur" derken başka bir rivâyette "bâtıl olmaz" demiştir.[396]

23. MÜKÂTEB

Bir geliri olmayan köleye kitâbet yapılıp-yapılamayacağı:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mekruhtur" derken başka bir rivâyette "mekruh değildir" demiştir.[397]

Mükâteb'in kitâbet bedelini vaktinden önce ödemesi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "efendinin kabul etmesi ve köleyi âzâd etmesi gerekir" derken başka bir rivâyette "efendi bedeli kabul etmeyip anlaştıkları vakti bekleyebilir" demiştir.[398]

Kitâbet bedelinin 1 taksitini ödeyemeyen köle ile efendi arasındaki antlaşmanın durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "köle peş peşe 2 taksit ödememezlik etmedikçe efendi akdi fesh edemez" derken başka bir rivâyette "sadece 1 taksidi ödememekle efendi akdi fesh edebilir.[399]

24. ÜMMÜ'L-VELED

Câriyenin düşük yapması ve düşürdüğü şeyin uzmanların şehâdeti ile cenin olduğuna hükmedilmesi durumunda ümmü'l-veled olup olamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ümmü'l-veled olmaz" derken başka bir rivâyette "ümmü'l-veled olur" demiştir.[400]

---

[394] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/277.
[395] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/278.
[396] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/282.
[397] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/295.
[398] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/305.
[399] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/334–335.
[400] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/384.

Ümmü'l-veledin namaz kılarken örtmesi gereken azaları hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "başını ve ayaklarını örtmesi gerekir" derken başka bir rivâyette "hür kadının setr'il-avreti onunda setr'il-avretidir" demiştir.[401]

MÜNÂKEHÂT ve MÜFÂRAKÂT

1. NİKÂH

Nikâhta şahitlerin bulunmasının şart olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "2 erkek şahit olmadıkça nikâh münakid olmaz" derken başka bir rivâyette "şahitler olmadan da nikâh münakid olur" demiştir.[402]

Fasid bir nikâhla evlenip duhulden sonra boşanan kişinin vereceği mihir konusunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mihr-i misl verir" derken başka bir rivâyette "mihr-i müsemmâ verir" demiştir.[403]

Hür olan kadını evlendirmede, anne baba bir ve baba bir erkek kardeşlerden hangisinin velayete ehak olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ikisi de eşittir" derken başka bir rivâyette "ana baba bir kardeş ehaktır" demiştir.[404]

Velisi olmayan kadın için kimlerin "sultan" sıfatı altında veli olabileceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vali sultan olarak kabul edilebilir" derken başka bir rivâyette "ancak kadı sultan olarak kabul edilebilir" demiştir.[405]

Bir adamın yanında Müslüman olan kadının nasıl evlenebileceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "onun velisi olmaz, evlenemez" derken başka bir rivâyette "velisi olmaksızın evlenebilir" demiştir.[406]

Velisi ve sultan sıfatına haiz kimsesi olmayan kadının evlenmesi hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "adil bir kişi kadının izniyle onu evlendirebilir" derken başka bir rivâyette "evlenemez" demiştir.[407]

---

[401] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/390.
[402] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/315.
[403] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/317–318.
[404] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/321.
[405] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/322.
[406] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/322–323.
[407] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/323.

Velisinin çocuğu ne zaman evlendirebileceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "çocuk ihtilam olmadıkça velisi onu evlendiremez" derken başka bir rivâyette "10 yaşına erince evlendirebilir" demiştir.[408]

Yakın veli dururken uzak velinin velayeti ile yapılan ve kölenin efendisinin izni olmadan yaptığı nikâhın sıhhat durumu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu tür nikâhlar bâtıldır" derken başka bir rivâyette "fasit olup icazete mevkuftur" demiştir.[409]

Velisi uzakta bulunan kadının nasıl evleneceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "velisinden izin istenir ancak bu konuda aşırı külfet ve meşakkat varsa sultan onun velisi olur" derken başka bir rivâyette "velisi gelene veya yerine vekil tayin edene kadar beklenir" demiştir.[410]

Evlilikte denkliğin şart olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "eşler arasında denklik, evliliğin sıhhat şartlarındandır" derken başka bir rivâyette "denklik sıhhat şartı değildir" demiştir.[411]

Kadın ve erkeğin denkliklerine bazı velilerin karşı çıkması durumunda nikâhın sıhhati hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "nikâh bâtıl olur" derken başka bir rivâyette "nikâh sahihtir" demiştir.[412]

Denkliğin hangi hususlarda şart koşulduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "din ve nesepte denklik şarttır" derken başka bir rivâyette "din, nesep, hürriyet, meslek ve zenginlik konularında denklik şarttır" demiştir.[413]

Neseb konusunda kimlerin denk sayılacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "arap olup kureyşli olmayanlar kureyşlilere, haşımî olmayanlar haşımîlere denk olmaz" derken başka bir rivâyette "Arapların bazıları bazılarına acemlerin de bazıları bazılarına denktir" demiştir.[414]

---

[408] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/326.
[409] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/331.
[410] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/335.
[411] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/335–336.
[412] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/336–337.
[413] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/337.
[414] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/338.

Veli ile velisi olduğu kişinin aynı nesepten olmalarının gerekip gerekmediği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "velâyet konusunda nesebin bir olması şart değildir" derken başka bir rivâyette "veli ile evlendireceği kişi aynı kavimden olmalıdır" demiştir.[415]

Baba'nın akıl-baliğ bakire kızını, kızının izni olmadan evlendirip evlendiremeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "evlendirebilir" derken başka bir rivâyette "evlendiremez" demiştir.[416]

velayet konusunda 9 yaşındaki câriyenin nasıl değerlendirileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "9 yaşına ulaşmamış kız gibi kabul edilir" derken başka bir rivâyette "baliğ kız hükmündedir" demiştir.[417]

Velisi oldukları oğul ve kızlarını birbirleriyle evlendire iki babanın daha sonra nikâhı feshetme haklarının olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "feshedebilirler" derken başka bir rivâyette "feshedemezler" demiştir.[418]

Kölenin mihir ve nafakasının kime ait olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "İster mezun ister mahcur köle olsun, ister efendisinin izniyle evlenmiş olsun ister efendisi bizzat evlendirmiş olsun kölenin mihir ve nafakası efendisine aittir" derken başka bir rivâyette "kölenin kendisine aittir. Eğer nafakaya gücü yetmiyorsa boşanır" demiştir.[419]

Kadının velilerinden bir kaçına evlenme velayeti vermesi sebebi ile velilerden her birinin onu başka bir koca ile evlendirmesi ve hangi koca ile daha önce evlendiğinin bilinmemesi durumunda kocanın tespit edilmesi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hâkim iki nikâhı da iptal eder" derken başka bir rivâyette "kocalar arasında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa diğer koca kadını boşar" demiştir.[420]

---

[415] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/340.
[416] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/341.
[417] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/343.
[418] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/352–353.
[419] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/355.
[420] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/358.

Efendisinin izni olmadan evlenen kölenin nikâhının sıhhati konusunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "nikâhı bâtıldır" derken başka bir rivâyette "efendisinin icazetine mevkuftur" demiştir.

Kölenin efendisinin izni olmadan evlenmesi ve duhul gerçekleşmesi durumunda mihrin gerekip gerekmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mihir gerekir" derken başka bir rivâyette "mihir gerekmez" demiştir.[421]

Kölenin efendisinin izni olmadan evlenmesi ve duhul gerçekleşmesi durumunda mihrin ne kadar olacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kadın onun köle olduğunu bilerek onunla evlendiyse 5/1 mihir bilmeden evlendiyse tam mihir gerekir" derken başka bir rivâyette "mihr-i misl gerekir" demiştir.[422]

Kocanın evlenirken kadının bakire olmasını şart koşması ve kadının bakire çıkmaması durumunda muhayyerlik hakkının olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "muhayyerlik hakkı vardır" derken başka bir rivâyette "evlilikte muhayyerlik olmaz" demiştir.[423]

Kişinin câriyesinin hürriyetini onun mihri sayması durumunda nikâhın sıhhati konusunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "nikâh sahihtir" derken başka bir rivâyette "nikâh sahih değildir" demiştir.[424]

Kişinin bir kadına şu vakte kadar mihirle gelirsem benimle evlen demesi ve onun da kabul etmesi durumunda akit ve şart'ın hükmü konusunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "akit câiz şart bâtıldır" derken başka bir rivâyette "akitte şartta câizdir" demiştir.[425]

Kocanın kayınvalidesinin ve baldızının saçına bakmasının hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette bu konuda susarken başka bir rivâyette "haramdır" demiştir.[426]

---

421 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/361.
422 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/361.
423 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/368.
424 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/369.
425 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/386.
426 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/389.

Müslüman ve gayr-ı müslim kadınların birbirlerine göstermeleri haram olan azaları hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "müslüman iki kadın ile müslüman ve zimmi kadının vücût azalarını birbirlerine göstermeleri hususunda aralarında fark yoktur. Kadının kadına olan mahremiyeti erkeğin erkeğe olan mahremiyeti gibidir" derken başka bir rivâyette "müslüman kadın zimmi kadının yanında örtüsünü indiremez ve onunla hamama giremez "demiştir.[427]

Câriye iki kız kardeşi aynı nikâh altında toplamanın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câiz değildir" derken başka bir rivâyette "haram olmamakla birlikte mekruhtur" demiştir.[428]

Müslüman köle'nin Kitâbî câriye ile evlenmesinin câiz olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "câiz değildir" derken başka bir rivâyette "bunda bir beis yoktur" demiştir.[429]

Kaç câriyenin bir nikâh altında toplanabileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "aynı nikâh altında 4'e kadar câriye toplanabilir" derken başka bir rivâyette "aynı anda 1'den fazla câriye bir kişinin nikâhı altında toplanamaz" demiştir.[430]

Müslüman olmayan karı ve kocadan birisinin duhulden sonra Müslüman olması durumunda nikâhın sıhhati hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "iddet bitene kadar beklenir. Bu süre içinde diğeri de müslüman olmazsa araları ayrılır" derken başka bir rivâyette "iddet müddeti beklenmeksizin araları hemen ayrılır" demiştir.[431]

Eşlerden birisinin duhulden sonra irtidat etmesi durumunda nikâhın sıhhati hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "nikâha hemen son verilir" derken başka bir rivâyette "iddet bitene dek beklenir. Tekrar İslam'a dönerse nikâh devam eder dönmezse nikâh sona erer" demiştir.[432]

---

[427] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/394.
[428] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/410.
[429] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/419.
[430] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/422.
[431] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/434.

Mut'a nikâhının sıhhati hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "haramdır" derken başka bir rivâyette "mekruhtur" demiştir.[433]

Birbirleriyle evli olan köle ve câriyenin bir defada azâd edilmeleri durumunda câriyenin nikâh konusunda muhayyerliğinin olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "muhayyerliği yoktur" derken başka bir rivâyette "muhayyerliği vardır" demiştir.[434]

2. MEHİR

Müslüman erkek ve kadının mihir olarak dinen haram olan bir şey üzerine anlaşmaları durumunda nikâhın sıhhati hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "nikâh sahih, mihir fasiddir" derken başka bir rivâyette "nikâhta fasit mihir de fasittir" demiştir.[435]

Mihir zikredilmeden evlenen kadının durumu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "duhulden önce boşanırsa mut'a alır" derken başka bir rivâyette "duhulden sonra boşanırsa mihr-i misl, duhulden önce boşanırsa mihr-i mislin yarısı gerekir" demiştir.[436]

Kocanın akitten sonra karısına mihir olarak bir şey zikredip onu duhulden önce boşaması durumunda mihir olarak ne verileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mihrin yarısı gerekir" derken başka bir rivâyette "mihir düşer, mut'a gerekir" demiştir.[437]

Kocanın akitten sonra mihir miktarını zikretmeden ölmesi durumunda kadının akrabalarından kimlerin mihrinin esas alınacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "baba tarafından asâbe olan kadınların mihirleri esas alınır" derken başka bir rivâyette "annesi, kız kardeşi, halası ve amcasının kızı gibi akrabalarının mihirleri esas alınır" demiştir.[438]

---

[432] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/450.
[433] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/454.
[434] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/466.
[435] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/491.
[436] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/504.
[437] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/504–505.
[438] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/511.

Akitten sonra halvet gerçekleşip duhul gerçekleşmeden boşanma olması durumunda mihir gerekip gerekmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "duhul olmadan mihir gerekmez" derken başka bir rivâyette "mihir tam olmaz" demiştir.[439]

Kadının koca ile diğer karılarından birisini boşaması şartıyla evlenmesi durumunda şartın geçerli olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "şart geçerli değildir. Mihr-i misil gerekir" derken başka bir rivâyette "şart geçerlidir" demiştir.[440]

Zinaya zorlanan kadına mihir verilip verilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kadın dul ise mihir verilmez. Bakire ise bekaretinin bozulmasından dolayı bir bedel de verilmez" derken başka bir rivâyette "bakire ise hem mihir hem de bekaretinin bozulması sebebi ile bir bedel verilir" demiştir.[441]

Mahremi ile ilişkiye giren kişinin mihir vermesinin gerekip gerekmediği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "mihir gerekmez" derken başka bir rivâyette "kızı kendisine haram olan; anne, kız, kız kardeş gibi birinci dereceden mahrem olan bir kadınla ilişkiye girdiyse mihir gerekmez, kızı kendisine helal olan hala, teyze gibi ikinci dereceden mahrem olan bir kadınla ilişkiye girdiyse mihir gerekir" demiştir.[442]

3. VELÎME

Düğün vb. davetlerde ikram olarak bazı şeyleri insanların üzerine saçarak dağıtma hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu mekruhtur" derken başka bir rivâyette "câizdir" demiştir.[443]

---

[439] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/512–513.
[440] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/526.
[441] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/531.
[442] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/532.
[443] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/10.

4. HUL’

Hâkimin boşanma davası açan eşlerin aralarını düzeltmek için tayin ettiği hakemlerin yetkilerinin neler olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “hakemler eşlerin vekilleri hükmünde olup; eşlerin izni olmadan onları boşayamazlar” derken başka bir rivâyette “hakemler hâkim konumunda olup; eşleri birleştirmeye ve ivazlı veya ivazsız olarak onları boşamaya yetkilidirler” demiştir.[444]

Hul’un fesh mi yoksa talak mı olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “feshtir” derken başka bir rivâyette “bain talaktır” demiştir.[445]

Muhalea’nın ücretsiz olup olamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ücretsiz olabilir” derken başka bir rivâyette “ücretsiz muhalea olmaz” demiştir.[446]

Kocanın karısına “bana şu köleyi verirsen boşsun” demesi ve karısının başka bir köle vermesi durumunda talakın vaki olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “karısı boş olur” derken başka bir rivâyette “boş olmaz” demiştir.[447]

Koca ve karısının hul’un miktarı, cinsi, evsafı, ödeme zamanı vb. konularda ihtilaf etmeleri durumunda hangisinin sözüne itibar edileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kocanın sözüne itibar edilir” derken başka bir rivâyette “karının sözüne itibar edilir” demiştir.[448]

Muhalea veya talakla boşanılıp bir vakit sonra tekrar evlenilen bir kadının muhalea veya tatalaktan önce kocasının “şöyle yaparsan boşsun ”tehdidindeki fiili bu ikinci evliliğinde işlemesi durumunda boş olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “boş olur” derken başka bir rivâyette “boş olmaz” demiştir.[449]

---

[444] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/34.
[445] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/40.
[446] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/46–47.
[447] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/51.
[448] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/63.
[449] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/64.

5. TALAK

Temizlik döneminde kendisine yaklaşmadan karıyı 3 talakla boşamanın hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "haram değildir ve geçerli bir boşamadır" derken başka bir rivâyette "bid'i talaktır ve haramdır" demiştir.[450]

Çocuğun talakının geçerli olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "talakın ne olduğunu biliyor ve aklı eriyorsa geçerlidir" derken başka bir rivâyette "çocuk ihtilam olmadıkça talakı geçerli olmaz" demiştir.[451]

Tehdidin ikrah sayılıp sayılmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "tehdit ikrah sayılmaz" derken başka bir rivâyette "kişide ölüm korkusu uyandırıyorsa ikrah sayılır" demiştir.[452]

Kocanın karısına "sen hürsün" demesi durumunda talakın vaki olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hür kelimesi örf'en talak için kullanılmıyor ve koca da bu kelimeyi telaffuz ederken sakin ise talak vaki olmaz" derken başka bir rivâyette "koca öfke anında söylediyse, öfke talak niyetini güçlendirdiği için talak vaki olur" demiştir.[453]

Kocanın karısına "sen hâlisin, berîsin, bâinsin, ipini çözdüm" veya "ailene dön" demesi durumunda kaç talakın vâki olacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu 3 talak sayılır" derken başka bir rivâyette "kocanın niyetine bakılır. Bir şey niyet etmediyse 1 talak sayılır" demiştir.[454]

"Talak'a yemin ettim" diyen kişinin gerçekten talak'a yemin etmemiş olması durumunda talak'ın vaki olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "talak ve yemin vaki olmaz. Yalan söylemiş olur" derken başka bir rivâyette "talak vaki olur. 3 talak mı 1 talak mı kastettiğine bakılır" demiştir.[455]

---

[450] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/69–70.
[451] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/79–80.
[452] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/81.
[453] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/86.
[454] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/87.
[455] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/95.

Kocanın karısını talak niyetiyle Babasını evine yollaması durumunda talakın vaki olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Kadının ailesi kadını kabul ederlerse, duhul gerçekleştiyse 1 ric'î talak vaki olur. Kabul etmezlerse talak vaki olmaz" derken başka bir rivâyette "kabul ederlerse 3 talak, etmezlerse 1 ric'î talak vaki olur" demiştir.[456]

Kocanın karısına "sen boşsun" dedikten sonra "ben kalben şart koşmuştum" demesi durumunda niyetine itibar edilip edilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "niyeti esas alınır" derken başka bir rivâyette "niyetine itibar edilmez" demiştir.[457]

Kocanın karısına "sen boşsun inşaallah" demesi durumunda talakın vaki olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "talak vaki olur" derken başka bir rivâyette "talak vaki olmaz, yemin yerine geçer" demiştir.[458]

Kocanın karısına "sen eve girersen boşsun inşallah" demesi durumunda talakın vaki olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kadın eve girerse boş olur, istisnaya itibar edilmez" derken başka bir rivâyette "talakı şarta bağladığı için yemin yerine geçer, istisnaya da itibar edilir" demiştir.[459]

Kocanın karılarından birini boşadığı halde hangisini boşadığını unutması durumunda karılarının arasında kur'a çekip çekemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kur'a çekebilir" derken başka bir rivâyette "kur'a çekmesi uygun değildir" demiştir.[460]

Karının kendisini 1 veya 2 talakla boşayan ilk kocasına bir başkasıyla evlenip boşandıktan sonra kaç talakla döneceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ilk evliliğinden kaç talak kaldıysa o kadar talakla döner" derken başka bir rivâyette "3 talakla döner" demiştir.[461]

---

[456] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/96.
[457] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/108.
[458] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/144.
[459] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/145.
[460] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/169–170.
[461] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/174–175.

6. RİC’AT

İddet bekleyen kadının kocasına karşı sahip olduğu haklar hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kocasının talakı, zıhârı, i’lâsı, liânı, muhâleâsı ve vârisliği haramdır” derken başka bir rivâyette “bunların hepsi bübahtır” demiştir.[462]

Ric’atin nasıl olacağı hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sözle olur ama kelama gücü yetmeyen işaret ile ric’at edebilir” derken başka bir rivâyette “ricat cinsel ilişki ile olur” demiştir.[463]

Kendisine ric’at etmek isteyen kocasına ric’at etme süresinin bittiğini söyleyip yemin eden kadına -koca da ric’at süresinin henüz bitmediğini söyleyip yemin ettiği ve kocanın sözüne itibar edildiği için- yemin kefareti gerekip gerekmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “karıya yemin kefareti gerekir” derken başka bir rivâyette “nikâh ve talakta yemin olmaz” demiştir.[464]

Kocanın karısına ric’at ettiği halde karısının farkında olmadan iddetini tamamlayıp başkasıyla evlenmesi ve sonrasında ilk kocasının karısına zamanında ric’at ettiğini ispatlaması durumunda nikâhın sıhhati konusunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ikinci kocasıyla duhul gerçekleşmiş olsun olmasın ikinci nikâhı fasit olur ve karı ilk kocasına döner” derken başka bir rivâyette “eğer ikinci kocası ile duhul gerçekleşmişse ilk kocanın nikâhı bâtıl olur” demiştir.[465]

7. ZIHÂR

Kocanın karısına kendisine ebedi haramlığı olmayan; baldızı, karısının halası veya yabancı bir kadınla zıhâr yapması durumunda zıhârın vaki olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “zıhâr vaki olur” derken başka bir rivâyette “zıhâr vaki olmaz” demiştir.[466]

Kocanın karısına bir erkeğin sırtı ile zıhâr yapması durumunda zıhârın vaki olup olmayacağı hususunda:

---

[462] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/186–187.
[463] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/189.
[464] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/193.
[465] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/197.
[466] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/228.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “zıhâr vaki olur” derken başka bir rivâyette “zıhâr vaki olmaz” demiştir.[467]

Kocanın karısına “bana haramsın” demesi ve bununla talak kastettiğini söylemesi durumunda bunun zıhâr mı yoksa yemin mi sayılacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bu zıhârdır” derken başka bir rivâyette “bu yemindir” demiştir.[468]

Kocanın “Allah’ın helal kıldığı bana haram olsun” demesi durumunda bunun zıhâr mı yoksa yemin mi sayılacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bu zıhârdır” derken başka bir rivâyette “bu yemindir” demiştir.[469]

Kocanın “evlendiğim tüm kadınlar bana annemin sırtı gibidir” demesi durumunda kaç kefaretin gerekeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ister bir akitle ister ayrı ayrı akitlerle evlenmiş olsun tüm evlilikleri için 1 keffâret yeter” derken başka bir rivâyette “her bir evlilik akdi için 1 keffâret gerekir” demiştir.[470]

Zıhâr kefareti olarak 2 ay peş peşe oruç tutmakta olan kişinin orucu bozmayı mübah kılan bir sefere çıkıp orucûnu açması ile peş peşe tutma durumunun ne olacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “peş peşe tutma durumu kesintiye uğramış olmaz. Kaldığı yerden devam eder” derken başka bir rivâyette “orucuna 1. günden tekrar başlar” demiştir.[471]

Zıhâr kefareti olarak 2 ay peş peşe oruç tutmakta olan kişinin unutarak gündüz karısıyla ilişkiye girmesi sebebiyle peş peşe tutma durumunun ne olacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “peş peşe tutma durumu kesintiye uğramış olmaz. Kaldığı yerden devam eder” derken başka bir rivâyette “orucuna 1. günden tekrar başlar” demiştir.[472]

---

467 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/228–229.
468 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/229–230.
469 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/230.
470 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/237.
471 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/244.
472 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/245.

Zıhâr kefareti olarak 60 fakiri doyuracak kişinin taam olarak onlara ekmek dağıtıp dağıtamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ekmek dağıtabilir" derken başka bir rivâyette "ekmek dağıtması câiz olmaz" demiştir.[473]

Zıhâr kefareti olarak 60 fakiri doyuracak kişinin taam yerine kıymetlerini verip veremeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kıymetlerini verebilir" derken başka bir rivâyette "kıymetlerini vermesi câiz olmaz" demiştir.[474]

Karısına defalarca zıhâr edenin kefareti hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bir mecliste veya ayrı meclislerde söylemiş olsun, ister te'kid ister yeni bir zıhâr ister talak kastetmiş olsun fark etmez, 1 keffâret yeterlidir" derken başka bir rivâyette "te'kit kastettiyse 1keffâret, yeni bir zıhâr kastettiyse 2 keffâret gerekir" demiştir.[475]

8. LİAN

Aralarında liân yapılacak eşlerde bulunması gereken vasıflar hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "tüm eşler lianlaşabilirler; hür erkek hür veya câriye kadınla, köle hür veya câriye kadınla, Müslüman erkek Yahudi veya Hıristiyan kadınla lianlaşabilirler" derken başka bir rivâyette "sadece kazf haddine çarptırılmamış; müslüman olan hür ve adil eşler lianlaşabilirler" demiştir.[476]

Lianlaşan eşlerin evlilik durumları hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ebediyen evlenemezler" derken başka bir rivâyette "erkek yalan söylediğini kabul ederse karısına dönebilir" demiştir.[477]

9. İDDET

Kur'un hayz mı yoksa taharet mi olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hayızdır" derken başka bir rivâyette "taharettir" demiştir.[478]

---

473 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/249–250.
474 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/250.
475 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/257.
476 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/262.
477 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/276.

Kocanın iddet bekleyen karısına ne zamana kadar dönebileceği hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "3. hayzından yıkandığı ana kadar koca karısına dönebilir" derken başka bir rivâyette "3. hayzından yıkandığı zamanın namaz vakti bitene kadar dönebilir" demiştir.[479]

Kadının adetten kesilme yaşının kaç olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kadın 50 yaşında adetten kesilmeye başlar" derken başka bir rivâyette "adetten kesilme yaşının arap kadınlarda 60 acem kadınlarda ise 50 olduğunu ifade etmiştir.[480]

İstihaze kanı gören kadının hayız günlerini unutması veya bilmemesi durumunda ne kadar iddet bekleyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "3 ay bekler" derken başka bir rivâyette "1 sene bekler" demiştir.[481]

Câriyenin uzmanların muayenesi ile cenin olduğu onaylanan muzğa halinde bir düşük yapması durumunda iddetinin bitip bitmeyeceği ve ümmü'l-veled olup olmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hem iddeti bitmiş olmaz hem de ümmü'l-veled olamaz" derken başka bir rivâyette "iddeti bitmiş olmaz ama ümmü'l-veled olur" demiştir.[482]

Mefkud'un döndüğünde karısının iddetini bekledikten sonra başkasıyla evlendiğini görmesi durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "eğer ikinci kocası ile duhul olmadıysa ilk kocasına döner ve ikinci kocasının nikâhı düşer. Duhul gerçekleştiyse ilk kocasının nikâhı düşer" derken başka bir rivâyette "ilk koca nikâhı onaylamak veya karısını geri almak konusunda muhayyerdir" demiştir.[483]

Esir alınarak sahip olunan câriye ile ilişkiye girmeden önce istibra[484] müddeti beklenip beklenmeyeceği hususunda:

---

[478] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/302.
[479] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/304.
[480] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/307.
[481] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/311–312.
[482] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/317.
[483] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/328.
[484] İ. Ahmede göre istibra müddeti: Hayız gören bakire kızlarda hayz müddeti 1, kadınlarda ise 3 aydır. Bkz., İbn Kudâme, *el-Muğnî, 7/*340

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "istibra müddeti bitmeden koca ne onunla ilişkiye girebilir ne de buna teşvik eden fiillerde bulunabilir" derken başka bir rivâyette "kocanın istibra müddeti beklemesine gerek yoktur" demiştir.[485]

Kendisiyle ilşkiye girdiği câriyesini satacak olan kişinin câriyenin istibra müddetinin bitmesini bekleyip beklemeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "beklemesi gerekir" derken başka bir rivâyette "beklemesine gerek yoktur" demiştir.[486]

Bain talakla boşanmış olan kadının yas tutup tutmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yas tutması gerekir" derken başka bir rivâyette "yas tutmasına gerek yoktur" demiştir.[487]

10. RADÂ'

Çocuğun ölü kadının sütünü emmesinin haramlık gerektirip gerektirmediği hususunda:
Ah. bu konuda susarken başka bir rivâyette "tıpkı canlı kadın gibi haramlık gerektirir" demiştir.[488]

Çocuğa nafaka vermek için çocuğun fakir olmasının şart olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "çocuğun fakir olması gerekir" derken başka bir rivâyette "eğer çocuk çalışıp kendine bakabiliyorsa nafakaya gerek yoktur" demiştir.[489]

Babası ve dedesi olmayan çocuğun nafakasının kime ait olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kendisinden alacakları miras nispetinde erkek vârislerine ait olur" derken başka bir rivâyette "tüm erkek asâbelerine ait olur"[490]" demiştir.

Hala ve teyzenin nafaka yükümlüklerinin olup olmadığı hususunda:

[485] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/340.
[486] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/343.
[487] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/ 351.
[488] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/360.
[489] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/391–392.
[490] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/393.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “nafaka yükümlülükleri vardır” derken başka bir rivâyette “nafaka yükümlülükleri yoktur” demiştir.[491]

Hamile iken boşanan câriyeye nafaka verilip verilmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “nafaka kadının hakkı olduğu için doğum yapana kadar kendisini boşayan koca ona nafaka verir” derken başka bir rivâyette “nafaka çocuğun hakkı ve çocukta yeni efendisinin malı olduğu için boşayan kocası ona nafaka vermez” demiştir.[492]

UKUBÂT

1. YARALAMALAR

Birisini elini ve ayağını kestikten sonra boynunu vurarak öldüren kâtile nasıl kısas uygulanacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kolu ve ayağı kesilmeksizin kılıçla boynu vurulur” derken başka bir rivâyette “maktule yaptığı gibi onunda kolu ve ayağı kesildikten sonra boynu vurulur” demiştir.[493]

Maktulün vârislerinin, küçük, kayıp veya mecnun olmaları durumunda kâtilin cezalandırılabilmesi için hazır bulunmalarının gerekip gerekmediği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “küçüklerin büyümesi, mecnunun akıllanması ve kayıp olanın gelmesi beklenir” derken başka bir rivâyette “hazır bulunan yaşı büyük akıllılar yeterlidir” demiştir.[494]

Kâtilin onu öldüreceğini bile bile, kaçan birisini kâtil için yakalayanın cezasının ne olacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ölene kadar hapsedilir” derken başka bir rivâyette “kâtil gibi o da öldürülür” demiştir.[495]

Kölenin suç olduğunu bilmeden efendisinin emri ile birisini öldürmesi durumunda köle ve efendisine nasıl bir ceza uygulanacağı hususunda:

---

[491] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/394.
[492] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/399.
[493] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/ 460.
[494] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/495.
[495] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/506.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "efendiye kısas uygulanır. Köle ise te'dib edilir" derken başka bir rivâyette "efendiye kısas uygulanır. Köle ise ölene dek hapsedilir" demiştir.[496]

2. DİYETLER

Müslüman hür kişinin diyetinin ne olacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sadece deve cinsinden olup 100 devedir" derken başka bir rivâyette "deve, altın, kâğıt para, inek ve koyun cinslerinden de diyet verilebilir" demiştir.[497]

Kendi oğlunu veya yabancı birisini kasten öldürdüğü halde maktulün yakınlarından bazılarının kısasa razı olmamalarından dolayı kendisine kısas uygulanamayan kâtilin diyetinin ne olacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "10 benât-ı mahâz,[498] 15 benât-ı lebun,[499] 15 hıkka[500] ve 15 cez'a[501] gerekir" derken başka bir rivâyette "30 hıkka, 30 ciz'a ve 40 hilfe[502] gerekir" demiştir.[503]

Harem bölgesinde haram ayda ve ihramlı iken cinayet işleyenin diyetinin ağırlaştırılıp ağırlaştırılmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ağırlaştırılır" derken başka bir rivâyette "ağırlaştırılmaz" demiştir.[504]

Kâtilin âkilesinin kimler olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kâtilin Babaları oğulları kardeşleri amcaları ve amcalarının oğullarının da dâhil olduğu asâbeleridir" derken başka bir rivâyette "Babaları ve oğulları âkile değildir" demiştir.[505]

Âkileden kimin ne kadar diyet ödeyeceği hususunda:

---

[496] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/507.
[497] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/509.
[498] Benât-ı mahâz: Anası yeni gebe kalmış deve yavrusudur.
[499] Benât-ı lebûn: İki yaşını doldurmuş veya 3 yaşına girmiş deve yavrusudur.
[500] Hıkka: 4 yaşına girmiş deve yavrusudur.
[501] Cez'a: Henüz dişi değişmemiş hayvan yavrusu (8–9 aylık davar, 2 yaşında at, öküz veya inek).
[502] Hilfe: Hamile hayvandır.
[503] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/513.
[504] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/518.
[505] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/525–526.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “hâkim her bir âkileye maddi durumu nispetinde diyet ödetir” derken başka bir rivâyette “maddi durumu iyi olanlara yarım miskal, orta halli olanlara çeyrek miskal ödetir. Fakirlere ise bir şey ödetmez” demiştir.[506]

Kendisine ait olmayan bir arazide imam’ın izni olmadan toplumun menfaati için kuyu kazan kişinin kuyuya düşerek telef olan şeyleri tazmin edip etmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tazmin eder” derken başka bir rivâyette “tazmin etmez” demiştir.[507]

Diş kırmanın diyeti hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tam diyet gerekir” derken başka bir rivâyette “çiğneme vb. bir menfaati engelliyorsa tam diyet gerekir. Eğer herhangi bir menfaati engellemiyorsa bilirkişilerin görüşüne göre hüküm verilir demiştir.[508]

Birisinin omurga kemiğini kırıp, yürüme ve cima menfaatlerini engelleyen kişinin ödeyeceği diyet hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ikisi için ayrı ayrı diyet gerekir” derken başka bir rivâyette “ikisi için bir diyet kâfidir” demiştir.[509]

İnnîyn’in[510] zekerini kesen kişinin ne kadar diyet ödeyeceği hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tam diyet gerekir” derken başka bir rivâyette “tam diyet gerekmez” demiştir.[511]

Hıssî’nin[512] zekerini kesen kişinin ne kadar diyet ödeyeceği hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tam diyet gerekir” derken tam diyet gerekmez” demiştir.[513]

Kırılma sebebi ile kararmış dişin diyetinin ne kadar olacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “her bir diş için tam diyetin 3/1’i gerekir” derken başka bir rivâyette “her bir diş için bilirkişi heyetinin raporuna göre hükmedilir” demiştir.[514]

---

506 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/528–529.
507 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/551.
508 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/19–20.
509 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/23–24.
510 İnîn: Cinsel iktidarsızlığı olan kişidir.
511 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/24.
512 Hıssî: Hayaları olmayan kişidir.
513 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/24.

Zekerin sünnet mahallinin biraz yukarısından kesilmesi durumunda ne kadar diyet gerekeceği hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tam diyetin 3/1’i gerekir” derken başka bir rivâyette “her bir diş için bilirkişi heyetinin raporuna göre hükmedilir” demiştir.[515]

3. KASÂME

Bir kişinin birisinin cinayet işlediğini iddia edip bu konuda delil getirmemesi durumunda nasıl hükmedileceği hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “müddaa aleyh’in yeminine itibar edilir” derken başka bir rivâyette “Müddâî delil getirmediği için dava düşer ve müdaa aleyh yemin ettirilmeksizin serbest bırakılır” demiştir.[516]

1 kadın ile 1 kölenin cinayet şahitliğinin delil olarak kabul edilip edilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “delil olarak kabul edilir” derken başka bir rivâyette “kabul edilmez” demiştir.[517]

Bir kimsenin öldürüldüğüne kimlerin kaç defa yemin edeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ölünün vârislerinden ve vâris olmayanlardan 50 erkeğin yemin etmesi gerekir” derken başka bir rivâyette “mirasları oranında sadece erkek vârislerine yemin ettirilir, vâris olmayanlara yemin ettirilmez” demiştir.[518]

4. İRTİDÂT

İslam’dan irtidat edenlerin tövbelerinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ister kâfir olsun ister zındık olsun tövbesi kabul edilerek öldürülmez” derken başka bir rivâyette “zındığın ve 1 defadan çok irtidat edenin tövbesi kabul edilmez” demiştir.[519]

Çocuğun ne zaman Müslüman sayılacağı hususunda:

---

[514] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/28.
[515] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/30.
[516] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/47.
[517] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/50.
[518] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/58.
[519] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/88.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “çocuk 7 yaşında ise Müslümanlığına hükmedilir” derken başka bir rivâyette “bu hususta yaşa değil; İslam’ı, manasını, Allah’ın rab olduğunu, Hz. Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğunu vb. hususları akletmesine bakılır” demiştir.[520]

Çocuğun müslüman olduktan sonra İslamı kabulünü inkâr edip “ne dediğimi bilmiyordum” demesi durumunda sözüne itibar edilip edilmeyeceği hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sözüne itibar olunarak mürted sayılır” derken başka bir rivâyette “sözüne itibar olunmaz ve mürted sayılmaz” demiştir.[521]

Kâfirin kelime-i şehâdet getirdikten sonra “Müslüman olmak için söylememiştim” demesi durumunda sözüne itibar edilip edilmeyeceği hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sözüne itibar olunarak Müslüman olmaya zorlanmaz” derken başka bir rivâyette “sözüne itibar olunmaz, mürted sayılır ve Müslüman olmaya zorlanır” demiştir.[522]

Sarhoş’un irtidâtının geçerli olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “sarhoşun irtidâtı geçerlidir” derken başka bir rivâyette “geçerli değildir” demiştir.[523]

Kâhin ve sâhir’e verilecek ceza hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “öldürülmez ama hapsedilirler” derken başka bir rivâyette “öldürülür veya tövbe edene kadar hapsedilirler” demiştir.[524]

5. ZÎNÂ ve HADLER

Hür erkek veya kadının zina etmesi durumunda uygulanacak had hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ölene kadar değnekle dövülür ve taşlanarak recmedilirler” derken başka bir rivâyette “değnekle dövülmeksizin sadece recmedilirler” demiştir.[525]

Zina eden kadının sürgün edilmesi hususunda:

[520] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/94.
[521] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/95.
[522] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/100.
[523] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/103.
[524] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/108.
[525] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/110.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "uzak bir mesafeye 1 yıl süreyle uzaklaştırılırlar" derken başka bir rivâyette "yanında mahremi gitmeyecekse yakın bir mesafeye 1 yıl süreyle uzaklaştırılırlar" demiştir.[526]

Babasının boşadığı kadınla evlenen kişiye verilecek ceza hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "öldürülür" derken başka bir rivâyette "zina haddi uygulanır" demiştir.[527]

Livata yapan kişiye verilecek ceza hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "İster bekar ister evli olsun recmedilerek öldürülür" derken başka bir rivâyette "zina haddi uygulanır" demiştir.[528]

Hayvanlarla cinsel temas kuran kişiye verilecek ceza hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "livata yapana uygulanan hüküm uygulanır" derken başka bir rivâyette "had uygulanmayıp ta'zir edilir" demiştir.[529]

Hâkimin zımmîlerin davalarına bakmak zorunda olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "hâkim zımmîlerin davalarına bakmak zorundadır" derken başka bir rivâyette "hâkim bu konuda serbesttir" demiştir. [530]

Kendisine zina isnâd edilen kadında bulunması gereken şartlar arasında bulûğ şartının olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kadının bâliğ olması şarttır" derken başka bir rivâyette "baliğ olması şart değildir" demiştir.[531]

Birisine "ya ma'fûc" diyen kişinin ben, "ya meflûc" demeyi kastetmiştim demesi durumunda had uygulanıp uygulanmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "had gerekir" derken başka bir rivâyette "had gerekmez" demiştir.[532]

Kişinin hasmına "sen zânî değilsin, insanlar da seni zânî bilmiyor ey helal oğlu helal" demesi veya "ben zânî değilim annemde zânî değil" demesi durumunda had gerekip gerekmeyeceği hususunda:

---

526 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/117.
527 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/126.
528 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/130.
529 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/131.
530 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/148.
531 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/149.
532 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/153.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “had uygulanır” derken başka bir rivâyette “had uygulanmaz” demiştir.[533]

Birisinin bir başkasını Babasından veya mensup olduğu kabileden olmamakla suçlaması durumunda had gerekip gerekmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kazf haddi uygulanır” derken” başka bir rivâyette “had uygulanmaz, ta’zir edilir” demiştir.[534]

Peygamber efendimiz (s.a.v)’in annesine zina isnat eden kişinin tövbesinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tövbesi kabul edilir” derken başka bir rivâyette “ister Müslüman ister kâfir olsun tövbesi kabul edilmeksizin hemen öldürülür” demiştir.[535]

Zina isnad eden kişinin kâfir iken Müslüman olmasının kendisi üzerinden kazf haddini düşürüp düşürmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “düşürür” derken başka bir rivâyette “düşürmez” demiştir.[536]

6. HIRSIZLIK

Âriye olan bir malı çalan kişinin elinin kesilip kesilmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “eli kesilir” derken başka bir rivâyette “eli kesilmez” demiştir.[537]

El kesmeyi gerektiren hırsızlık nisabının ne olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “4 altın dinar, 3 gümüş dirhem veya 3 gümüş dirhem kıymetinde bir şey olmalıdır” derken başka bir rivâyette “altın ve gümüş haricinde bir şey çaldıysa 4 dinar veya 3 dirhem kıymetinde olmalıdır” demiştir.[538]

Hamamdan bir şey çalan hırsızın elinin kesilip kesilmeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “hamam hırsızının eli kesilmez” derken başka bir rivâyette “çaldığı mal korunan bir mal ise eli kesilir” demiştir.[539]

---

533 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/153.
534 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/154.
535 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/160.
536 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/160.
537 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/166–167.
538 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/167.
539 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/173.

İKİNCİ BÖLÜM

B. AHMED b. HANBEL'DEN GELEN ÜÇ'LÜ RİVAYETLER

Aşağıda zikrettiğimiz hususlarda Ahmed b. Hanbel'den aynı meselede üç farklı görüş rivâyet edilmiştir.

İBÂDÂT

1. SULAR

1 kullenin[540] kaç kırab olduğu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "2 kırabdır" derken başka bir rivâyette "2. 50 kırabdır" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "2.33 kırabdır" demiştir.[541]

2. ABDEST

Abdest alırken besmele çekmenin hükmü hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sünnettir" derken başka bir rivâyette "terkinde beis yoktur" demiştir. Diğer bir rivâyetinde ise "vâcibtir" demiştir.[542]

Abdestte başın mesh miktarı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "başın tümünün meshi vâcibtir" derken başka bir rivâyette "bazısının meshi vâcibtir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "erkeğin başının tümünü mesh etmesi vâcib iken kadının başının ön kısmını mesh etmesi yeterlidir" demiştir.[543]

Suyla taharetlenmede taharet sayısı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "en az 7 defadır" derken başka bir rivâyette "3 defa yeterlidir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "asıl olan sayı değil iyice temizlenmektir" demiştir.[544]

Erkeğin teninin kadının tenine temasında abdest'in bozulup bozulmayacağı hususunda:

---

540 1 kulle: 103 lt'dir.
541 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/48.
542 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/95.
543 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/110.
544 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/133.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “şehvetle olursa bozulur, şehvetle değilse bozulmaz” derken başka bir rivâyette “hiçbir durumda bozulmaz” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “her halükârda bozulur” demiştir.[545]

Kişinin ihtilam olduktan veya cima etmesinden sonra gusletmesine müteakip tekrar meni gelmesi durumunda yeniden gusül gerekip gerekmeyeceği hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “tekrar gusül gerekmez” derken başka bir rivâyette “ilk guslünden önce bevl ettiyse gerekmez değilse gerekir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “her halükârda gusül gerekir” demiştir.[546]

3. GUSÜL

Gusül abdesti alırken ayakların ne zaman yıkanacağı hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “gusülden ve abdestten sonra ayaklar yıkanır” derken başka bir rivâyette “Peygamber efendimiz (v.sav) gusülden önce abdest almış ve ayaklarını yıkamıştır” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “ayakların yıkanması gerekir ancak gusülden önce veya sonra yıkanması fark etmez” demiştir.[547]

4. HAYZ

Kadınların hayızdan kesilme yaşları hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kadın 50 yaşında hayızdan kesilir” derken başka bir rivâyette “60 yaşında hayızdan kesilir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “acem kadınlar 50 yaşında, arap kadınlar ise 60 yaşına kadar hayızdan kesilir” demiştir.[548]

5. NAMAZ

Kıyamda erkeklerin ellerini nerede bağlayacakları hususunda: Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “göbeğin altında” derken başka bir rivâyette “göbeğin üstünde” demiştir. Başka bir rivâyette ise “bu konuda muhayyerdirler” demiştir.[549]

---

545 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/153–154.
546 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/160.
547 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/171.
548 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/263.
549 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/334–335.

İmam'a uyan cemaatin kıraat okuyup okumayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ister imam açıktan okusun ister gizli okusun cemaatin kıraat okumasına gerek yoktur" derken başka bir rivâyette "imam'ın gizli okuduğu namazlarda ve açıktan okuduğu namazların ise vakıf aralarında cemaatin kıraat okuması müstehaptır" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "Cuma namazı gibi kalabalıktan dolayı cemaatin uzak olup imamın kıraatini duyamamaları durumunda cemaatte kıraat okur" demiştir.[550]

Tilavet secdesinin sonunda selam vermenin hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "vâcib değildir" derken başka bir rivâyette "vâcib olup sağ tarafa vermek yeterlidir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "her iki tarafa da selam vermek vâcibtir" demiştir.[551]

Namazda fazla rekata kalkan imama cemaatin uyup uymayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "cemaat haram olduğunu bile bile imama uyarsa namazları bozulur. Haram olduğunu bilmeden uymuşlarsa namazları makbul olur. İmam fazla namaz kılıyor ve cemaatin uyarılarına uymuyorsa cemaat imamı beklemeden selam verirler" derken başka bir rivâyette "istihsanen cemaatin de imamla birlikte kıyama kalkması gerekir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "imama uymazlar ama imamdan önce de selam vermezler. İmamı bekler ve onun selamıyla selam verirler" demiştir.[552]

Kabirde mer'âda, hamamda veya develerin mer'âda dinlendikleri yerlerde namaz kılmanın sıhhati hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "namaz sahih olmaz" derken başka bir rivâyette "pis olmadıkça buralarda namaz kılınabilir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "kabir üzerinde namaz kılmak sahih olmaz" demiştir.[553]

Meninin temiz olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette meninin temiz olduğunu söylerken başka bir rivâyette "necistir ama azı affedilmiştir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "azı da çoğu da necistir" demiştir.[554]

---

[550] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/394–395.
[551] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/430.
[552] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/15–16.
[553] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/47.
[554] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/62.

Namaz kıldırırken abdesti bozulan imamın namazını nasıl tamamlayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “abdest alıp baştan başlar” derken başka bir rivâyette “abdest alıp kaldığı yerden devam eder” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “eğer abdesti avret mahallinden (sebileyn) çıkan bir şey ile bozulduysa baştan başlar, başka bir sebeple bozulduysa kaldığı yerden devam eder” demiştir.[555]

Daha faziletli olduğu halde bir özürden dolayı ayakta duramadığı için başka birisine uymuş olan kişinin namaz kılarken özrünün kalkması durumunda imam’dan imameti devralıp alamayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “devralamaz” derken başka bir rivâyette “devralabilir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “sadece halifeler devralabilir” demiştir.[556]

Cemaate rukûda yetişip safa girmeden imama uyan kişinin durumu hakkında:
Ah.” Peygamber efendimizin (sas) saf halinde namaz kılınırken saftan ayrı namaz kılmayı yasakladığını bilmiyorsa namazı sahih olur” derken başka bir rivâyette “haram olduğunu bilsin ya da bilmesin sahih olur” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “haram olduğunu bilsin ya da bilmesin sahih olmaz”[557]“ demiştir.

Namaz kılanın kendi önüne çizeceği sütrenin şekli hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “bu çizgi enine ve hilal şeklinde olmalı” derken başka bir rivâyette “çizgi boyuna olmalı” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “enine de boyuna da olabilir” demiştir.[558]

İmam’ın cenâze namazında fazladan tekbir getirmesi durumunda cemaatin ne yapacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “cemaat tekbir getirmeden imam’ın selam vermesini bekler” derken başka bir rivâyette “7 tekbire kadar imamla beraber tekbir getirirler. 7’den sonra tekbir getirmeyip imam’ın selam vermesini beklerler” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “ cemaat 7’den fazla tekbir getirmesi durumunda imam’ı uyarır” demiştir.[559]

---

555 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/69.
556 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/143–144.
557 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/150.
558 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/154.
559 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/324.

6. ZEKÂT

Nisâb miktarına ulaşmaları sebebiyle hububatların birbirlerine karıştırılıp karıştırılmayacağı hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “hiçbir hububat diğerine katılmaz ve eklenmez bilakis her biri kendi başına hesaplanır” derken, başka bir rivâyette “cins farkına bakılmaksızın her tür hububat bir diğerine katılabilir” demiştir. Bir diğer rivâyette ise “buğday arpaya katılabileceği gibi baklagillerin de bazıları bazılarına katılabilir” demiştir.[560]

7. FITIR SADAKASI

Bir köleye ortak olan bir cemaatin sahip oldukları bu kölenin fıtır sadakasını nasıl verecekleri hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “ortakların her biri 1 sa’ verir” derken başka bir rivâyette “tüm ortaklar toplam 1 sa’ verir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “her bir ortak yarım sa’ verir” demiştir.[561]

8. ORUÇ

Ramazanın başlangıcında hilalin görülmemesi hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “Hava sisli veya bulutlu olduğu için hilal görülmezse insanlar ihtiyaten o gün oruca başlarlar. İleriki günlerde ay’ın oruca başladıkları gün hilal şeklinde olduğu ortaya çıkarsa tuttukları bu şek günü orucu ramazandan sayılır” derken başka bir rivâyette “insanlar imama tabii olurlar” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “oruç tutmaları gerekmez. Tutsalar da şek günü olduğu için ramazandan sayılmaz” demiştir.[562]

Orucu bozan kusma miktarı hakkında:

---

[560] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/458.
[561] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/56.
[562] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/65.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ağız dolusu olursa orucû bozar" derken başka bir rivâyette "ağzın yarısını dolduruyorsa bozar" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "kusmanın azı da çoğu da orucû bozma noktasında birdir" demiştir.[563]

9. HAC

İhramlının başını ve bedenini yağlayıp yağlayamayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ihtiyaç halinde kokusu olmayan zeytinyağı veya tahin ile yağlayabilir" derken başka bir rivâyette "kokusu olan yağlarla başını ve bedenini yağlayabilir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "başını hiçbir yağla yağlayamaz ama bedenini yağlayabilir" demiştir.[564]

Kocanın ihramlı iken karısıyla cima yapması durumunda müstehak olacakları ceza hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "koca kendisi adına 1 kurban keser" derken başka bir rivâyette "koca kendisi ve karısı adına olmak üzere 2 kurban keser" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "koca kendisi için karı da kendisi için 1'er kurban keserler" demiştir.[565]

Haccı temettû için umreye niyetlenip mîkat mahallinden mekkeye giren ve yanında kurbanı bulunan kişinin ihramdan ne zaman çıkacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Umreden sonra hac yapıp tavaf ve sa'yini yapmadan ihramdan çıkamaz" derken başka bir rivâyette "umreden sonra kurbanını keser ve saçını kısaltarak ihramdan çıkar ama tırnaklarına dokunmaz" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "umre bittiğinde hacca 10 günden çok varsa kurbanını keser 10 günden az süre kaldıysa kurban gününü bekler ve o gün kurbanını kestikten sonra ihramdan çıkar" demiştir.[566]

Özürsüz olarak binek hayvanı veya insan sırtında tavaf etmenin câiz olup olmadığı hususunda:

---

563 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/85.
564 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/229.
565 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/238.
566 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/277–278.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “câizdir ama dem gerekir” derken başka bir rivâyette “câiz değildir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “câizdir ve dem de gerekmez” demiştir.[567]

Hacda hayvan öldürmenin cezası hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “misliyle tazmin, kıymeti ile taam olarak her miskine 1 müd dağıtma ve her müd yerine 1 gün oruç tutma cezalarından birini tercih etmek gerekir” derken başka bir rivâyette “tertibe uyarak önce misli ile tazmin etmek, buna güç yetmezse kıymeti ile miskin doyurmak ve buna da güç yetmezse her 1 müd için 1 gün oruç tutmak gerekir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “cezalar arasında miskin doyurmak yoktur. Âyette kaç gün oruç tutulacağını hesaplamak için verilmiştir” demiştir.[568]

Hacda ikinci defa hayvan öldürmenin cezası hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “her iki hayvan için 1 keffâret yeterlidir” derken başka bir rivâyette “her bir hayvan için 1 keffâret gerekir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “birincisinin kefareti henüz verilmediyse ikisine 1 keffâret yeter ama birincisinin kefareti verildiyse ikincisi için de 1 keffâret verilmesi gerekir” demiştir.[569]

10. CİHÂD

Bir topluluğun İmam’ın izni olmadan daru’l-harbe girip oradan ganimet getirmeleri durumunda ganimetin ne yapılacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “5/1’i beytü’l-mala alınır. Kalan ganimet onu getirenler arasında paylaştırılır” derken başka bir rivâyette “hepsi onu getirenlere verilir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “o topluluğa hiçbir şey verilmez” demiştir.[570]

---

[567] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/282.
[568] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/368.
[569] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 3/370.
[570] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/323.

11. CİZYE

Azâd edilmiş köleden cizye alınıp alınmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "cizye alınmaz" derken başka bir rivâyette "âzâd eden ister Kâfir ister Müslüman olsun cizye alınmaz" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "âzâd eden Müslüman ise cizye alınmaz, Kâfir ise alınır" demiştir.[571]

12. SAYD ve ZEBÂİH

Kesilecek hayvan veya av köpeği üzerine besmele çekmenin hükmü hakkında:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "unutarak besmelenin çekilmemesinde bir beis yoktur" derken başka bir rivâyette "köpek üzerine besmele çekmek şarttır. Kasten veya unutularak terk edilmesi bu hükmü değiştirmez" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "kasten veya hata en besmelenin terk edilmesinde bir beis yoktur" demiştir. [572]

Avcının okunu attıktan veya köpeğini gönderdikten sonra avın gözden kaybolması ve avını bulduğunda köpeğinin avın başında olması durumunda avlanan hayvanın etinin helal olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "helaldir" derken başka bir rivâyette "gündüz ise helal, gece ise haramdır" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "uzun süre kaybolduysa haram, kısa süre kaybolduysa helaldir" demiştir.[573]

Su haricinde ki yağ vb. bir sıvıya necaset düşmesinin onu necis kılıp kılmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sıvı çoksa necaset onu kirletmez, azsa kirletir" derken başka bir rivâyette "sıvı çokta olsa kirletmiş olur" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "sirke gibi aslı su olan sıvılar eğer çoksa kirlenmezler ama yağ gibi aslı su olmayan sıvılar necis olurlar" demiştir.[574]

---

[571] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/352.
[572] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/372.
[573] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/381.
[574] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/419.

13. YEMİNLER

Yeminini unutarak bozan kişinin durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "talak veya köle âzâdı haricinde bir şey için yemin ettiyse kefaret gerekmez" derken başka bir rivâyette "talak ve köle âzâdında da kefaret gerekmez" demiştir. Bir diğer rivâyette ise her halükarda yemini bozulmuş olur. Yemin ettiği şeye göre kefaret, talak veya köle âzâdı tahakkuk etmiş olur" demiştir.[575]

14. KEFFÂRETLER

Yemin kefareti olarak mükâtep kölenin âzâd edilp edilemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "âzâd edilebilir" derken başka bir rivâyette "âzâd edilemez" demiştir. Bir diğer rivâyette ise, "kitâbet akdi kapsamında efendisine bir ödeme yaptıysa âzâd edilemez ama daha hiç ödeme yapmadıysa âzâd edilebilir" demiştir.[576]

MUÂMELÂT

1. BUYÛ'

Hadis-i şerifte zikredilen; altın, gümüş, hurma, buğday, tuz ve arpada ribânın tahakkuk etmesindeki iletlerin neler olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "altın ve gümüş veznî diğer 4 madde ise keylî oldukları için bunlarda ribâ tahakkuk eder" derken başka bir rivâyette "altın ve gümüşte illet semen olmaları diğer 4 maddede ise gıda olmalarıdır" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "altın ve gümüş haricindeki diğer 4 maddede ribâ tahakkuk etmesinin illeti keylî veya veznî birer taam olmalarıdır. Keylî veya veznî olmayan taamlarda ribâ cereyan etmez" demiştir.[577]

2. İCÂRE

Kiracının üzerinde anlaştıkları kiralama ücretine bir ziyade yapıp yapamayacağı hususunda:

---

[575] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/472.
[576] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/517.
[577] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 4/6.

Ahmed b. Hanbel bir rivayette “câizdir” derken başka bir rivâyette “kiralanan şeyde akitten sonra bir ziyadelik olmuşsa kiracının ücrette fazlalık vermesi câiz olur” demiştir. Bir diğer rivâyette ise, “mal sahibi izin verirse kiracı ücreti fazla verebilir” demiştir.[578]

İşçilerin yemeklerinin işverene ait olması şartıyla çalıştırılmalarının caiz olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “câizdir” derken başka bir rivâyette süt anneden başkası için câiz olmaz” demiştir. Bir diğer rivâyette ise, hiç kimse için câiz olmaz” demiştir.[579]

3. VAKF

Kişinin malını nesline (furuuna) vakfedip onlardan kimse kalmazsa miskinlere vakf devam etsin dememesi ve zamanla neslinden kimsenin kalmaması durumunda vakfedilen şeyin ne olacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vâkıfın vârislerine intikal eder” derken diğer bir rivâyette “en yakın asâbelerine intikal eder” demiştir. Bir başka rivâyette ise Beytü’l-Mala kalacağını ifade etmiştir.[580]

4. HİBE

Karının kocasına yaptığı hibeden rucû edip edemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “rucû edebilir” derken başka bir rivâyette “rucû edemez” demiştir. Diğer bir rivâyette ise kocasının korkusundan ona hibe ettiyse rucû edebilir, gönül rızası ile hibe ettiyse rucû edemez” demiştir.[581]

5. VASİYET

Vârise vasiyet etme hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “vârise vasiyet yoktur” derken başka bir rivâyette “vârise vasiyet bâtıl olmakla birlikte diğer vârislerin icazet vermesi ile

---

578 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/287.
579 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/295.
580 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/371–372.
581 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/406–407.

ufak bir hediye verilebilir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "diğer vârislerin icazet vermesi ile vârise vasiyet câiz olur" demiştir.[582]

Bir adamın isimleri aynı olan kölelerinden birisi için "ölümümden sonra falan isimli kölem hürdür ve ona 200 dirhem verin" demesi ve hangisini kastettiğini belirtmemesi durumunda vasiyete muhatap kölenin nasıl belirleneceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "aralarında kur'a çekilir ve kur'ada çıkan hür olur ama 200 dirhem verilmez" derken başka bir rivâyette "kur'ada çıkan hem hür olur hem de 200 dirhem verilir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "biri Müslüman biri değilse Müslüman olan hür olur" demiştir.[583]

Malının 3/1'inin hayır işlerine sarf edilmesini vasiyet eden kişinin malının nerelere sarf edileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "malının 3/1'i 3'e bölünerek 1 hissesi cihad'a, 1 hissesi yakınlara ve 1 hissesi de hac için sarfedilir" derken başka bir rivâyette "gaza her şeyden önce gelir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "esirlerin fidyesine harcanır" demiştir.[584]

Ölen mürtedin geride bıraktığı malın kime verileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "beytü'l-mala fey' olur" derken başka bir rivâyette "Müslüman vârislerine kalır" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "İslam'dan sonra seçtiği dinde vârisleri varsa onlara verilir, yoksa beytü'l-mala fey' olur" demiştir.[585]

Anne karnındaki çocuğun mirastaki durumu hakkında:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Çocuğun doğduğunda hayat belirtisi olarak bağırması gerekir" derken başka bir rivâyette "bir ses, hareket, süt emme vb. bir şeyle hayatta olduğunun anlaşılması gerekir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "çocuk, doğum vaktinden evvel düşük olarak ta doğmuş olsa hayat belirtisi olarak bağırması, hapşırması veya ağlaması gerekir" demiştir.[586]

6. ŞEHÂDÂT

Çocuğun usulüne, anne ve Babanın ise faruuna şehâdetlerinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda:

---

[582] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/6.
[583] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/78.
[584] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/87.
[585] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/207–208.
[586] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/218–219.

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "usul ve furu' ilişkisi olan insanların birbirlerine şehâdetleri kabul edimez" derken başka bir rivâyette "oğlun Babaya şehâdeti kabul edilir fakat Babanın oğla şehâdeti kabul edilmez" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "kendisinde suçlama olmayan; nikâh, talak, kısas ve mal paylaşımı gibi davalarda her iki tarafında birbirlerine şehâdetleri kabul edilir" demiştir.[587]

7. DA'VÂ ve BEYYİNÂT

Bir kişinin başkasının elinde bir malının olduğunu iddia ederken karşı tarafın iddiayı reddetmesi ve her iki tarafın da delillerinin bulunması durumunda nasıl hükmedileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Müddei'nin deliline göre hükmedilir" derken başka bir rivâyette "müddea aleyhi'nin deliline göre hükmedilir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise " müdea aleyhi'nin delilinin o şeyin onun elinde doğduğuna, satın aldığına, dokuduğuna veya tarihinin daha eski olduğuna işaret etmesi gerekir. Aksi takdirde müddei'nin delili esas alınır" demiştir.[588]

MÜNÂKEHÂT ve MÜFÂRAKÂT

1. NİKÂH

Kadının câriyesini evlendirmede kimin velâyete ehak olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kadının izin vereceği kişi câriyeyi evlendirir" derken başka bir rivâyette "kadının velisi câriyenin de velisi olur" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "kadın câriyesini kendisi evlendirir" demiştir.

Karının Hıristiyanlık ve Yahudilik haricinde başka bir dine girmesi durumunda nikâhın sıhhati hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "İslam'dan başka din kabul edilmez" derken başka bir rivâyette "İslam dini veya eski dinine dönüşü kabul edilir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "İslam dinine girmesi, eski dinine dönmesi veya kocasının razı olacağı bir dine girmesi kabul edilir" demiştir.[589]

---

[587] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/138–139.
[588] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/199.
[589] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/417.

Karının kocasının innîn olduğunu iddia etmesi durumunda nasıl hükmedileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kocasına bir şeyin üzerine meni çıkart getir denir. Çıkarırsa kocanın sözüne itibar edilir” derken başka bir rivâyette “yemin etmesi ile kocanın sözüne itibar edilir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “ yemin etmesi ile karının sözüne itibar edilir” demiştir.[590]

2. MEHİR

Karıya mihir yerine mut’a verilecek durumlarda mut’a olarak ne verileceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kocanın maddi durumuna göre bir şey verilir” derken başka bir rivâyette “mut’a miktarının takdiri hâkime bırakılır” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “mihr-i misl’in yarısı verilir” demiştir.[591]

Akitten sonra halvet olduğu halde karı ve kocanın her ikisinde duhula mani oruç, ihram, hayız ve nifas gibi hallerin bulunmasının talaktan sonra verilecek mihrin miktarına etkisi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “her halükârda tam mihir gerekir” derken başka bir rivâyette “mihir tam olmaz” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “duhule mani oruç ramazan orucû harici bir oruç ise mihir tam olur ramazan orucu ise tam olmaz” demiştir.[592]

Velisinin duhulden önce boşanan kadının yarım mihrini onun adına kocasına bağışlayıp bağışlayamayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “velî, ister kadının Babası olsun ister başkası, kadın ister çocuk olsun ister büyük onun namına kocasına mihri bağışlayamaz” derken başka bir rivâyette “yarım olan mihri kadının velisi olan Babası kocasına bağışlayabileceği gibi kocada kendisinde kalan mihrin diğer yarısını da boşadığı karısına bağışlayabilir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “Babası bağışlayamaz ama karı boşandığı kocasına kocada boşadığı karısına bağışlayabilir” demiştir.[593]

---

[590] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/476–477.
[591] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/507.
[592] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/514.
[593] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/516–517.

3. TALÂK

Sarhoşun boşamasının geçerli olup olmadığı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "sarhoşun talakı geçerlidir" derken başka bir rivâyette "geçerli değildir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "Ashab-ı kiram bu hususta ihtilaf etmişlerdir" deyip susmuştur.[594]

Kocanın karısına "sen 1 bain talakla boşsun" veya "1 bat talakla boşsun" demesi durumunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 ric'i talak vaki olur" derken başka bir rivâyette "1 bain talak vaki olur" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "eğer bat talakla boşayıp kararı karısının eline verdiyse karısına dönmek istediği zaman mihrini arttırır" demiştir.[595]

4. ZIHÂR

Karının kocasına "sen bana Babamın sırtı gibisin" demesi neticesinde zıhâr vaki olmadığı halde nasıl bir cezanın gerekeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "zıhâr kefaret gerekir" derken başka bir rivâyette "zıhâr kefareti gerekmez" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "yemin kefareti gerekir" demiştir.[596]

5. İDDET

Câriyenin iddetinin kaç ay olduğu hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "45 gün dür" derken başka bir rivâyette "2 aydır" demiştir. Diğer bir rivâyette ise 3 ay olduğunu ifade etmiştir.[597]

Kocası ölen ümmü'l-veled'in başkası ile evlenmek için ne kadar iddet bekleyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 tam hayız görüp bitirene kadar" derken başka bir rivâyette "4 ay 10 gün vefat iddeti bekler" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "2,5 ay (75 gün) bekler" demiştir.[598]

---

[594] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/78.
[595] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/89.
[596] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/256.
[597] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/307.
[598] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/333.

6. RADÂ’

Çocuğun süt emdiğine dair kaç şahidin bulunması gerektiği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kendisine güvenilen 1 kadın şahit yeter” derken başka bir rivâyette “2 kadın şahit gerekir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “yemin etmesi şartıyla 1 kadın yeter” demiştir.[599]

UKUBÂT

1. İRTİDÂT

Birisine “ya lûtî diyen birisinin “bununla muhatabımın lût kavmine mensup olduğunu kastettim demesi durumunda had uygulanıp uygulanmayacağı hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “kazf haddi gerekir” derken başka bir rivâyette “had gerekmez” demiştir. Bir diğer rivâyette ise “kızgınlık anında söylediyse had gerekir” demiştir.[600]

2. HIRSIZLIK

Hırsızın, suçu delil ile sabit olduğu halde “bu benim malımdı ve ondaydı, bana hibe etmişti, almama izin vermişti” vb. şeyler söylemesi durumunda nasıl hükmedileceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “mesruk-u minh’e yemin ettirilir. Yemin ederse hırsızın eli kesilmez. Zira şüphe vardır” derken başka bir rivâyette “mesruk-u minh yemin etmezse aleyhine hükmedilir ve hırsızın iddiası kabul edilir” demiştir. Diğer bir rivâyette ise, hırsız hırsızlık ile meşhur ise eli kesilir değilse kesilmez” demiştir.[601]

3. İÇKİ İÇME

Ta’zir cezasının had cezasını geçip geçemeyeceği hususunda:
Ahmed b. Hanbel bir rivâyette “20 sopayı geçemez” derken başka bir rivâyette “had cezasının alt sınırına ulaşamaz” demiştir. Diğer bir rivâyette ise “bir suça ta’zir

[599] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/372.
[600] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/152.
[601] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/197.

cezası verilecekse bu ta’zir o suçun had cezasına ulaşamaz, buna mukabil başka bir suç türünün had cezasına ulaşabilir” demiştir.[602]

[602] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/224.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C. AHMED b. HANBEL'DEN GELEN DÖRT'LÜ RİVAYETLER

Aşağıda zikrettiğimiz hususlarda Ahmed b. Hanbel'den aynı mesele hakkında dört farklı görüş rivâyet edilmiştir.

İBÂDÂT

1. NAMAZ

Üzerinde kaza borcu olduğu halde vaktin namazına erişen kişinin önce hangisini eda edeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ister vakit dar olsun ister geniş olsun önce kazaya kalmış namazı kılar" derken başka bir rivâyette "vaktin namazını kılmak için vakit genişse önce kazaya kalmış namazı kılması, vakit dar ise önce vaktin namazını kılması gerekir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "tertibe uyarak vaktin namazının çıkacağına kanaat ettiği ana kadar kazaya kalmış namazını kılar. Bu arada vaktin namazını vakit çıkmadan eda edip kaza namazına kaldığı yerden devam eder" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "cemaat vaktin namazını kılıyorsa onlarla kılar ki bu kaza yerine geçmiş olur. Cemaat dağıldıktan sonra kendi başına vaktin namazını kılar" demiştir.[603]

Seferi olan kişinin namazını kaç rekat kılacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "bu konuda susmuştur" başka bir rivâyette "namazını tam kılar" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "dilerse 2 dilerse 4 rekat tam kılar" demiştir. Bir diğer rivâyette ise "namazını kısaltması daha faziletlidir" demiştir.[604]

2. CİHAD

Mücahit'in bindiği atın melez olması durumunda ganimetten alacağı pay hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 pay verir" derken başka bir rivâyette "arap cinsi atın aldığı gibi 2 pay alır" demiştir. başka bir rivâyette "eğer arap cinsi at kadar

[603] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/ 422–423.
[604] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 2/ 170–171.

kabiliyetli ise onun kadar pay alır" demiştir. bir diğer rivâyette ise, arap olmayan ata ganimetten pay verilmez" demiştir.[605]

3. SAYD ve ZEBÂİH

Kiliseler, bayramlar ve Allah harici ilahlar için kesilen hayvanların etlerini yemenin helal olup olmadığı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "haramdır" derken başka bir rivâyette "helaldir" demiştir. Yine bir rivâyette "kilise ve bayramlar için kesildiyse helal, Mesih adına kesildiyse haramdır" demiştir. Kendisinden nakledilen diğer rivâyette ise "kesen kişi Müslüman ise helaldir" demiştir.[606]

Başkasına ait olan ağacın meyvesinden sahibinin izni olmadan yenilip yenilemeyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "kişi aç ise ve bahçenin de duvarı yoksa yiyebilir" derken başka bir rivâyette "aç olmasa da duvar yoksa yiyebilir" demiştir. Diğer bir rivâyette "misâfir duvar da olsa yiyebilir" derken, başka bir rivâyette ise ağacın altına düşen meyve yenilebilir ama ağaçtan koparılamaz" demiştir.[607]

MÜNÂKEHÂT ve MÜFÂRAKÂT

1. NİKÂH

Hür olan kadını evlendirmede kimin velâyete daha ehak olduğu hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "Baba ve Babanın Babaları oğuldan daha ehaktır" derken başka bir rivâyette "oğul Babanın Babasından önce gelir" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "kardeş Babanın Babasından önce gelir" demiştir. Başka bir rivâyette ise "kardeş ve Babanın Babası eşittir" demiştir.[608]

Kocanın karısına "sen bana haramsın" demesi hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "yemin sayılır" derken başka bir rivâyette "talak sayılır" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "Zıhâr sayılır" demiştir. Bir başka rivâyette "de niyetine bakılır. Eğer talak kastettim der ve talak lafzını lâm-u ta'rifle söylediği

---

605 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/280.
606 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/391.
607 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 8/411.
608 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 6/319–320.

anlaşılırsa 3 talak vaki olur ama talak lafzını lâm-u ta'rifsiz nekre olarak sarf ettiği anlaşılırsa 1 talak vaki olur. Yemin kastettim derse yemin sayılır" demiştir.[609]

2. İDDET

Kocası ölen âdetten kesilmiş ümmü'l-veled'in başkası ile evlenmek için ne kadar iddet bekleyeceği hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 ay iddet bekler" derken başka bir rivâyette "1,5 ay (45 gün) bekler" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "2 ay bekler" demiştir. Bir başka rivâyette "3 ay bekler" demiştir.[610]

[609] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/105–106.
[610] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 7/335.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

D. AHMED b. HANBELDEN GELEN BEŞ'Lİ RİVAYETLER

Aşağıda zikrettiğimiz hususlarda Ahmed b. Hanbel'den aynı mesele hakkında beş farklı görüş rivâyet edilmiştir.

İBÂDÂT

HAYZ

İlk defa hayız kanı gören bir kızın kaç gün hayızlı sayılacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "1 gün 1 geceden sonra yıkanır ve her namaz vakti için abdest alarak namazlarını kılar ve orucûnu tutar. Kan tamamen kesilene kadar böyle yapmaya devam eder. 3 ay boyunca hep böyle yapar. 3 ay içinde ortalama kaç gün hayız gördüyse bu onun hayız sınırı olur" derken başka bir rivâyette "6 veya 7 gün bekler" demiştir. Diğer bir rivâyette ise "ihtiyaten ilk zikrettiğimiz görüşe göre amel etse de sonraki zikrettiğimiz görüşle amel etmesi de câizdir" demiştir. Başka bir görüşünde İmam Ahmed "annesinin, kız kardeşinin, hala veya teyzesinin hayız müddetine göre bekler" demiştir. Bir diğer rivâyette ise "nihaî hayız müddetini bekler" demiştir.[611]

MUÂMELÂT

ÜMMÜ'L-VELED

Başkasının mülkünde iken kendisiyle evlenip hamile bıraktığı câriyeyi daha sonra satın alan kişinin elinde, câriyenin doğum yapması ile ümmü'l-veled olup olmayacağı hususunda:

Ahmed b. Hanbel bir rivâyette "ister hamile iken satın almış olsun ister doğum yaptıktan sonra satın almış olsun fark etmez, ümmü'l-veled olur" derken başka bir rivâyette doğurduktan sonra satın almış olması konusunda susmuştur. Diğer bir rivâyette ise "doğurduktan sonra satın aldıysa ümmü'l-veled olmaz" demiştir. Bir başka rivâyette "hamile iken satın aldıysa ümmü'l-veled olur" derken diğer bir rivâyette "hamile iken satın aldıysa ümmü'l-veled olmaz" demiştir.[612]

---

[611] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 1/239–240.
[612] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 9/380.

SONUÇ

İmam Ahmed b. Hanbel çokça fetva vermekten sakınmıştır. Bu hassasiyeti, fetvalarını tereddütle vermesine sebep olmuştur. Ondan aynı mesele hakkında 1'den çok görüş rivayet edilmesini genel manada iki sebebe bağlayabiliriz:

Ahmed b. Hanbel'in tereddütkâr davranması ve verdiği fetvadan sonra görmediği bir hadis gördüğünde fetvasından dönmesi, aynı konuda farklı zamanlarda fetva soran kişinin, durumuna göre fetvasını değiştirmesi, sıhhat durumları aynı olan sahabe kavilleri arasında tercihte bulunmaktan sakınarak her ikisini de zikretmesi vb. şahsından kaynaklanan sebeplerden dolayı birden çok farklı görüş ortaya çıktığı gibi; tamamen onun dışında gelişen, rivayetleri nakleden ravilerin, izin vermemesi sebebiyle uzun yıllar yazılı olarak İmam Ahmedin görüşlerini tespit edememiş olmalarının doğurduğu karmaşalar, İmam Ahmed'in ilk fetvasından rucû etiğini söylediği bazı zamanlarda bazı ravilerin bulunmamaları ve ilk görüşünü nakletmeleri vb. sebeplerden dolayı da aynı meselede bir çok farklı rivayet sonraki nesillere nakledilmiştir.

İmam Ahmed'in görüşlerini içeren, Hıraki'nin "el-Muhtasar" isimli eseri üzerine yazılmış bir şerh olan el-Muğnî, her ne kadar diğer müctehid imamların görüş ve delillerine yer verse de Hanbelî mezhebi ağırlıklı bir kitaptır.

İbn Kudâme, mezhepler arası ve mezhep içi ihtilafları konu edindiği bu kapsamlı eserinde kendi mezhebinin delillerinin daha kuvvetli oluşunu taassuba kaçmadan isbât etmeye çalışırken kırıcı bir uslûp yerine nezâket çerçevesinde ilmî bir uslûp kullanır.

Eser genel manada kılasik fıkıh eserlerinin sistematiğine göre tertip edilmiş olmakla birlikte bazı konularda müellif tertibe uymamıştır. Örneğin: İbâdat'ın konularından olan Kitâbu'l-Cihâd, Kitâbu'l-Cizye, Kitâbu's-Sayd, Kitâbu'l-Edâhî, Kitâbu'l-Eymân ve Kitâbu'l-Keffâret ukûbât konuları arasında zikredilmiştir.

Çalışmamızda, 458 iki'li rivâyet, 61 üç'lü rivâyet, 8 dört'lü rivâyet ve 2 tane beş'li rivâyet tespit ettik. Altı ve ya daha fazla rivâyete rastlamadık

TEKLİFLER

el-Muğnî, her ne kadar Ahmed b. Hanbel'den rivâyet edilen görüşleri büyük bir ölçüde naklediyorsa da Mezheb'in diğer kaynaklarında da İmam Ahmed'e ait İbn Kudâme'nin nakletmediği rivâyetlerin bulunabileceğini unutmamak gerekir. Bu bağlamda Hanbelî mezhebinin temel kaynaklarından bir kaçından daha çoklu rivâyet araştırması yapılması yerinde olur.

Bizim el-Muğnî çerçevesinde tesbit ettiğimiz çoklu rivâyetlerin delillerinin ve çoklu rivâyetlerin nakledildiği meselelerde Mezhebin râcih görüşünün tespit edilmesi ayrı bir çalışma konusu olabilir.

BİBLİYOGRAFYA

AHMED b. HANBEL, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Ebu Abdillah eş-Şeybânî (v.241/855), *Kitabu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, (neşr., Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu) , Ankara, 1963.

BEDRAN, Ebu'l-Ayneyn, *Târihu'l-Fıkhi'l-İslâmi*, Dâru'n-Nehzatu'l-Arabiyye, Beyrut, ts.

EBU YA'LÂ el-Ferrâ, İbnu'l-Ferrâ Muhammed b. Hüseyin, (v.458/1066), *Tabakâtu'l-Hanâbile*, Riyad, 1999, 1–3.

EBU ZEHRA, Muhammed (v.1394/1974), *İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*, (çev., ŞENER, Abdulkadir) , İstanbul, 1978.

______, *İbn Hanbel*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, ts.

el-MİZZİ, Cemaluddin, Ebu'l-Haccâc, Yusuf (v.654/1258), *tehzîbu'l-Kemâl,* 1985.

HUDÂRÎ, Muhammed (v.1345/1927), *İslâm Hukuk Tarihi, (*çev., HATİPOĞLU, Haydar) , İstanbul, 1974.

İBN HACER, Ahmed b. Ali b. Hacer, Ebu'l-Fazl, el-Askalanî, (v.852/1448), *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut, 1968.

İBN KUDÂME, Ebu Muhammed, Abdullah b. Muhammed b. Kudâme el-Makdîsî, (v.620/1223) *el-Muğnî*, Beyrut, 1994, 1–9.

İSHAK b. MANSÛR (v.251/865) , (thk., Ebî'l-Hüseyin Hâlid) , *Mesâilu'l-İmam Ahmed İbn Hanbel ve İshak b. Raheveyh*, Riyad, 2004.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Ahmed b. Hanbel: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri, Hadis İlmindeki yeri" , *DİA*, İstanbul, 1989, 2/75–80.

______, "el-Müsned" , *DİA,* İstanbul, 2006, 32/104–105.

KARAMAN, Hayreddin, "Ahmed b. Hanbel: Fıkıh İlmindeki Yeri" , *DİA*, İstanbul, 1989, 2/80–82.

______, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul, 2004.

KESKİOĞLU, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Ankara, 2003.

KOCA, Ferhat, ”Hanbelî Mezhebi” , *DİA*, İstanbul, 1997, 15/525–547.

______, “İbn Kudâme Muvaffaku’d-din” , *DİA,* İstanbul, 1999, 20/139–142.

______, *İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbelî Mezhebi*, Ankara, 2002.

LAOUST, H., “Ahmet İbn Hanbel”, (çev., KAYAOĞLU, İsmet) , *Diyânet Dergisi*, 1977, c. 16/1, s. 18-31.

MÂDÎ, Mahmûd, “Şeyhu’l-İslâm el-Hâfız İbn Kudâme el-Makdîsî”, *Âlemu’l-Kütüb,* Riyad, 1996, 6/39–41.

el-Mevsûatu’l-Arabiyye, “Ahmed b. Hanbel ” , Dımaşk, 1998, 1/491–493.

Mevsuatu’l-Hadârati’l-İslâmiyye, “Ahmed b. Hanbel” , Amman, 1993, s. 350–354.

Mevsuatu A’lâmu’l-Fikri’l-İslâmî, “el-İmam Ahmed b. Hanbel”, Kahire, 2004, s. 48–51.

ÖZEN, Şükrü, “Hallâl, Ebu Bekir” , *DİA*, İstanbul, 1997, 15/382–383

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Ahmed b. Hanbel: İlâhiyat Konuları” , *DİA,* İstanbul, 1989, 2/82–87.